

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
"Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ"

**ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΒΙΑΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΟ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΟΥΠΟΛΕΩΝ**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΦΩΤΕΙΝΗ-ΜΑΡΙΑ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ
ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Χ. Ζαραφονίτου
Μέλη: Ι. Φαρσεδάκης, Γ. Νικολόπουλος
ΑΘΗΝΑ, 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΒΙΑΣ - ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΟΥΝ ΝΑ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΟΥΝ ΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΒΙΑΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ-ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΥΝΟΥΝ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ:

Ορισμοί και μορφές βίας. 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ:

Θεωρίες που προσεγγίζουν την εκδήλωση της βίαιης συμπεριφοράς

- A. Θεωρίες του κοινωνικού ελέγχου 10
- B. Θεωρίες για τον παραβατικό υποπολιτισμό (μέσα από την επαφή με άτομα παραβάτες) 12
- Γ. Θεωρίες της κοινωνικής αντίδρασης (Πρωτογενής/δευτερογενής απόκλιση-η θεωρία της ετικέτας) 15
- Δ. Θεωρίες για την κοινωνική αποδιοργάνωση 17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ:

Παράγοντες που έχουν θεωρηθεί ευνοϊκοί για την εμφάνιση της βίαιης εγκληματικότητας.

- A. Οικογένεια 18
- B. Πολιτισμικοί παράγοντες 23
- Γ. Χρήση ναρκωτικών ουσιών 29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ:

Μια προσπάθεια συσχέτισης της επιθετικότητας με τα μεγάλα αστικά κέντρα. 31

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ-ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΒΙΑΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Βία στο σχολείο

- A. Η Βία στο σχολείο 36
- B. Μορφές βίαιης συμπεριφοράς στο Ελληνικό σχολείο. 38
- Γ. Μορφές βίαιης συμπεριφοράς στα σχολεία στην Ευρώπη 41
- Δ. Σχολικός εκφοβισμός (Bullying) 45
 - 1.Είδη
 - 2.Μορφές
 - 3.Συνέπειες

- 4. Δράστες
- 5. Θύματα
- 6. Η έμμεση μορφή εκδήλωσης σχολικού εκφοβισμού από τα κορίτσια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Βία στο γήπεδο

A. Προϋποθέσεις για δημιουργία επεισοδίων	55
B. Μορφές βίας στα γήπεδα	57
Γ. Χαρακτηριστικά ανηλίκων που ενεργούν βίαιες πράξεις.	59
Δ. Κανονισμοί που διέπουν τις ομάδες σπαδών	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Βία στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον: Νεανικές υποκουλτούρες.

A. Νεανικές υποκουλτούρες στην Αγγλία	66
B. Νεανικές υποκουλτούρες στην Γερμανία	68
Γ. Νεανικές υποκουλτούρες στην Ελλάδα	69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Παθητική Εκδήλωση Επιθετικότητας (Ναρκωτικά)

A. Ναρκωτικά	71
B. Ναρκωτικά και Διασκέδαση	74
Γ. Η κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ευρώπη.	75

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΒΙΑΙΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΣΥΜΜΟΡΙΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Ερμηνεία συμμοριών και παράγοντες που ευνοούν τη σύστασή τους.

A. Οργανωμένες ομάδες ανηλίκων στο Ελληνικό σχολικό και εξωσχολικό χώρο.	78
B. Ορισμός συμμοριών	79
Γ. Μορφές	80
Δ. Κίνητρα	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Οργάνωση και δράση συμμοριών

A. Διαδικασία ένταξης	83
B. Χαρακτηριστικά συμμοριών στα πλαίσια του σχολείου	83
Γ. Χρήση βίας	84

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Εκδήλωση βίας από κορίτσια

Α. Διαφυλικές διαφορές στην εκδήλωση βίας και στη συμμετοχή σε συμμορίες	86
Β. Συμμορίες και άστυ	88
Γ. Συμμορίες στην Ευρώπη	89

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

91

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Είναι γεγονός ότι η εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς από τους ανηλίκους και κυρίως από αυτούς που ζουν στα μεγάλα αστικά κέντρα γίνεται ολοένα εντονότερη. Η βίαιη αυτή συμπεριφορά μπορεί να εκδηλωθεί με διάφορες μορφές και να στρέφεται είτε κατά προσώπων (λεκτική/σωματική/ψυχολογική βία) είτε κατά πραγμάτων (βανδαλισμός). Η επιθετικότητα είναι δυνατό να οφείλεται τόσο στο εγγύτερο περιβάλλον του ανηλίκου (οικογένεια) όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του (ΜΜΕ, γειτονιά).

Σε μια προσπάθεια να ερμηνεύσουμε την αυξανόμενη εμφάνιση αυτού του φαινομένου στις πόλεις θα λέγαμε ότι η πληθυσμιακή πυκνότητα και ως εκ τούτου η ετερογένεια των ατόμων, η διαφορετικότητα, η απομόνωση, η ανωνυμία, και οι ασθενείς κοινωνικοί δεσμοί ευνοούν την εκδήλωση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς του ανηλίκου. Μια συχνά εμφανιζόμενη μορφή βίαιης και αντικοινωνικής συμπεριφοράς στον χώρο του σχολείου είναι ο σχολικός εκφοβισμός (bullying) όπου συναντάται όταν ένα παιδί συστηματικά, αγνοεί, απομονώνει, χτυπά ή βρίζει ένα συμμαθητή του.

Τα γήπεδα είναι ένα ακόμη χώρος όπου οι ανήλικοι είτε μεμονωμένα είτε οργανωμένοι σε ομάδες (χούλιγκαν) δημιουργούν επεισόδια και βιαιοπραγούν τόσο κατά αντίπαλων οπαδών όσο και κατά πραγμάτων. Στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον κάποιοι νέοι αποκτούν ένα δικό τους στυλ και εντάσσονται σε πολιτισμικές ομάδες με βασικά χαρακτηριστικά την σκληρή μουσική, την περίεργη εξωτερική εμφάνιση, και την τέλεση βίαιων πράξεων.

Η χρήση ναρκωτικών ουσιών είτε αυτή συνδέεται με την τέλεση αξιόποινων πράξεων είτε αποτελεί μια μορφή απόσυρσης εις βάρος του ίδιου του χρήστη είναι αρκετά διαδεδομένη τόσο στην Ελλάδα όσο και στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες. Σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες συναντάται επίσης το φαινόμενο της συμμορίας ανηλίκων δηλαδή μιας οργανωμένης ομάδας νέων με σκοπό την ανάμειξη σε παράνομες δραστηριότητες. Η έξαρση του φαινομένου αυτού στα μεγάλα αστικά κέντρα δικαιολογείται στην δυσκολία προσαρμογής του νέου σε ένα διαρκώς

μεταβαλλόμενο περιβάλλον με ασθενείς κοινωνικούς δεσμούς και στην προσπάθειά του να ενσωματωθεί με ένα δικό του τρόπο μέσα σε αυτό.

Για την ομαλή κοινωνικοποίηση του ανηλίκου και την ομαλή εξέλιξή του πρέπει να δοθεί έμφαση στους τομείς της πρόληψης.

Λέξεις Κλειδιά: Βία, Εγκληματικότητα, Ανήλικος, Πόλη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι νέοι σε όλο τον κόσμο αναπτύσσουν δικές τους μορφές κοινωνικής δραστηριότητας που δεν έχουν πάντα σχέση με την οικογένεια, την εργασία, το σχολείο ή με την εμπορευματοποιημένη ψυχαγωγία και μπορεί να έχουν αρνητικές επιπτώσεις για τον κοινωνικό τους περίγυρο.¹

Το έγκλημα μπορεί να θεωρηθεί ως μια από τις πολλές δράσεις "προσαρμογής" του ανηλίκου στις αλλαγές του δυναμικού περιβάλλοντος. Η μετακίνηση από τον ένα τρόπο συμπεριφοράς στον άλλο (για παράδειγμα από τη φιλήσυχη ζωή στη βία) μπορεί να αποδοθεί ακόμη και σε μια μεταβολή κάποιας από τις παραμέτρους της κανονικότητας (πχ ανεργία) που είναι δυνατό να προκαλέσει μια αστάθεια σε αυτή την κανονικότητα. "Κίνδυνος", "ανασφάλεια" και "εμπιστοσύνη" είναι μεταβλητές που επηρεάζουν τη συμπεριφορά του ανηλίκου ο οποίος γίνεται μέλος ομάδων, συμμετέχει στον πολιτισμό ή υποπολιτισμό τους, επιβεβαιώνει την ύπαρξή του μέσα στην ομάδα εναντιωνόμενος σε κάτι άλλο ή υφίσταται την απόρριψη από μέρους άλλων ατόμων και ομάδων. Μέσα από την αυτό-καταστροφή (χρήση ναρκωτικών) και την έτερο-καταστροφή (πχ βανδαλισμοί) προσπαθεί να προσαρμοστεί στην οποιαδήποτε κοινωνία του προσφέρεται από τους ενήλικες.²

Τα πορίσματα των εγκληματολογικών ερευνών έχουν δείξει διεθνώς την κανονικότητα της παραβατικής συμπεριφοράς στη νεαρή ηλικία, με την έννοια ότι αποτελεί συστατικό στοιχείο της κοινωνικοποίησης του ατόμου.³ Σκόπιμο είναι εδώ να σημειωθεί ότι αναφερόμενοι στους ανήλικους κάνουμε χρήση του όρου

¹ Τσιάκαλος Γ, Βίαη συμπεριφορά, "Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο", Lector 2008, σελ 78

² Πανούσης Γ, Η Εγκληματικότητα στα χρόνια της αθωότητας, "Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο" σελ 7επ.

³ Πιτσελά Α. Η Ποινική Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων , Γ΄ Έκδοση, Σάκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2000, σελ 461-462

“παραβάτης” αντί “εγκληματίας” με σκοπό να αποφευχθεί ο στιγματισμός που προκαλείται από την χρήση του δεύτερου όρου.⁴

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το θέμα της εκδήλωσης βίαιων μορφών εγκληματικότητας των ανηλίκων σε μεγάλα αστικά κέντρα. Στο πρώτο μέρος γίνεται μια προσπάθεια ερμηνείας του φαινομένου της βίας και αναπτύσσονται κάποιες βασικές θεωρίες που επιχειρούν να προσεγγίσουν την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς. Εξετάζονται κάποιοι από τους παράγοντες που έχουν κριθεί ευνοϊκοί για την εμφάνιση εγκληματικής συμπεριφοράς όπως το προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον, οι σκληρές βίας που προβάλλονται από τα ΜΜΕ, η χρήση ναρκωτικών ουσιών και αλκοόλ, η απομόνωση λόγω της πολύωρης χρήσης του ηλεκτρονικού υπολογιστή και των video games και οι επιδράσεις του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος που αλληλεπιδρώντας με κάποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των ανηλίκων τους οδηγούν σε παρεκκλίνουσα συμπεριφορά. Στη συνέχεια γίνεται μια προσπάθεια συσχέτισης της βίας που εκδηλώνεται στις πόλεις με τη συνεχώς αυξανόμενη αστικοποίηση και ως εκ τούτου την πληθυσμιακή ετερογένεια. Η μεγάλη συγκέντρωση στα αστικά κέντρα οδηγεί σε μια σειρά προβλημάτων. Η θεωρία του L. Wirth προσεγγίζοντας τα προβλήματα αυτά αναφέρεται στην πυκνότητα και την ετερογένεια που υπάρχει στα μεγάλα αστικά κέντρα, η οποία είναι δυνατό να προκαλέσει νευρική διέγερση και διαφοροποίηση της προσωπικότητας του ατόμου το οποίο σε μια προσπάθεια τυπικής ενσωμάτωσής του στο γύρω του περιβάλλον μπορεί να απομονωθεί, να αλλοτριωθεί και να οδηγηθεί στην παράβαση.⁵

Στο δεύτερο μέρος εξετάζονται κάποιες βασικές μορφές εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς ανηλίκων (όπως βανδαλισμοί, σωματικές βλάβες) στον χώρο του

⁴ Κουράκης Ν, Το Δίκαιο των Παραβατικών Ανηλίκων, Στο μεταίχμιο ΠΔ και Εγκληματολογίας, Σάκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 2004, σελ 6.

⁵ Wirth L., “Urbanism as a Way of Life” 1938, όπως αναφέρεται στην Ζαραφωνίτου “Εμπειρική Εγκληματολογία”, 2004, σελ 137.

σχολείου, στα γήπεδα και στο ευρύτερο περιβάλλον τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Τα σοβαρά εγκλήματα βίας, όπως η ανθρωποκτονία με πρόθεση δεν είναι καθόλου συχνή και ακόμα πιο σπάνια όταν οι δράστες είναι κορίτσια⁶, το ίδιο και οι σοβαρές σωματικές βλάβες και ο βιασμός που παραμένουν σε αρκετά χαμηλό επίπεδο.⁷

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας θα εξεταστεί η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων δραστήων μέσα από την οργάνωσή τους σε συμμορίες. Πρόκειται για ομάδες ανηλίκων που εμφανίζονται κυρίως σε πικνοκατοικημένες περιοχές μεγάλων πόλεων, αποκτούν συχνά μορφή πραγματικής οργάνωσης και δεν διστάζουν να τελέσουν σοβαρά αδικήματα τόσο κατά προσώπων όσο και κατά της περιουσίας.

⁶ Δημόπουλος, Ανήλικος Ανθρωποκτόνος, Αθήνα-Κομοτηνή 1999, σελ 37

⁷ Καρόδης, Βίατη Συμπεριφορά, "Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο", 2008, σελ84

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

**ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΒΙΑΣ-ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΟΥ
ΕΠΙΧΕΙΡΟΥΝ ΝΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΟΥΝ ΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΒΙΑΗΣ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ-ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΥΝΟΥΝ ΤΗΝ
ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΒΙΑΣ

Σε μια προσπάθεια να προσεγγίσουμε το φαινόμενο της βίας ανηλίκων απαραίτητο είναι να προσδιορίσουμε και να οριοθετήσουμε το φαινόμενο αυτό. Αρχίζοντας από την ετυμολογική προσέγγιση της έννοιας της βίας αυτή εντοπίζεται στο ρήμα βιάζω, δηλαδή πιέζω, εξαναγκάζω κάποιον σε μια ενέργεια παρά τη θέλησή του ή και καταβάλλω κάποιον με τη δύναμή μου, τον ταπεινώνω. Σε μια προσέγγιση της έννοιας της βίας θα λέγαμε ότι είναι η κάμψη και υποταγή της βούλησης κάποιου μέσα από την χρήση διάφορων μηχανισμών, μέσων και διαδικασιών.⁸ Αλλιώς θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε την έννοια της βίας ως "τη φυσική πράξη που προκαλεί ζημία μέσα από την άσκηση σωματικής ή άλλης δύναμης αλλά και κάθε μορφή επιρροής ή εξαναγκασμού που αποβλέπει στην κάμψη της αντίστασης του προσώπου που δέχεται μια σχέση ανισότητας ή εξουσίας, στην οποία καλείται να υπακούσει."⁹

Η βία είναι δυνατό να εκδηλωθεί με διάφορες μορφές. Η έκδηλη βία που είναι η φυσική πράξη που προκαλεί ζημία μέσα από την άσκηση σωματικής δύναμης, όπως τα χτυπήματα, η συμπεριφορική βία και προσφέρεται προς θέαση. Επιχειρώντας μια νομική προσέγγιση της έννοιας της ανωτέρω μορφής βίας θα λέγαμε ότι "Σωματική βία κατά πρόσωπου είναι ο εξαναγκασμός συνιστάμενος σε παρεμπόδιση των σωματικών λειτουργιών του εξαναγκαζόμενου που επιτυγχάνεται με άμεση επενέργεια επί του σώματος αυτού προορισμένη ή κατά την πρόθεση του δράστη

⁸ Τσίγκανου Ι., Εικόνες & Αναπαραστάσεις Βίας στο Ελληνικό Σχολείο, Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ 23

⁹ Οπ.π.Τσίγκανου, σελ 24

πρόσφορη να υπερνικήσει αντίσταση η οποία είτε εκδηλώθηκε είτε αναμένεται να εκδηλωθεί. Η σωματική βία κατά προσώπου μπορεί να συνίσταται σε κάθε επενέργεια επί του σώματος με την οποία είτε αίρεται είτε μειώνεται η δυνατότητα του παθόντος να σχηματίσει ή να ενεργοποιήσει τη βούλησή του, εφόσον παρεμποδίζονται οι λειτουργίες του σώματος. Το χαρακτηριστικό της είναι ότι συνιστά σκόπιμη δράση: Αποσκοπεί στην υπερνίκηση αντίστασης". Κατά τη νομολογία μας ως σωματική βία νοείται εκείνη που επιδρά κατά τρόπο άμεσο στο σώμα του εξαναγκαζόμενου, με την οποία υπερνικάται η προβαλλόμενη ή αναμενόμενη αντίστασή του"¹⁰.

Η λεκτική επίθεση που μπορεί να είναι το ίδιο επώδυνη με τη σωματική. Δεν έχουν όλοι την ίδια δυνατότητα χρήσης της γλώσσας. Υπάρχουν ανισότητες στον χειρισμό της γλώσσας που δημιουργούν σχέσεις κυριαρχίας. Έτσι κάποιοι μέσα από την ευχέρεια της χρήσης της γλώσσας μπορούν να συνθλίψουν άλλους που δεν έχουν αντίστοιχη λεκτική καλλιέργεια και δεν μπορούν να αντικρούσουν κάποιον λεκτικά και να υπερασπιστούν ευχερώς την άποψή τους. Παράδειγμα μπορεί να αποτελέσει η χρήση της γλώσσας από τους εκπαιδευτικούς η οποίοι την χειρίζονται με τέτοια άνεση ώστε να μην υπάρχει αμοιβαιότητα στην επικοινωνία με τα παιδιά.

Μια άλλη μορφή βίας είναι η ήπια, ύπουλη βία που εκδηλώνεται μέσα από την ταπείνωση, περιθωριοποίηση και απόρριψη κάποιου ατόμου που δεν έχει τη δυνατότητα υπεράσπισης του εαυτού του και έτσι αυτό μειονεκτεί και "ακυρώνεται". Παράδειγμα μπορεί να αποτελέσει η δήμευση του λόγου των ειδικών από κάποια άτομα που σφετερίζονται το δικαίωμα να μιλούν εκ μέρους τους. Μέσα όμως από αυτή την ταπείνωση και την αδιαφορία προς κάποια άτομα ενισχύουμε την εκδήλωση της βίας καθώς όταν ένα άτομο απορρίπτεται και αγνοείται θα προσπαθήσει να κάνει

¹⁰ Χ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό Δίκαιο Τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας, Σάκκουλας Αθήνα 2001 Σελ 264

αισθητή την παρουσία του με όποιο τρόπο μπορεί. Έτσι λοιπόν τα παιδιά εν προκειμένω που παραμελούνται περισσότερο, που νιώθουν περιθωριοποιημένα από τον κοινωνικό του περίγυρο θα εφαρμόσουν την επίθεση ως μηχανισμό άμυνας. Οι μελέτες των ηθολόγων μέσα από την παρατήρηση των ανταγωνιστικών συμπεριφορών των μικρών παιδιών, απέδειξαν ότι τα παιδιά που είχαν στερηθεί την τρυφερότητα από το οικογενειακό τους περιβάλλον εκδήλωναν μια επιθετική στάση απέναντι στους συνομήλικούς τους. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι η επιθετικότητα είναι μια φυσική διάσταση όλων των όντων. Τα άτομα λοιπόν που μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον βίας ή και αδιαφορίας δεν διοχετεύουν και δεν κοινωνικοποιούν την επιθετικότητά τους και έτσι την αναπαράγουν. Συνοψίζοντας τα ανωτέρω μπορούμε να πούμε ότι ένας σημαντικός παράγοντας πρόκλησης της βίας είναι η αδιαφορία, η επιθετικότητα, η απόρριψη, που εισπράττουν τα παιδιά από τους γονείς και τα ακρωτηριάζουν ενισχύοντας την επιθετικότητά τους.¹¹

Η έκταση της ζημίας, της κοινωνικής βλάβης, του κοινωνικού κακού που συνοδεύει την εκδήλωση φαινομένων βίας στην κοινωνία γενικά ή στο σχολείο πιο συγκεκριμένα χρήζει ιδιαίτερης σημασίας. Σύμφωνα με τον Von Hirsch: "η έκταση της ζημίας που προκαλείται από την βία μπορεί να επιφέρει σοβαρές ζημιές που στερεί στο θύμα τη δυνατότητα να ζήσει όπως επιθυμεί, τις μετρίως σοβαρές ζημιές που θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια και την ποιότητα ζωής του θύματος και τις λιγότερο σοβαρές απώλειες αγαθών των οποίων το θύμα δεν είχε πραγματικά ανάγκη"¹². Ανάλογα λοιπόν με την σοβαρότητα της ζημίας που προκλήθηκε στο θύμα μέσα από τη βίαιη συμπεριφορά του δράστη ορίζεται και ο βαθμός ευθύνης του δράστη και η αντίστοιχη ποινή που θα του επιβληθεί. Μεταβλητές που φανερώνουν

¹¹ Jacques S, Βία (προέλευση, σενάρια, πρότυπα) και μη προσαρμογή, στο "Βία στο σχολείο-Βία του Σχολείου" Α. Μπεζέ, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σελ. 20επ.

¹²Α. Von Hirsch (1976) : Doing Justice: The choice of Punishment" N.Y. Hill& Wang Α. Von Hirsch (1985): "Past of Future Crimes, N.J Rutgers University Press. που αναφέρεται στην Τσίγκανου, Εικόνες & Αναπαραστάσεις Βίας στο Ελληνικό Σχολείο, 2004, σελ 44.

την βαρύτητα της βίαιης πράξης αποτελούν οι πραγματικές βλάβες που προκαλούνται στο θύμα και κυρίως οι προσβολές κατά της σωματικής ακεραιότητας, οι απώλειες αντικειμένων, η επικινδυνότητα των μέσων που χρησιμοποιούνται για την διευκόλυνση της πράξης και το πόσο ευάλωτο είναι το θύμα.

Οι αιτιολογικές προσεγγίσεις υποστηρίζουν ότι η άρνηση της ανοχής της βίας που έχει ως συνέπεια τη συμπλοκή ή τη σύγκρουση, στηρίζεται στην ανθρώπινη φύση. Αυτές οι μικροσυμπλοκές και συγκρούσεις μας παραπέμπουν στην έννοια της **συγκρουσιακής βίας**.¹³ Ο Cusson αναφερόμενος σε αυτή τη μορφή βίας υποστηρίζει ότι χρησιμεύει στο να αντιληφθούμε τα εγκλήματα κατά των προσώπων που τελέστηκαν κατά την διάρκεια διενέξεων, οι οποίες έφεραν σε διαμάχη υποκείμενα που συνδέονται με διαπροσωπική σχέση. Εν προκειμένω η σύγκρουση γίνεται αντιληπτή ως μια ασυμφωνία μεταξύ δύο μερών, η οποία όμως καταλήγει σε εχθροπραξία. Τα αίτια αυτής της διαμάχης μπορεί να είναι μια αντιζηλία ανάμεσα σε δύο άνδρες αναφορικά με μια γυναίκα, το αίσθημα της αδικίας που κάποιος θεωρεί ότι έχει υποστεί, ένα ζήτημα τιμής που μπορεί να έχει προκύψει από ένα τυχερό παιχνίδι ή ο εγωκεντρισμός. Μέσα από την καθημερινή αλληλεπίδραση εμφανίζεται μια τέτοια μορφή βίας να ξεπροβάλλει αφού δύο πρόσωπα συναντιούνται, φιλονικούν, εκστομίζουν απειλές, εντείνουν την επιθετική τους στάση, γεγονός που καθιστά τον κάθε αντίπαλο ολοένα και περισσότερο επικίνδυνο στα μάτια του άλλου. Όσο περισσότερο φοβάται κανείς τόσο περισσότερο επικίνδυνος γίνεται και τόσο περισσότερο εμπνέει το φόβο. Αναφορικά με το αίσθημα της αδικίας ή της προσβολής που έχει υποστεί κάποιος, οι συναφείς διενέξεις έχουν χαρακτήρα καθαρά ανταποδοτικό. Οι διαπληκτιζόμενοι διακατέχονται από ένα δίκαιο κατά αυτούς θυμό, θεωρώντας ο καθένας ως επανορθώντα την αδικία και την προσβολή στο πρόσωπό

¹³ Όπ.π. Τσίγκανου Ι, 2004, σελ 44επ

του. Απαραίτητες προϋποθέσεις για την εμφάνιση ενός περιστατικού συγκρουσιακής βίας είναι: η άρση των αναστολών και η σωματική παρουσία. Η επιδείνωση του περιστατικού προϋποθέτει α) μια ανοδική πορεία προς τα άκρα (φταίξιμο ή προσβολή/προειδοποίηση/επιβάρυνση/συμπλοκή), β) την απουσία ειρηνοποιού ή την παρουσία спорέων ζιζανίων, γ) όπλο-μέσο ή άνισο συσχετισμό δύναμης.¹⁴

Από την άλλη πλευρά η **καταστροφική βία** παραπέμπει κυρίως σε εργαλειακή χρήση της βίας με σκοπό την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου. Με την καταστροφή ο δράστης παραμορφώνει, βεβηλώνει, ατιμάζει και αποζητά της εξαφάνιση των αντικειμένων. Η βία στρέφεται κατά του αντικειμένου και ο δράστης προσπαθεί να ανατρέψει την τάξη των πραγμάτων. Η καταστροφή εκτός από το ότι προκαλεί ζημιές σε συγκεκριμένα πράγματα διαλύει και τις σχέσεις, τις δομές στις οποίες είναι ενσωματωμένα τα πράγματα. Οι καταστροφείς ασκώντας βία σε αντικείμενα αποζητούν μια στιγμιαία αλλαγή βάζοντας ένα τέλος στο παρελθόν.¹⁵

Η έννοια της βίας στο περιβάλλον του σχολείου είναι κάτι που θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα. Η σχολική βία αντανακλά τη βία στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και προδίδει μια χαμηλή ποιότητα στην εκπαίδευση που παρέχεται στους μαθητές. Ο ορισμός της σχολικής βίας είναι σχετικός και εξαρτάται από το ισχύον κάθε φορά κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Ωστόσο, στοιχεία του ορισμού της σχολικής βίας είναι η επιβολή της βούλησης, η πρόκληση ζημίας ή βλάβης, η απειλή εκφοβισμού, κακομεταχείρισης ή κακοποίησης.¹⁶ Κύριες μορφές της σχολικής βίας είναι α) η σωματική, β) σεξουαλική, γ) λεκτική δ) ψυχολογική και ε) ο βανδαλισμός. Η σχολική βία μπορεί να λάβει διαφορετικές μορφές και να στραφεί εναντίον διαφορετικών κάθε φορά ατόμων. Έτσι στο σχολικό περιβάλλον συναντάται βία

¹⁴ M Cusson, Σύγχρονη Εγκληματολογία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2004, σελ 45επ.

¹⁵ Οπ.π. Τσίγκανου Ι, 2004, σελ 46-47

¹⁶ Αρτινοπούλου Β. "Βία στο Σχολείο. Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη", Μεταίχμιο, Αθήνα 2001, σελ 12-13

μεταξύ μαθητών, βία από τους μαθητές προς τους καθηγητές και αντίστροφα, βία μεταξύ καθηγητών αλλά και βία μεταξύ καθηγητών και διευθυντών ή διοίκησης. Από εμπειρικές έρευνες διαφαίνεται ότι το φαινόμενο του εκφοβισμού (bullying) εμφανίζει υψηλά ποσοστά στο χώρο του σχολείου. Χαρακτηριστικό του εκφοβισμού είναι η επιβολή δύναμης ισχυρότερων ατόμων σε άτομα περισσότερα αδύναμα. Έτσι ο εκφοβισμός χαρακτηρίζεται ως η <<συνεχής καταπίεση, ψυχολογική ή σωματική που υφίσταται ένα ανίσχυρο άτομο από ένα ή περισσότερα ισχυρά άτομα>>. ¹⁷

Η έννοια του σχολικού εκφοβισμού πολλές φορές ταυτίζεται με τη σχολική βία και χρησιμοποιείται ως συνώνυμο. Οι σχετικές με τον σχολικό εκφοβισμό έρευνες δείχνουν ότι ένα παιδί που αγνοεί, απομονώνει, χτυπά ή βρίζει συστηματικά ένα συμμαθητή του χαρακτηρίζεται ως δράστης κακομεταχείρισης και αυτή η παρατεταμένη κακομεταχείριση μπορεί να προκαλέσει σοβαρές επιπτώσεις στην ψυχολογία του παιδιού, ειδικά όταν η βία κλιμακώνεται. ¹⁸ Η εκδήλωση αυτής της βίαιης συμπεριφοράς γίνεται ακόμα εντονότερη στα μεγάλα αστικά κέντρα όπου η εξασθένηση των κοινωνικών δεσμών και της κοινωνικής αλληλεγγύης είναι εντονότερη, η πληθυσμιακή ετερογένεια μεγάλη και οι ανισότητες στον τρόπο διαβίωσης των ατόμων συχνές, με αποτέλεσμα τα παιδιά να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα προσαρμογής στο περιβάλλον τους και να υιοθετούν κάποιες φορές ακόμα και βίαιες συμπεριφορές.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω και όπως θα δούμε στη συνέχεια θα λέγαμε ότι αναφορικά με το θέμα της βίας στο σχολείο είναι δύσκολη η διατύπωση ενός ακριβούς ορισμού που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από όλους τους ερευνητές.

¹⁷ Rigby K., *Bullyin in Schools and what to do about it*, Jessica Kingsley, Λονδίνο 1996, σελ 15

¹⁸ Οπ.π., Αρτινοπούλου, 2001, σελ 14 επ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΒΙΑΙΗΣ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Α. Οι θεωρίες του κοινωνικού ελέγχου (ο ρόλος της αυτοσυγκράτησης κατά την σχολική και εφηβική ηλικία)

Καθώς το παιδί περνάει στην σχολική ηλικία μετατοπίζονται τα ενδιαφέροντά του από την οικογένεια και τους γονείς προς τους συνομήλικους συμμαθητές του. Έτσι βασικό ρόλο στην κοινωνικοποίησή του παύει να διαδραματίζει μόνο η οικογένεια εφόσον το παιδί περνάει αρκετό χρόνο και μέσα στο σχολείο και συναναστρέφεται με άτομα άλλα της ίδιας ηλικίας, κάποια από τα οποία κάνει φίλους του. Εάν η διαδικασία της κοινωνικοποίησης εξελιχτεί ομαλά, τότε το παιδί σύμφωνα με τις θεωρίες του κοινωνικού ελέγχου (που αναπτύχθηκαν στις ΗΠΑ) θα αποκτήσει αυτοέλεγχο και αυτοσυγκράτηση και θα προσαρμοστεί με τον κοινωνικό του περίγυρο. Σύμφωνα με τον Ουώλτερ Ρέκλες (Walter Reckless) η συνοχή της ομάδας στην οποία ανήκει ο ανήλικος, η ταύτισή του με την ομάδα ή με κάποια από τα μέλη της, οι δομές των κοινωνικών ρόλων που προσφέρουν στο άτομο ένα σκοπό, προσδιορίζουν το βαθμό της εξωτερικής αυτοσυγκράτησης του, δηλαδή το πόσο πολύ οι δομές του περιβάλλοντός του είναι τέτοιες ώστε να μην υποκύψει στην τέλεση αξιόποινων πράξεων.¹⁹ Παράλληλα ο Reckless μιλάει για εσωτερική αυτοσυγκράτηση που υπάρχει όταν κανείς έχει θετική εικόνα για τον εαυτό του,

¹⁹ Reckless στις μελέτες του "A New Theory of Delinquency and Crime" περ. "Federal Probation 25: 1961, 42-46, "Containment Theory", που αναφέρεται στον Κουράκη, Το Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, 2004, σελ 92.

εσωτερικευμένες ηθικές αντιλήψεις και έχει αναπτύξει στοιχεία που ελέγχουν την προσωπικότητά του. Τότε θα εμφανίσει ισχυρές αντιστάσεις απέναντι στην τέλεση αξιόποινων πράξεων πολύ δε περισσότερο εάν συνδυάσει την εσωτερική με την εξωτερική αυτοσυγκράτηση. Έχοντας αναπτύξει ισχυρές αντιστάσεις θα μπορέσει να αποκρούσει επιτυχώς "κακές παρέες" και ενορμήσεις που θα τον ωθούσαν στην παραβατικότητα.²⁰

B. Θεωρίες για τον παραβατικό υποπολιτισμό. Η σημασία των επιδράσεων από τις παρέες και τους συνομήλικους.

Οι οικογενειακές συγκρούσεις, η αδιαφορία ή άλλοτε ο αυταρχισμός των γονέων, η έλλειψη συνοχής της οικογένειας, περιορίζουν τον ενδιαφέρον του ανηλίκου για εκπαίδευση ενώ παράλληλα δημιουργούν ευνοϊκό έδαφος για ροπή στην παραβατικότητα. Η οικογένεια παίζει ένα σημαντικό ρόλο στην γένεση της σχολικής απροσαρμοστικότητας και στην παραπέρα συμμετοχή στην παραβατικότητα. Η απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον και η απογοήτευση καθώς και η εντύπωση που του δημιουργείται ότι δεν είναι ικανός για πρόοδο περιορίζουν τις φιλοδοξίες του και μειώνουν τη θετική εικόνα που έχει για τον εαυτό του. Γίνεται ανυπάκουος, εριστικός και έχει μεγάλες πιθανότητες να στραφεί σε παραβατικές ενέργειες.²¹

²⁰Οπ.π. στο Κουράκης Ν., Το Δίκαιο των Παραβατικών Ανηλίκων, Στο μεταίχμιο του Ποινικού Δικαίου και Εγκληματολογίας, Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 2004, σελ 91-93

²¹ Φαρσεδάκης, Ι., Παραβατικότητα και Κοινωνικός έλεγχος ανηλίκων, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ 73-75

Την μεγάλη επίδραση που έχουν στην περαιτέρω εξέλιξη ενός ανήλικου οι συναναστροφές με τους συνομήλικους του και τους συμμαθητές του επισήμανε ο **Sutherland**. Ο ίδιος διατύπωσε τη θεωρία για το διαφορικό συγχρωτισμό σύμφωνα με τον οποίο η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται, όταν κάποιος έρχεται σε επαφή με άλλους που εγκληματούν και επιτυγχάνεται με το συγχρωτισμό. Με άλλα λόγια θα λέγαμε ότι η συχνή επαφή ενός ατόμου με εγκληματικά πρότυπα τον μετατρέπει και αυτόν σε εγκληματία.²² Για τον Sutherland σε μια περιοχή με υψηλό δείκτη εγκληματικότητας, ένα αγόρι με κοινωνικότητα, δραστηριότητα και πολλές επαφές είναι πολύ πιθανό να έλθει σε επικοινωνία με άλλους ανήλικους της γειτονιάς, να παρασυρθεί από παραβατικές συμπεριφορές και να γίνει εγκληματίας. Η εγκληματική συμπεριφορά κατά τον Sutherland εκμανθάνεται μέσα από την αλληλεπίδραση και τη συχνή επαφή με άτομα που συμμετέχουν σε εγκληματικές ενέργειες.

Σχετική είναι εδώ και η θεωρία για τη σύγκρουση πολιτισμών του **Sellin** σύμφωνα με την οποία η αποκλίνουσα ή παραβατική συμπεριφορά είναι δυνατό να προκληθεί όταν ένα άτομο ανήκει σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (θρησκευτικές, φυλετικές) οι οποίες κάτω από τα ίδια πραγματικά περιστατικά αξιώνουν διαφορετικούς κανόνες συμπεριφοράς και επιπλέον τα εγκληματικά πρότυπα υιοθετούνται ευκολότερα από κοινωνικές ομάδες των οποίων το σύστημα αξιών εννοεί μια εγκληματική συμπεριφορά (παράδειγμα αποτελούν τα εγκλήματα του λευκού περιλαίμιου). Η θεωρία του Sellin για τη σύγκρουση πολιτισμών και ως εκ τούτου διαφορετικών κανόνων συμπεριφοράς θα μπορούσε να εξηγήσει σε κάποιο βαθμό τη παραβατικότητα των νεαρών μεταναστών.²³

²² Encyclopedie de la Criminologie, Louvain –La-Neuve, 1982, 182-183 που αναφέρεται στο Φαρσεδάκη Ι., Στοιχεία Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ 100,

²³ Sellin, "Culture Conflict and Crime. A Report of the Subcommittee on Delinquency of the Committee on Personality and Culture", N. York: Social Science Research Council, 1938, 102επ, όπως αναφέρεται στον Κουράκη Ν., 2004, σελ 99-100

Σύμφωνα με τον **Cohen** η συμμετοχή ανηλίκων σε εγκληματικές πράξεις είναι μια αντίδραση στις κυρίαρχες αξίες της μέσης αστικής τάξης οι οποίες φαίνεται να στέκονται εμπόδια γι αυτούς στην απόκτηση ενός κοινωνικού status. Θεώρησε δηλαδή τη μορφή αυτή παραβατικότητας, ως παρέκκλιση από τις μεσο-αστικές αξίες. Οι νέοι αυτοί που ανήκουν κυρίως στην εργατική τάξη φαίνεται να έχουν προβλήματα προσαρμογής στο σχολικό περιβάλλον και αυξημένες πιθανότητες ανάπτυξης μιας παραβατικής υποκουλτούρας που έρχεται ως απάντηση στην απόρριψη που έχουν δεχτεί από τη μεσαία αστική τάξη.²⁴

Οι **Clifford Shaw** και **Henry McKay** θεμελίωσαν τη λεγόμενη οικολογική προσέγγιση. Μελέτησαν την νεανική παραβατικότητα στην πόλη του Chicago αρχικά και αργότερα σε άλλες αμερικάνικες πόλεις στηριζόμενοι στο μοντέλο των πέντε ομόκεντρων ζωνών όπως το διατύπωσαν R.E.Park, E.Burgess R.McKenzie. Η πρώτη ζώνη περιλάμβανε τις επιχειρήσεις και εμπορικές δραστηριότητες, η δεύτερη ήταν η λεγόμενη μεταβατική ζώνη. Μια περιοχή μικτής χρήσης όπου οι κατοικίες παραχωρούσαν τη θέση τους στις βιομηχανίες ή τις επιχειρήσεις και αποτελούσε την πλέον υποβαθμισμένη περιοχή. Στην Τρίτη ζώνη ήταν οι κατοικίες των εργαζομένων και στην τέταρτη ζώνη οι ακριβές κατοικίες. Στην Πέμπτη ζώνη ήταν προάστια, πόλεις-κοιτώνες που αποτελούνταν από κτιριακές κατασκευές ικανές να στεγάσουν μεγάλο αριθμό ενοίκων. Οι έρευνες αφορούσαν συνολικά την παραβατικότητα 55.998 αγοριών ηλικίας 10-16 ετών για το χρονικό διάστημα 1900-1927. Διαπίστωσαν ότι τα υψηλότερα ποσοστά παραβατικότητας ανηλίκων εντοπιζόνταν στην καρδιά της πόλης ενώ τα χαμηλότερα στις κατοικήσιμες περιοχές της περιφέρειας. Η περιοχή που συγκέντρωνε τη μεγαλύτερη εγκληματικότητα ήταν εκείνη που αποτελούσε την καρδιά των επιχειρήσεων και η πιο υποβαθμισμένη από

²⁴ Cohen, "Delinquent Boys: The Culture of the Gang", New York: Free Press, 1955, ιδίως σελ 25 επ. και 183 επ. Όπως αναφέρεται στον Κουράκη, 2004, σελ 101.

όλες τις άλλες. Σε αυτήν διέμεναν οι μετανάστες που για πρώτη φορά έρχονταν στην πόλη ενώ όταν μετακινούνταν σε άλλες ζώνες μειωνόταν η παραβατικότητά τους. Μέσα από τις έρευνές τους συνέδεσαν την εγκληματικότητα με περιοχές που περιλάμβαναν ζώνες εργοστασιακής ή εμπορικής χρήσης, με υποβαθμισμένες κατοικίες, μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα, χαμηλό δείκτη οικογενειακού εισοδήματος και μεγάλο αριθμό αλλοδαπών και εθνικών μειονοτήτων. Τα χαρακτηριστικά αυτά συντέλεσαν στην δημιουργία της έννοιας της κοινωνικής αποδιοργάνωσης η οποία σύμφωνα με την άποψή τους θεμελιώνει το συσχετισμό εγκληματικότητας με την γεωγραφική κατανομή της.²⁵

Οι **Cloward** και **Ohlin** σε μια δική τους προσέγγιση για τις υποπολιτισμικές ομάδες τόνισαν ότι για την απόκτηση χρήματος και εξουσίας που είναι ο στόχος των σύγχρονων κοινωνιών τα νόμιμα διαθέσιμα μέσα και οι ευκαιρίες δεν είναι προσβάσιμες για όλους παρά μόνο για τους νέους της μεσαίας τάξης. Αντίθετα οι νέοι της εργατικής τάξης που κατοικούν σε φτωχογειτονιές, ζουν μέσα σένα περιβάλλον που ευνοεί την εκμάθηση του εγκλήματος και εκτίθενται σε συναναστροφές μέσω των οποίων διδάσκονται το έγκλημα και υιοθετούν τις εγκληματικές αξίες και δεξιότητες. Οι νέοι αυτοί νιώθουν απογοητευμένοι, αποτυχημένοι και προσπαθούν να αποκτήσουν κύρος, χρήματα και την αυτοεκτίμησή τους μέσα όμως από την διενέργεια παράνομων πράξεων. Αποτέλεσμα είναι να οργανώνονται σε εγκληματικές υποπολιτισμικές ομάδες με κύρια επίδοση στα αδικήματα κατά της περιουσίας. Χρήσιμο είναι εδώ να αναφέρουμε ότι οι θεωρίες των Cohen, Cloward Ohlin μαζί με εκείνη του Merton εντάσσονται στη λεγόμενη θεωρία της έντασης με την έννοια ότι η εμπλοκή σε παραβατικές συμπεριφορές είναι το αποτέλεσμα μιας έντασης που προκαλείται μέσα στα κοινωνικά πλαίσια είτε γιατί κανείς δεν μπορεί να

²⁵ Ζαραφονίτου Χ, Εμπειρική Εγκληματολογία, Νομική Βιβλιοθήκη 2004, Σελ 138ελ

πραγματοποιήσει με επιτυχία το στόχο του (Merton) είτε γιατί αποτυγχάνει να κατακτήσει μια κοινωνική θέση (Cohen) είτε γιατί δεν έχει ευκαιρίες που θα τον οδηγήσουν στην επιτυχία (Cloward&Ohlin).²⁶

Γ.Θεωρίες της κοινωνικής αντίδρασης.

Οι θεωρίες της κοινωνικής αντίδρασης οι οποίες αναπτύχθηκαν κατά την δεκαετία του 60 δίνουν το βάρος όχι τόσο στο έγκλημα και στον εγκληματία αλλά στους μηχανισμούς κοινωνικής αντίδρασης στο έγκλημα και αναλύουν τις σοβαρές συνέπειες από μια άστοχη και υπέρμετρη ποινική αντίδραση κατά νεαρών ιδίως παραβατών. Εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιδρά σε μια προβληματική, αποκλίνουσα συμπεριφορά και στιγματίζει ένα άτομο ως αφύσικο ή εγκληματικό προδικάζοντας την περαιτέρω πορεία του.²⁷

Η πορεία του Lemert στην προσέγγιση του ζητήματος υπήρξε κεντρικής σημασίας αφού εισήγαγε τη θεμελιακής σημασίας διάκριση σχετικά με την πρωτογενή και δευτερογενή αντίδραση. Ο Lemert υποστηρίζει ότι η πρωτογενής παρέκκλιση προκύπτει από μια ποικιλία κοινωνικών, πολιτισμικών και ψυχολογικών παραγόντων και ορίζει τον πρωτογενώς παρεκκλίνοντα ως το άτομο εκείνο που δεν έχει ποτέ ελεγχθεί από τον κοινωνικό έλεγχο. Ως δευτερογενώς παρεκκλίνοντα αποκαλεί το άτομο του οποίου η ζωή και η προσωπική ταυτότητα έχει διαμορφωθεί από τα γεγονότα της παρέκκλισης από τα οποία έχει στιγματιστεί. Ο Lemert γράφει σχετικά << τα πρόσωπα καθίστανται δευτερογενώς παρεκκλίνοντα επειδή καταφέρνουν να ανακαλύψουν περισσότερο ικανοποιητικές λύσεις στα προβλήματά

²⁶ Cloward & Ohlin, "Delinquency and Opportunity. A theory of Delinquent Gangs", 1961, σελ 144επ., 175 επ, 181 επ, όπως αναφέρεται στον Κουράκη, 2004, σελ 102επ

²⁷ Οπ.π.,Κουράκης 2004, σελ, 112 επ.

τους, διαμέσου της παρέκκλισης παρά της μη παρέκκλισης. Η φύση της επίλυσης των προβλημάτων τους διαφοροποιείται καθώς τόσο η υποβάθμιση όσο και οι νεοαποκτηθείσες εξαρτήσεις αλλάζουν τις αντιλήψεις τους σχετικά με το τι αποτελεί ικανοποίηση.>> Έτσι η δευτερογενής παρέκκλιση φαίνεται να απορρέει μέσα από την δραστηριότητα επίλυσης προβλημάτων η οποία επιλέγεται λόγω των αντιδράσεων της απόρριψης και του στιγματισμού του από τον κοινωνικό του περίγυρο.²⁸

Η άστοχη και υπέρμετρη αντίδραση του κοινωνικού περιγύρου έχει όπως φυσικό είναι χειρότερα αποτελέσματα στους ανήλικους παραβάτες για το λόγο ότι οι δραστηριότητες τους έχοντας έντονο το στοιχείο της προσωρινότητας αποβλέπουν στην περιπέτεια και οι ίδιοι είναι περισσότερο ευάλωτοι από τα ενήλικα άτομα στις καταγγελίες και στις ποινικές διώξεις.

Δ.Θεωρίες για την κοινωνική αποδιοργάνωση

Αναφέρθηκε και παραπάνω ο σημαντικός ρόλος που έχει για τον έφηβο όχι μόνο το οικογενειακό του περιβάλλον αλλά και ο κοινωνικός του περίγυρος. Αν δηλαδή ο έφηβος, ευαίσθητος στα μηνύματα, διαισθανθεί ότι αυτοί που του δίνουν συμβουλές (γονείς, καθηγητές) ενεργούν κατά τρόπο άδικο, ανέντιμο αντίθετα με τις κοινωνικές αξίες της αλληλεγγύης και της συνέπειας θα χάσει την εμπιστοσύνη του στις αξίες και στους ανθρώπους του και θα στραφεί σε άλλα ωφελιμιστικότερα εγκληματικά πρότυπα. Το ίδιο βέβαια είναι δυνατό να συμβεί όταν οι πολιτικές, κοινωνικές και τεχνολογικές αλλαγές στην κοινωνία είναι ραγδαίες και η ιεραρχία των αξιών μεταβάλλεται διαρκώς. Ο **Merton** μίλησε για ανομία κατά τον οποίο συνίσταται σε μια κοινωνική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ή

²⁸ Lemert, Human Deviance, Social Problems and Social Control, 1972, σελ 62 και σελ 85, όπως αναφέρεται στην Μαρία Αρχιμανδρίτου, Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1996, σελ 40 επ.

εξασθένηση των κανόνων. Είναι το αντίθετο της κοινωνικής συνοχής και δημιουργείται βάσει α) του πολιτισμού ή του συνόλου αξιών που καθοδηγούν τη συμπεριφορά των ατόμων μέσα σε μια κοινωνία και καθορίζουν το σκοπό τους και β) της κοινωνικής οργάνωσης και των μέσων που επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη του σκοπού. Η ανομία εννοείται όταν τα θεμιτά μέσα που έχει κανείς στην διάθεσή του δεν επαρκούν για την άνοδό του στην κοινωνική πυραμίδα και ως εκ τούτου είτε καταφεύγει σε μη θεσμοθετημένα μέσα είτε εναντιώνεται προς τα καθιερωμένα μέσα και τους σκοπούς της κοινωνίας του.²⁹

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΥΝΟΥΟΝ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΑΙΗΣ

ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

A. Οικογένεια

1. Διασπασμένες οικογένειες.

Στις περιπτώσεις αυτές υπάρχει είτε απουσία ενός εκ των δύο φυσικών γονέων του ανηλικού είτε παντελής απουσία και των δύο γονέων, είτε παρουσία κάποιου γονεϊκού υποκατάστατου (με τον όρο αυτό εννοούμε το άτομο που αναλαμβάνει να αντικαταστήσει τον πατέρα και την μητέρα ή τον ένα από τους δύο σε περίπτωση εξαφάνισης, κωλύματος απουσίας, αποστέρησης αυτών ή εγκατάλειψης του παιδιού άπ' αυτούς).³⁰

²⁹ R. Merton, "Social Structure and anomie", 1938, σελ 672-680, όπως αναφέρεται στον Φαρσεδάκη, Η Εγκληματολογική Σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, 1990, σελ 452-465

³⁰ Λ. Μπεζέ, Ανήλικοι Παραβάτες: Μελέτη 20 περιπτώσεων, Αθήνα -Κομοτηνή 1985, σελ 37επ.

Η διάσπαση της οικογένειας είναι δυνατό να οφείλεται σε διαζύγιο, χωρισμό ή σε θάνατο ενός από των δύο γονέων. Αυτή η κατάσταση βέβαια δεν είναι από μόνη της ικανή να οδηγήσει στην εγκληματική συμπεριφορά του ανηλίκου δημιουργεί όμως παράγοντες που ευνοούν αυτή.³¹ Συχνά, οι οικογενειακές σχέσεις στις ανωτέρω περιπτώσεις είναι διαταραγμένες και ως εκ τούτου είναι αισθητή η απουσία μιας ομαλής οικογενειακής σχέσης. Η παντελής ή μειωμένη έλλειψη αγάπης και φροντίδας λόγω απουσίας ενός εκ των δύο γονέων ή και των δύο είναι δυνατό να δημιουργήσει τεράστια ψυχικά κενά στο παιδί και να το οδηγήσει στην εκδήλωση μιας επιθετικής και βίαιης συμπεριφοράς, αντιδρώντας με αγριότητα σε καθημερινές καταστάσεις.³² Οι σχέσεις των γονέων με τα παιδιά είναι ασθενείς και η απόσταση μεταξύ τους παίρνει επικίνδυνες διαστάσεις καθώς το παιδί νιώθει την απομάκρυνση από τον γονέα του και στις περιπτώσεις του χωρισμού ίσως και την απόρριψη. Η ελλειπής ή ανεπαρκής επίβλεψη και προστασία το κάνουν να νιώθει εκτεθειμένο στους κινδύνους, του αναπτύσσουν το αίσθημα της ανασφάλειας και διαμορφώνουν μια αντικοινωνική προσωπικότητα. Η δυσαρμονία αυτή αγχώνει τον ανήλικο και δυσχεραίνει την ομαλή προσαρμογή του στο περιβάλλον από το οποίο και απομονώνεται σταδιακά.

2. Σκληρός τρόπος επιβολής πειθαρχίας

Δυστυχώς υπάρχουν γονείς που αδυνατούν να ασκήσουν το ρόλο τους ως φυσικοί παιδαγωγοί. Εμφανίζουν μια εντελώς απρόβλεπτη και αντιφατική συμπεριφορά στα παιδιά με αποτέλεσμα να τους δημιουργούν συγκεκριμένα

³¹ Ιακ. Φαρσεδάκης, Παραβατικότητα και Κοινωνικός έλεγχος ανηλίκων, Αθήνα 1985, σελ 61

³² όπ.π. 55-56

συναίσθημα. Η απότομη εναλλαγή της απεριόριστης ελευθερίας με εξάρσεις αυστηρότητας που εμφανίζουν εντείνουν το αίσθημα ανασφάλειας του ανηλίκου.

Λόγω των ανειλημμένων υποχρεώσεων και του ελάχιστου διαθέσιμου χρόνου που έχουν οι γονείς, υπάρχει ο κίνδυνος να διατηρήσουν μια στάση περισσότερο τιμωρητική απέναντι σε συμπεριφορές του παιδιού χωρίς να αφιερώσουν τον απαραίτητο χρόνο για να το προσεγγίσουν και να του εξηγήσουν τους λόγους για τους οποίους αποδοκιμάζουν τις πράξεις του.³³

Οι συχνές επιπλήξεις, οι άδικοι κανόνες και οι τιμωρίες που περιορίζουν την ελευθερία του ανηλίκου αυξάνουν την επιθετικότητά του, ιδιαίτερα στα αγόρια. Επιπλέον η υπερβολική πίεση μπορεί να έχει καταστροφικά αποτελέσματα κυρίως όταν γίνεται σε ψυχολογικό επίπεδο. Αντίθετα εάν η τιμώρηση από τους γονείς γινόταν αντιληπτή στον ανήλικο ως δικαιολογημένη και ως λογικό επακόλουθο της πράξης του και ο έλεγχος γινόταν με ζεστασιά και αγάπη η συμμόρφωση του ανηλίκου θα ήταν δυνατή και θα μειώνονταν οι πιθανότητες διαμόρφωσης μιας επιθετικής και βίαιης συμπεριφοράς. Η σκληρή πειθαρχία διχάζει τον ανήλικο, του δημιουργεί αναπάντητα ερωτήματα και τον κάνει να νιώθει την απόρριψη από το κοινωνικό περιβάλλον.³⁴ Ως εκ τούτου δεν θα έπρεπε να μας εκπλήσσει η υπερβολική και βίαιη αντίδραση καθώς και η επιθετική συμπεριφορά που κάποιες φορές ο ανήλικος εμφανίζει.

³³ Οπ.π. Φαρσεδάκης Ι., 1985, σελ 50-51

³⁴ Λ. Μπεζέ, Ανήλικοι Παραβάτες: Μελέτη 20 περιπτώσεων, 1985, σελ 53-57.

3. Έλλειψη επικοινωνίας

Είναι γεγονός ότι στη σύγχρονη κοινωνία το άγχος της δουλειάς, η κούραση και ο εκνευρισμός κλονίζουν την σχέση του γονέα με το παιδί και εμποδίζουν την ήρεμη και απερίσκεπτη επικοινωνία μεταξύ τους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να δημιουργείται ψυχική απόσταση ανάμεσά τους εφόσον προκειμένου να απασχολήσουν το παιδί το αφήνουν συχνά μπροστά σε μία τηλεόραση για αρκετές πολλές φορές ώρες.³⁵

Η πολύωρη εργασία και της μητέρας τα τελευταία χρόνια και οι συνεχώς αυξανόμενες υποχρεώσεις που έχει, εντείνει ακόμα περισσότερο το πρόβλημα επικοινωνίας. Ο χρόνος που αφιερώνουν οι γονείς στα παιδιά είναι ελάχιστος και ως εκ τούτου ανεπαρκής για την ομαλή εξέλιξη της προσωπικότητάς τους. Συχνά για να δικαιολογήσουν την απουσία τους και την ελλιπή συμβολή τους στην ανάπτυξη του παιδιού του προσφέρουν διάφορα δώρα.

Χωρίς την απαραίτητη για το παιδί επικοινωνία η κοινωνικοποίηση του καθίσταται προβληματική έως αδύνατη. Η ανωτέρω περιγραφόμενη στάση των γονέων δεν επιτρέπει στο παιδί να ενσωματώσει αξίες και στάσεις δεν του μαθαίνουν κανόνες συμπεριφοράς και "συντηρούν" την ανωριμότητά του. Λογικό επακόλουθο των όσων ανωτέρω εκθέσαμε είναι η εκδήλωση επιθετικότητας του ανηλίκου. Η επαφή με την οικογένεια όχι μόνο μειώνει την παραβατική συμπεριφορά άμεσα αλλά ελαχιστοποιεί την έκθεση σε εγκληματογόνους παράγοντες όπως οι συμμορίες ανηλίκων ή η χρήση ναρκωτικών ουσιών. Οι έφηβοι που έχουν επαφή με τους γονείς

³⁵Ν.Κουράκης, Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία Θεμελιώδεις αξίες θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα, Αθήνα-Κομοτηνή 1999, σελ 69.

τους περνούν χρόνο μαζί τους, υποστηρίζονται και επιβλέπονται από αυτούς και είναι λιγότερο πιθανό να προβούν σε βίαιες εγκληματικές πράξεις.³⁶

4. Εγκληματικότητα των γονέων

Παλαιότερες έρευνες εξακρίβωσαν ότι οι πιθανότητες να παραβατήσει ένας ανήλικος είναι πολύ περισσότερες αν προέρχεται από γονείς με εγκληματική δράση.³⁷ Το πλημμελές οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο ανετράφη το παιδί ατονεί τους ηθικούς φραγμούς του για την τέλεση ακόμα και των πιο αποτρόπαιων πράξεων. Γονείς αλκοολικοί, τοξικομανείς, μητέρες εκδιδόμενες στην πορνεία, υπότροποι εγκληματίες, ανθρωποκτόνοι, συνιστούν διεφθαρμένες οικογένειες που εφόσον συνεχίζουν την εγκληματική τους δράση και κατά τη διάρκεια ανατροφής των παιδιών τους είναι υπεύθυνοι σε μεγάλο βαθμό για την κοινωνική τους παρέκκλιση αυτών. Μια πιθανή εξήγηση γι' αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει η μίμηση.³⁸

5. Ενδοοικογενειακή βία

Οι νέοι που έχουν παραμεληθεί και κακοποιηθεί έχουν αυξημένες πιθανότητες να αναπτύξουν μια βίαιη, εγκληματική συμπεριφορά. Όσοι επίσης έχουν υπάρξει θύματα βίας στην παιδική τους ηλικία είναι πιθανό να εκδηλώσουν μια αντικοινωνική

³⁶ T.P.Gullota,G.R.Adams,R.Montemayor, *Delinquent Violent Youth*, SAGE publications 1998 σελ55-56-57

³⁷ Οπ.π. Α. Μπεζέ, 1985, σελ 57.

³⁸ Οπ.π.Φαρσεδάκης Ι ,Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος ανηλίκων εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα 1985, σελ 60

συμπεριφορά. Η εντεταμένη κακομεταχείριση του παιδιού σχετίζεται με τις πιο σοβαρές μορφές παραβατικότητας. Υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό από στοιχεία που φανερώνουν ότι τα νεαρά άτομα τραυματίζονται από την έκθεση στη οικογενειακή βία.

Έχει διαπιστωθεί ότι παιδιά που έχουν βιώσει βίαιες συμπεριφορές μέσα στο σπίτι (κακομεταχείριση παιδιού, κακομεταχείριση συζύγου ή οικογενειακές διαμάχες) είναι πιο επιρρεπή στο να αναμειχθούν τα ίδια σε πράξεις βίας. Μερικά παιδιά που έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά, ψυχολογικά, σωματικά και πνευματικά σκοτώνουν τους γονείς τους που συχνά είναι αλκοολικοί ή χρήστες ναρκωτικών ουσιών. Τα παιδιά-θύματα αυτών των καταστάσεων σκοτώνουν τους γονείς τους είτε γιατί διακατέχονται από φόβο είτε γιατί δεν βρίσκουν άλλο τρόπο να δραπετεύσουν από τις καταστάσεις και να δώσουν οριστικό τέλος στην κακοποίηση τους.³⁹

Είναι όμως δυνατό οι οικογενειακές συγκρούσεις να επηρεάσουν τα παιδιά ακόμη και αν δεν έχουν άμεση ανάμειξη σ'αυτές.⁴⁰ Ευννοούν την διαμόρφωση μιας αντικοινωνικής προσωπικότητας με έντονα τα χαρακτηριστικά της βίας και της αγριότητας. Οι εικόνες βίας που διαδραματίζονται μπροστά τους αποτυπώνονται στην μνήμη τους και επιδρούν στον ψυχικό τους κόσμο ενώ παράλληλα είναι πιθανό μελλοντικά να θελήσουν να τις αναπαράγουν.

Β. Κοινωνικό Περιβάλλον ή Πολιτισμικοί παράγοντες

1.Μ.Μ.Ε.

³⁹ Kathleen M.Heide, Young Killers The Challenge of Juvenile Homicide, London 1998, σελ 38-39

⁴⁰ Όπ.π. Gullota, Delinquent Violent Youth, 1998, σελ 61

Οι ειδικοί υπολογίζουν ότι ένα ποσοστό νέων στις Η.Π.Α. παρακολουθεί 45 σκηνές βίας στην τηλεόραση κάθε μέρα, και στις περισσότερες απ'αυτές γίνεται χρήση όπλων. Υποστηρίζουν ότι η έκθεση σε τηλεοπτική βία είναι συνυφασμένη με επιθετική συμπεριφορά. Για παράδειγμα έρευνες έδειξαν ότι επιθετικά παιδιά που έχουν δυσκολίες στο σχολείο και στις σχέσεις τους με συνομήλικους τους τείνουν να βλέπουν περισσότερο τηλεόραση.⁴¹ Ακόμα και η περιορισμένη έκθεση σε βίαιες πορνογραφικές σκηνές είναι δυνατό να μειώσει τις ηθικές αναστολές και να οδηγήσει τους νέους σε βίαιες συμπεριφορές.

Ο <<πλασματικός κόσμος>> που τα ΜΜΕ προβάλλουν δεν παρουσιάζει καμία αντιστοιχία με την πραγματικότητα. Έντονες σκηνές βίας καταγράφονται στο μυαλό του ανηλίκου ο οποίος είναι ιδιαίτερα ευάλωτος και δεκτικός στα μηνύματα κυρίως στην προ-εφηβική και ίσως και στην προσχολική ηλικία. Λόγω ανωριμότητας και έλλειψης κριτικής σκέψης στερείται της ικανότητας να διακρίνει την έννοια του "καλού" και του "κακού" και να θέσει μια νοητική διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στα όσα του προβάλλονται και στην πραγματικότητα. Στην προσπάθειά του να ταυτιστεί με τους ήρωες που θαυμάζει προβαίνει σε παραβατικές πράξεις και αναπαράγει τη βία που βιώνει. Λόγω της επαναλαμβανόμενης έκθεσης σε σκηνές βίας των ΜΜΕ τα παιδιά δέχονται τη βία ως συστατικό της καθημερινότητάς τους και τους δημιουργείται η εντύπωση ότι η χρήση της είναι αναπόφευκτη και αναγκαία.⁴² Η προτίμηση παρακολούθησης σκηνών βίας φαίνεται να προμηνύει μια επιθετική συμπεριφορά και τα παιδιά αυτά είναι πιθανό να διαμορφώσουν αισθήματα θυμού, μελαγχολίας, απαισιοδοξίας και να επιδεικνύουν έλλειψη εμπιστοσύνης και έλλειψη ανοχής σε διάφορες καταστάσεις.

⁴¹ Όπ.π. Heide, Young Killers, The Challenge of Juvenile Homicide, 1998, σελ 42

⁴² Όπ.π. Gullota, Delinquent Violent Youth, 1998, σελ 139.

Επιπλέον μέσω των Μ.Μ.Ε. ο νέος κατακλύζεται από μια πληθώρα καταναλωτικών αγαθών και χωρίς να έχει βιώσει τους κόπους που απαιτούνται για την απόκτηση αυτών του δημιουργείται η πεποίθηση ότι μπορεί να τα κατακτήσει με βιαιότητα και αγριότητα.⁴³ Η ληστεία εν προκειμένω μοιάζει να είναι ο πλέον "ιδανικός" τρόπος για την απόκτηση των περισσότερων υλικών αγαθών στο λιγότερο δυνατό χρόνο.

2. Η γειννίαση

Μια ιδιαίτερη έκφραση της νεανικής παραβατικότητας είναι αυτή μέσα από τη δράση συμμοριών. Η έρευνα των West & Farrington διαπίστωσε ότι τα περισσότερα αδικήματα τελούνταν από περισσότερους δράστες. Οι συνεργοί ήταν συνήθως αγόρια της ίδιας ηλικίας και η πλειοψηφία είχαν φίλους επίσης παραβάτες με έντονη δραστηριότητα.⁴⁴ Μέσα από την έρευνα του Vaucresson στην Γαλλία για το διάστημα 1945-1961 σχετικά με την παραβατικότητα ανηλίκων διαπιστώθηκε ότι ένα βασικό χαρακτηριστικό αυτού του φαινομένου είναι η γειννίαση. Τα άτομα επηρεάζονται πολύ μέσα από τις συχνές επαφές που έχουν με άλλα άτομα της ίδιας ηλικίας στο σχολείο, στην γειτονιά, στην εργασία, στη διασκέδαση. Σημαντική ήταν η διαπίστωση ότι η δράση αυτών των ομάδων αποτελούσε κατά κύριο λόγο φαινόμενο των πόλεων και τα αδικήματα στρέφονταν κυρίως κατά της ιδιοκτησίας.⁴⁵ Μια άλλη πολύ σημαντική μελέτη στο συγκεκριμένο θέμα είναι αυτή των Richard Cloward και Lloyd Ohlin, η οποία στόχευε στην εξήγηση τριών υποπολιτισμικών μορφών που εντοπίζονται ανάμεσα στους έφηβους των κατώτερων κοινωνικών

⁴³ Όπ.π. Κουράκης, Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία, 1999, σελ 77

⁴⁴ West & Farrington, "Who Becomes Delinquent;" 1973, όπως αναφέρεται στην Ζαραφωνίτου, Εμπειρική Εγκληματολογία, 2004, σελ 117.

⁴⁵ Vaucresson, "Leaute", 1963 όπως αναφέρεται στην Ζαραφωνίτου, 2004, σελ 117.

τάξεων: του εγκλήματος, της σύγκρουσης και της παραίτησης και κατέληξαν στην άποψη ότι οι νεανικές συμμορίες στοχεύουν στην απόκτηση κέρδους, εξουσίας, και κοινωνικού status μέσα από παράνομη δραστηριότητα (για παράδειγμα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας).⁴⁶

3. Σχολείο

Η φύση και η ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται αλλά και το κλίμα που επικρατεί στο σχολείο ευνοούν την εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς των μαθητών. Εκτός από την γνώση που πρέπει να αποκομίσουν οι μαθητές εξίσου σημαντική είναι η κατανόηση των αναγκών τους από τους καθηγητές και η προσαρμογή των τελευταίων στις ανάγκες και στις ιδιαιτερότητες του κάθε μαθητή. Ένα άλλο σημαντικό θέμα μέσα στο σχολείο είναι η πλήξη και η ανία που δημιουργείται κατά τη διάρκεια του μαθήματος και ως εκ τούτου η έλλειψη ενδιαφέροντος για συγκέντρωση και εκμάθηση. Η ανία είναι δυνατό να προκαλείται είτε από το περιεχόμενο του μαθήματος, το οποίο μπορεί από κάποιους μαθητές να θεωρείται αδιάφορο, δυσνόητο, άσχετο με τις ανάγκες τους είτε από τον τρόπο διδασκαλίας του καθηγητή και μπορεί να οδηγήσει σε αναζήτηση ενδιαφέροντος σε άλλες ασχολίες. Ο καθηγητής μέσα από τη διδασκαλία θα πρέπει να προκαλεί τους μαθητές για συμμετοχή και να καλλιεργεί το διάλογο και το ενδιαφέρον. Η έλλειψη συμμετοχής και ενδιαφέροντος μετατρέπει το μάθημα σε μια διαδικασία καταπίεσης των μαθητών με αποτέλεσμα να επιδιώκουν την διαφυγή τους αναζητώντας την σε άλλες δραστηριότητες πιο δημιουργικές και αποδοτικές για αυτούς.

⁴⁶ Cloward & Ohlin, *Delinquency and Opportunity: A theory of Delinquent Gangs*, 1960, όπως αναφέρεται στην Ζαραφωνίτου Χ, 2004, Σελ 117-118

Η συμπεριφορά των καθηγητών αποτελεί ένα από τους σημαντικότερους παράγοντες εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς στο περιβάλλον του σχολείου. Η αυταρχική συμπεριφορά κάποιων καθηγητών, η επιβολή πειθαρχίας, είναι πιθανό να προκαλέσει στους μαθητές φόβο ή να τους οδηγήσει στην αντίδραση που μπορεί να εκδηλωθεί με βίαιο τρόπο. Βλέπουμε λοιπόν μια δύσκολη ισορροπία ανάμεσα στην πειθαρχία και στην ελευθερία των μαθητών. Το σίγουρο είναι πάντως ότι ο αυταρχισμός στο σχολείο λειτουργεί αρνητικά στην ψυχολογία των μαθητών με αποτέλεσμα την αναπαραγωγή του από αυτούς με την επιβολή της βούλησής τους σε άλλους.⁴⁷

4. Ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Αρχής γενομένης από τις Κυβερνήσεις που αθετούν τις υποσχέσεις τους και τα μέλη τους που συχνά έχουν ανάμειξη σε οικονομικά και σεξουαλικά σκάνδαλα οι νέοι έχουν αντιληφθεί ότι πολλοί πολιτικοί παρά την υπεύθυνη θέση που κατέχουν αρνούνται την ευθύνη τους για τη συμπεριφορά και τις πράξεις τους. Όταν όμως αυτοί που κυβερνούν την χώρα αθετούν το λόγο τους και επιδεικνύουν μια μεμπτή συμπεριφορά πως είναι δυνατό οι νέοι να μην γίνουν κυνικοί και συναισθηματικά αδιάφοροι στο μέλλον. Όταν βλέπουν να υπάρχουν τεράστια κενά στη δικαιοσύνη και να μην γίνεται δίκαιη εφαρμογή των νόμων πως είναι δυνατό να μην χάσουν την πίστη τους στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης που υποτίθεται ότι υπάρχει για να τους προστατεύει.⁴⁸ Παράλληλα μετά από σκληρές προσπάθειες και πολύχρονη φοίτηση δεν τους παρέχεται η δυνατότητα για εύρεση εργασίας και οικονομικής

⁴⁷ Όπ.π. Rigby, 1996, σελ 78επ.

⁴⁸ Όπ.π., Heide K, Young Killers, 1998, σελ 46

αυτάρκειας και ως εκ τούτου οι νέοι εξωθούνται συχνά σε εγκλήματα κατά της περιουσίας. Έτσι λοιπόν κλονίζεται η εμπιστοσύνη τους απέναντι σε μια κοινωνία που δεν μπορεί να τους εξασφαλίσει ασφάλεια και η απογοήτευσή τους μπορεί εύκολα να μετεξελιχθεί σε κοινωνική εναντίωση.⁴⁹

5. Παιχνίδια Βίντεο

Τα παιδιά και έφηβοι ζουν σ' ένα βίαιο περιβάλλον. Κάποια από τα παιχνίδια βίντεο για παράδειγμα τα οποία αποτελούν για πολλούς νέους τον κύριο τρόπο ψυχαγωγίας τους, τους μεταφέρουν σ' ένα φανταστικό κόσμο που επικρατεί η βία, η αγριότητα και που ο στόχος για τη νίκη είναι η εξόντωση των αντιπάλων. Έτσι καλλιεργούνται αισθήματα αντιπαλότητας και επιθετικότητας και δημιουργείται η πεποίθηση ότι προκειμένου να πραγματοποιήσουν τον επιδιωκόμενο σκοπό είναι απαραίτητη η χρήση βίας.

Σύμφωνα με τη θεωρία της καλλιέργειας η μακροχρόνια έκθεση σε μέσα όπως η τηλεόραση επηρεάζει τις στάσεις του ατόμου απέναντι στην πραγματικότητα. Πιο συγκεκριμένα θεατές που βλέπουν πολύ τηλεόραση ή παίκτες που παίζουν πολλά παιχνίδια βίντεο θα αναπτύξουν συμπεριφορές επηρεασμένες από αυτά. Οι Anderson και Dill κατέληξαν ότι η έκθεση σε βίαια παιχνίδια είναι σημαντικός παράγοντας βίαιης συμπεριφοράς στην πραγματική ζωή.⁵⁰

⁴⁹ Κουράκης Ν., Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία, 1999, σελ 101.

⁵⁰ Anderson & Dill, 2000, όπως αναφέρεται στον Πανούση, 2004, σελ 140.

6. Μουσική

Το βίαιο περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν και αναπτύσσονται οι νέοι ενθαρρύνεται ακόμα και από το είδος της μουσικής στο οποίο αρέσκονται περισσότερο. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της <<rap>> μουσικής. Οι στίχοι εδώ αναφέρονται σε ληστείες, βιασμούς και φόνους εγκλήματα, που παρουσιάζονται ως μέρος της καθημερινότητας. Η συχνή έκθεση σε αυτού του είδους τα ακούσματα, όπως αντίστοιχα συμβαίνει και με σκηνές βίας που προβάλλονται από την τηλεόραση, μειώνουν τις ηθικές αναστολές των ανηλίκων και είναι δυνατό να προκαλέσουν ακόμα και σεξουαλικά επιθετική συμπεριφορά κατά των γυναικών. Σε κάποιες περιπτώσεις ανηλίκων-ανθρωποκτόνων έχει διαπιστωθεί ότι οι στίχοι αυτών των τραγουδιών και τα μηνύματα που μεταδίδουν είχαν δώσει μια επιπλέον ώθηση σ'αυτούς για την τέλεση του φόνου.⁵¹

Γ. Χρήση ναρκωτικών ουσιών

Πολλές έρευνες έχουν κατά καιρούς διεξαχθεί προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση των ναρκωτικών με την τέλεση εγκληματικών πράξεων. Η κατανάλωση ναρκωτικών ουσιών μπορεί να συνδεθεί α) με το έγκλημα μέσα από την ύπαρξη συμμοριών εφόσον η διανομή ναρκωτικών όπως κοκαΐνης και ηρωίνης γίνεται συνήθως μέσα από καλά οργανωμένες ομάδες και β) με το έγκλημα ως επακόλουθο της κατανάλωσης ναρκωτικών, κυρίως εγκλήματα του δρόμου, και διαρρήξεις καταστημάτων.⁵²

⁵¹ Όπ.π. Heide, Young Killers, 1998, σελ 43

⁵² Chris Allen, The Links Between Heroin, Crack Cocaine and Crime, 2005, British Journal of Criminology σελ355.

Σε έρευνα που διενήργησε στην Αγγλία ο Chris Allen το 2005 παραπάνω από τα 2/3 του δείγματός του που ήταν χρήστες ηρωίνης και κοκαΐνης και είχαν διαπράξει κλοπές στο δρόμο το έκαναν την ίδια στιγμή ή μετά από τότε που άρχισαν να κάνουν χρήση των ουσιών και από αυτό φαίνεται κάποιο είδος σχέσης μεταξύ της κατανάλωσης ουσιών και του εγκλήματος.⁵³

Οι περισσότεροι από τους ανήλικους που τελούν βίαιες εγκληματικές πράξεις κάνουν χρήση ναρκωτικών ουσιών και αλκοόλ. Οι νέοι που χρησιμοποιούν ναρκωτικά προέρχονται συνήθως από προβληματικό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένης της χαμηλής ικανοποίησης, των ασθενών οικογενειακών δεσμών, των δυσχερειών στην επικοινωνία και των προβλημάτων σχετικών με την επιβολή πειθαρχίας από τους γονείς.⁵⁴

Κάτω από την επιρροή των ναρκωτικών ουσιών και δεδομένου ότι οι αναστολές του είναι εξασθενημένες, ο ανήλικος είναι πιο επιρρεπής στην χρήση βίας. Αρκετές φορές βρίσκεται σ' ένα παραλήρημα και χωρίς να έχει συναίσθηση των ενεργειών του λειτουργεί σαν ένας στυγερός εγκληματίας. Οι ηθικοί του φραγμοί ατονούν και λειτουργεί παρορμητικά δίχως να αντιλαμβάνεται τις συνέπειες των πράξεών του. Η δράση του είναι αποσυνδεδεμένη από τη σκέψη, η ανοχή του εξασθενημένη και ως εκ τούτου είναι πιθανό να μην προχωρούσε στην τέλεση αντίστοιχης πράξεως χωρίς την επίδραση των ναρκωτικών ουσιών.

⁵³ Όπως π σελ 358.

⁵⁴ Gullota, Delinquent Violent Youth, 1998, σελ 60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΤΗΣ ΒΙΑΙΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΜΕ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ.

Η συμπεριφορά των ανθρώπων στις μεγάλες πόλεις αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης αρκετών ερευνητών και έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρίες που επιχειρούν να ερμηνεύσουν τη συμπεριφορά των ατόμων στις μεγάλες πόλεις. Ο Milgram πρότεινε μια θεωρία της υπερφόρτισης ερεθισμών. Ο ίδιος υποστηρίζει εκτός από τα πολύ ψηλά κτίρια που βρίσκονται το ένα δίπλα στο άλλο, το θόρυβο και τη μόλυνση, ο κόσμος είναι πολύς, υπό συνθήκες υψηλής πυκνότητας και οι άνθρωποι διαφέρουν μεταξύ τους. Τα ανωτέρω οδηγούν σε μια **υπερφόρτωση πληροφοριών** που δυσχεραίνει την ομαλή και γρήγορη προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον. Υπό τις συνθήκες αυτές αναγκάζεται να ακολουθήσει ορισμένες διαδικασίες προσαρμογής, οι οποίες μπορεί να είναι ποικίλες και οδηγούν στην εκδήλωση συγκεκριμένων μορφών συμπεριφοράς που τελικά θα οδηγήσουν το άτομο στην επιτυχή ή όχι προσαρμογή. Στη περίπτωση της μη προσαρμογής έχουμε σοβαρές πιθανότητες για εκδήλωση βίαιης και επιθετικής συμπεριφοράς.⁵⁵

Οι Glass και Singer αναφέρονται στο **περιβαλλοντικό στρες** προσπαθώντας να προσεγγίσουν τις αντιδράσεις των ανθρώπων της πόλης. Στην προσέγγισή τους αυτή αναφέρονται σε ύπαρξη ειδικών αρνητικών ερεθισμών όπως ο θόρυβος, η χωρική και κοινωνική πυκνότητα οι οποίοι αποτελούν κρίσιμο παράγοντα για τις αρνητικές συνέπειες της ζωής στην πόλη. Τα αρνητικά στοιχεία της ζωής στην πόλη που μπορεί να βιωθούν ως απειλητικά και να προκαλέσουν αντιδράσεις άγχους

⁵⁵ Milgram, 1970, όπως αναφέρεται στην Έφη Συγκολλίτου, Περιβαλλοντική Ψυχολογία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ 223-225

οδηγούν σε μια ποικιλία στρατηγικών προσαρμογής. Οι στρατηγικές αυτές μπορεί να είναι είτε εποικοδομητικές είτε διαλυτικές όπως η εκδήλωση επιθετικότητας.⁵⁶

Μια τρίτη άποψη πέρα από τις έννοιες της υπερφόρτωσης και του περιβαλλοντικού στρες που αναφέραμε παραπάνω είναι εκείνη που ερμηνεύει τη συμπεριφορά των ατόμων στην πόλη υποστηρίζοντας ότι οι κάτοικοι μιας μεγάλης πόλης βιώνουν **περιορισμούς** κατά την εκδήλωση των συμπεριφορών τους, που μπορεί να τους δημιουργήσουν αρνητικά αισθήματα και κάνουν προσπάθειες για να αποκτήσουν την ελευθερία τους.

Στην κατεύθυνση της οικολογικής προσέγγισης του Barker (1968, 1979,1987), ο Wicker υποστήριξε πως μια πόλη μπορεί να είναι υπερστελεχωμένη, υποστελεχωμένη ή κατάλληλα στελεχωμένη. **Υπερστελέχωση** έχουμε όταν ο αριθμός των συμμετεχόντων σε ένα σύστημα ξεπερνά τις δυνατότητες που αυτό διαθέτει. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον οι κάτοικοι νιώθουν ανταγωνισμό και περιθωριοποίηση και προσπαθούν να αποκλείσουν άλλους από τη ζωή τους.⁵⁷

Παρά τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο ερμηνεύονται οι αρνητικές συνέπειες της ζωής στην μεγάλη πόλη φαίνεται αυτή να χαρακτηρίζεται από υπερβολικά ερεθίσματα, υπερβολικό στρες, πολλούς συμπεριφορικούς περιορισμούς ή και υπερστελέχωση και καθένας από αυτούς του παράγοντες μοιάζει να ευθύνεται για την δυσκολία προσαρμογής κάποιων ατόμων που μπορεί να οδηγήσει και στην εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς.⁵⁸ Επομένως η εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς εξαρτάται από το πώς αντιλαμβάνεται κάθε άτομο το συγκεκριμένο περιβάλλον.

Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο στο περιβάλλον των πόλεων είναι μεταξύ άλλων και ο θόρυβος. Από έρευνες έχει διαπιστωθεί συσχετισμός ανάμεσα στον

⁵⁶ Glass & Singer, 1972 όπως αναφέρεται στην Συγκολλίτου, 1997, σελ 226-227

⁵⁷ Wicker, 1972, όπως αναφέρεται στην Συγκολλίτου 1997, σελ 228.

⁵⁸ Οπ.π., Σελ 223επ

θόρυβο και την αυξημένη επιθετικότητα. Σύμφωνα με το πείραμα των Donnerstein και Wilson, ο θόρυβος δεν προκαλεί αλλά ευνοεί την επιθετικότητα.⁵⁹

Οι μετρήσεις εγκληματικότητας επιβεβαιώνουν σε διεθνές επίπεδο το συσχετισμό των πόλεων με την εκδήλωση βίαιων μορφών συμπεριφοράς. Οι Θεμελιωτές της λεγόμενης εγκληματικής οικολογίας Shaw και McKay οι οποίοι όπως αναφέραμε και παραπάνω μελέτησαν τη νεανική παραβατικότητα αρχικά στην πόλη του Chicago και αργότερα σε άλλες αμερικανικές πόλεις συνέδεσαν την εγκληματικότητα με περιοχές οι οποίες περιλάμβαναν εργοστάσια, εμπορικά κέντρα, είχαν μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα και υψηλό δείκτη αλλοδαπών και εθνικών μειονοτήτων. Η σύνθεση των ανωτέρω χαρακτηριστικών εκφράστηκε μέσα από την έννοια της κοινωνικής αποδιοργάνωσης.⁶⁰

Οι εμπειρικές προσεγγίσεις συμφωνούν ότι στις σύγχρονες πόλεις τα κοινωνικά προβλήματα και η βία αυξάνουν έντονα, μέσα από την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής. Τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν την Γαλλία προχωρούν σε μία άμεση σύνδεση της βίαιης εγκληματικότητας με τις αναπτυγμένες οικονομικά γεωγραφικές ζώνες, τη μεγάλη πυκνότητα του πληθυσμού, όπου ένας μεγάλος αριθμός μεταναστών και αλλοδαπών χρησιμοποιείται ως εργατικό δυναμικό. Η έρευνα του Szabo θεμελίωσε επίσης μια θετική σχέση μεταξύ της αύξησης της εγκληματικότητας και του επιπέδου αστικοποίησης.

Από τα στοιχεία της Uniform Crime Report (FBI) προκύπτει ότι τα εγκλήματα βίας και εκείνα που στρέφονται κατά της ιδιοκτησίας είναι αναλογικά περισσότερα στις πόλεις. Όμως σύμφωνα με τα πορίσματα μιας έρευνας στην Γαλλία φαίνεται και ο τύπος των κατοικιών των πυκνοκατοικημένων περιοχών (μεγάλα οικιστικά σύνολα, ουρανοξύστες) να επηρεάζει το φαινόμενο της βίας. Ο τρόπος ζωής σε αυτές φαίνεται

⁵⁹ Donnerstein & Wilson, 1976 όπως αναφέρεται στην, Συγκολίτου Ε, 1997, Σελ 244-245.

⁶⁰ Shaw & McKay, Juvenile Delinquency and Urban Areas, 1942 όπως αναφέρεται στην Ζαραφωνίτου Χ., 2004, σελ 138-141

να ευνοεί τη βία. Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και η εξέταση της βίαιης εγκληματικότητας στην ελληνική πρωτεύουσα όπου διαπιστώθηκε μια σημαντική αύξηση των εγκλημάτων βίας στην περιοχή της ελληνικής πρωτεύουσας δυσανάλογη με τη συνολική εγκληματικότητα. Μια εξήγηση για τα αυξημένα ποσοστά βίας κατά προσώπων στο κέντρο της πόλης έδωσε το υψηλό ποσοστό κινητικότητας και ετερογένειας του πληθυσμού.⁶¹

Και μέσα από σχετικές έρευνες που έχουν γίνει την τελευταία δεκαετία στο Ηνωμένο Βασίλειο έχει διαπιστωθεί η συσχέτιση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς με τα μεγάλα αστικά κέντρα. Η μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση στις πόλεις και ως εκ τούτου η πληθυσμιακή ετερογένεια και οι διαφορετικές συνήθειες και συμπεριφορές ευνοούν την τέλεση αδικημάτων που κάποιες φορές είναι δυνατό να ερμηνευθούν και ως μια προσπάθεια προσαρμογής στο "υπερστελεχωμένο περιβάλλον".⁶²

⁶¹ Οπ.π Ζαραφονίτου Χ., 2004., σελ146επ.

⁶² Andrew Mille, Antisocial Behaviour, Behavioural Expectations and an Urban Aesthetic, British Journal of Criminology 2008, σελ 379,

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ-ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΒΙΑΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΒΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Α) Η βία στον χώρο του σχολείου

Η σχολική βία θεωρείται αντανάκλαση της βίας στην ευρύτερη κοινωνία και σύμπτωμα της χαμηλής ποιότητας της εκπαίδευσης που παρέχεται στους μαθητές.⁶³

Η βία στο σχολείο είναι δυνατό να κατανοηθεί ως εκδήλωση φαινομένων, που προσδιορίζονται από βαθιά ριζωμένες κοινωνικές αντιθέσεις, αντιφάσεις και συγκρούσεις που αναδεικνύονται κατά την οργάνωση της σχολικής ζωής. Το σχολείο είναι ένας θεσμός που απαιτεί α) υποχρεωτική παρακολούθηση με βάσει ένα προκαθορισμένο πρόγραμμα από μαθητές με διαφορετικές πολιτισμικές εμπειρίες β) σχέσεις κυριαρχίας, ιεραρχίας, επιτήρησης και ελέγχου που συνοδεύονται με επιβράβευση ή αποδοκιμασία σε περίπτωση επιτυχίας ή αποτυχίας αντίστοιχα, γ) συμμόρφωση στους κανόνες και στο τελετουργικό του σχολείου, όπως ακριβή ώρα προσέλευσης, παρακολούθηση μαθημάτων, καλούς τρόπους και συμπεριφορά και υπακοή στους καθηγητές. Σε συνδυασμό με τα ανωτέρω το σχολείο φαίνεται ότι δεν εξαντλείται στη μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων αλλά λειτουργεί και ως πειθαρχικός μηχανισμός που συμβάλει στην εγχάραξη προτύπων, αντιλήψεων, αξιών και στάσεων που ευνοούν την αναπαραγωγή της κρατούσας κοινωνικής τάξης πραγμάτων. Η αξιολόγηση και κατάταξη των μαθητών συνιστά μια μορφή έμμεσης βίας η οποία είναι ενσωματωμένη σε όλο το πλέγμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας και συντελεί στην αναπαραγωγή αλλά ακόμη και στη δημιουργία κοινωνικών

⁶³ Οπ.π., Αρτινοπούλου Β, 2001, σελ 12

ανισοτήτων. Η αξιολόγηση για παράδειγμα κατηγοριοποιεί τους μαθητές τους στιγματίζει και τους χαρακτηρίζει ή ακόμα και διαμορφώνει τις αντιδράσεις τους και την εν γένει συμπεριφορά τους. Με αυτό τον τρόπο ευνοούνται ή και καλλιεργούνται συμπεριφορές και στάσεις που ο ίδιος ο μηχανισμός του σχολείου θεωρεί αντικοινωνικές, παραβατικές και αποκλίνουσες.

<<Η ανομία και η βία στο σχολείο έχει θεωρηθεί ως έκφανση της αβεβαιότητας, της σύγχυσης και του άγχους ενός ατόμου ή ενός υποσυνόλου, όταν αυτό έχει δυσκολίες ένταξης στον πυρήνα κυρίως της μικροκοινωνίας, όταν δηλαδή εντοπίζονται ανομικές καταστάσεις.>>⁶⁴ Κατά τον Merton ένα άτομο ή μία ομάδα που δεν έχει τη δυνατότητα με τα νόμιμα μέσα που διαθέτει να πραγματοποιήσει στόχους που η ίδια κοινωνία του έχει θέσει έχει αυξημένες πιθανότητες να καταφύγει σε παράνομα μέσα ή και σε εκρήξεις βίας. Το θεωρητικό αυτό σχήμα φαίνεται να επιβεβαιώνεται και μέσα από τις εκδηλώσεις βίαιης συμπεριφοράς στον χώρο του σχολείου. Οι μαθητές που νιώθουν πως δεν έχουν τις δυνατότητες και τα κατάλληλα μέσα για να πραγματώσουν τις υψηλές φιλοδοξίες που το σχολείο καλλιεργεί, αντιδρούν σε θεμελιώδεις κανόνες και εξωθούνται σε εκρήξεις βίας.⁶⁵

Σε έρευνα που διήρκησε τέσσερα χρόνια από το 1999-2003 (που βασίστηκε σε έρευνα σχετικά με την νεανική παραβατικότητα από την αστυνομία του Νότινχαμ) με σκοπό να εξετάσει την σχέση ανάμεσα στην νεανική παραβατικότητα και στον τύπο της γειτονιάς του παραβάτη ανηλίκου τα υψηλότερα ποσοστά νεανικής εγκληματικότητας εμφανίστηκαν σε μεγάλες πόλεις με δημοτικές κατοικίες. Ήταν επίσης εμφανές ότι η επαναλαμβανόμενη παραβατικότητα εμφανίστηκε σε υψηλά επίπεδα στο εσωτερικό της πόλης και στις γειτονιές που βρίσκονταν στο κέντρο αυτής που κυρίως αποτελούνταν από ενοικιαζόμενα διαμερίσματα. Πολλοί από τους

⁶⁴ Οπ.π. Τσίγκανου Ι, 2004, σελ 33επ.

⁶⁵ Οπ.π., Τσίγκανου Ι., 2004, σελ 40

ανήλικους που είχαν εμφανίσει μια παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και κατοικούσαν στο κέντρο της πόλης, σε μικρά διαμερίσματα ζούσαν μακριά από τους γονείς τους χωρίς να έχουν την υποστήριξη από τον κοινωνικό τομέα στέγασης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς του ανηλίκου σε σχέση με την παραμονή του στο χώρο του σχολείου και την παρακολούθηση των μαθημάτων του.⁶⁶

Μπορούμε να διακρίνουμε πέντε μορφές σχολικής βίας α) την σωματική, β) σεξουαλική, γ) την ψυχολογική, δ) την λεκτική κακοποίηση και δ) τον βανδαλισμό.

B) Μορφές βίας στο Ελληνικό σχολείο

<<Στην Ελλάδα η κοινωνική αναγνώριση του φαινομένου της βίας δεν έχει ακόμα ωριμάσει.>> (Β. Αρτινοπούλου, 2001, σελ 85). Η σχολική βία φαίνεται να μην έχει προβληματίσει ακόμα την πολιτική ατζέντα. Στις αστικές περιοχές εμφανίζονται τα πιο σοβαρά περιστατικά μεταξύ των οποίων πολλές συμπλοκές ανάμεσα σε ομάδες νέων. Συγκεκριμένα στην Αθήνα οι μαθητές έχουν γίνει μάρτυρες τέτοιων συγκρούσεων σε ποσοστό 63,8%, όταν ο μέσος όρος της χώρας είναι 50,4%.⁶⁷

Από έρευνα που διενεργήθηκε σε μαθητές Γυμνασίου σχετικά με τη βία στο σχολικό χώρο διαπιστώθηκε ότι η πιο συχνή μορφή βίας στο σχολικό χώρο είναι η **λεκτική βία**. Απρεπείς φράσεις, χυδαιότητες κατά των εκπαιδευτικών του σχολείου καταγράφονται σε πολύ υψηλότερα ποσοστά από την εκδήλωση άλλων μορφών βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο, καθώς σημειώνονται πολύ συχνά σε ποσοστό

⁶⁶ Carol Hayden, Tom Williasmon, Richard Webber, Schools, Pupil Behaviour and Young Offenders, Using Postcode Classification to Target Behaviour Support and Crime Prevention Programmes, British Journal of Criminology 2007, σελ 293 επ.

⁶⁷ Οπ.π. Αρτινοπούλου Β, 2001, σελ 85επ.

17,6%, συχνά σε ποσοστό 17,9%, σπάνια σε ποσοστό 27% και ποτέ στο 24,5% . Τα αντίστοιχα ποσοστά κλοπών προσωπικών αντικειμένων των ίδιων μαθητών κατανέμονται στις κατηγορίες της μεταβλητής ως 9,9% πολύ συχνά, 19,1% συχνά, 40,6% σπάνια και 19,3% ποτέ. Οι μαθητές παραδέχονται ότι επιθέσεις/ξυλοδαρμοί κατά των μαθητών από συμμαθητές συμβαίνουν πολύ συχνά σε ποσοστό 7,6%, συχνά σε ποσοστό 14,7%, σπάνια σε ποσοστό 30,5% και ποτέ σε ποσοστό 33,6%.

Συμπλοκές στο σχολείο συμβαίνουν πολύ συχνά σε ποσοστό 12,6%, συχνά σε ποσοστό 21% σπάνια σε ποσοστό 26,3% και ποτέ σε ποσοστό 22,5%. Οι βανδαλισμοί σε βάρος του σχολείου, διαπιστώνονται πολύ συχνά στο 6%, συχνά στο 10,2%, σπάνια στο 23,4%, και ποτέ στο 41,3% ενώ στο 18,7% οι μαθητές δεν γνωρίζουν.

Διαπιστώνεται ότι πράξεις και ενέργειες με υψηλή θεατότητα ή προσβολές κατά της ιδιοκτησίας και των προσώπων-φορέων εξουσίας του συγκεκριμένου σχολείου διαπράττονται κυρίων από εξωσχολικούς, ενώ πράξεις που συμβαδίζουν με τη διαβίωση των μαθητών στον χώρο του συγκεκριμένου σχολείου (ρύπανση, καταλήψεις) διαπράττονται σε υψηλότερα ποσοστά από τους ίδιους τους μαθητές.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι κλοπές προσωπικών αντικειμένων διδασκόντων και μαθητών, οι επιθέσεις/ ξυλοδαρμοί μαθητών από μαθητές, η λεκτική βία κατά μαθητών και εκπαιδευτικών, οι συμπλοκές και οι καυγάδες συγκεντρώνουν μεγάλα ποσοστά από την κατηγορία των μαθητών ενώ αντίθετα στις περιπτώσεις καταστροφών αντικειμένων των διδασκόντων, των επιθέσεων/ξυλοδαρμών των καθηγητών, της χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών τα αντίστοιχα ποσοστά συγκεντρώνονται στους εξωσχολικούς. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι ο χώρος του σχολείου προσφέρεται για τη δράση των εξωσχολικών οι οποίοι δρουν εντονότερα από τους μαθητές που υπάγονται στους μηχανισμούς του

συγκεκριμένου σχολείου. Από την άλλη οι μαθητές δίνουν 57,4% θετικές απαντήσεις στο ότι στο σχολείο τους συμβαίνουν συμπλοκές μαθητών του σχολείου με εξωσχολικούς κάτι που εμφανίζει τον σχολικό χώρο να έχει πολλαπλές χρήσεις.

Η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών του Γυμνασίου δηλώνουν ότι έχουν καυγαδίσει με κάποιο μαθητή του σχολείου (69,6% θετικές απαντήσεις) και έχουν λογομαχήσει έντονα (76,1% θετικές απαντήσεις). Επίσης η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών δηλώνει ότι έχουν <<βριστεί>> με μαθητές του σχολείου (ποσοστό 73,2% θετικών απαντήσεων) και εδώ φανερώνεται και η συντριπτική υπεροχή της λεκτικής βίας.⁶⁸

Μια διαδεδομένη στον σχολικό χώρο μορφή βίας που θα αναλύσουμε στη συνέχεια είναι ο σχολικός εκφοβισμός (**bullying**) που ορίζεται ως << μια μορφή βίαιης και αντικοινωνικής συμπεριφοράς στο πλαίσιο της οποίας ένα άτομο επιτίθεται ή προκαλεί φόβο σε ένα άλλο κατά τρόπο επαναλαμβανόμενο>>⁶⁹. Όταν ένα παιδί αγνοεί συστηματικά, απομονώνει, χτυπά ή βρίζει ένα συμμαθητή του μπορεί να χαρακτηριστεί ως δράστης σχολικής κακομεταχείρισης. Η παρατεταμένη διάρκεια της κακομεταχείρισης μπορεί να έχει σοβαρές κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις, ειδικά όταν η βία κλιμακώνεται.

Αντίστοιχη έρευνα σχετικά με τις μορφές βίαιης συμπεριφοράς διενεργήθηκε και σε μαθητές της Β' τάξης του λυκείου όπου εκεί τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκεντρώνουν **οι ταραχές και οι καταλήψεις** που γίνονται συχνά (22,5%) και πολύ συχνά (42,3%) όπως αναφέρεται από τους μαθητές. **Οι διαρρήξεις, οι βανδαλισμοί και οι κλοπές αντικειμένων του σχολείου** συμβαίνουν σπάνια ή ποτέ για το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών (74,4%, 68,3%, 65,2% αντίστοιχα). Μικρά είναι και τα ποσοστά των μαθητών που απαντούν θετικά για τις επιθέσεις και τους

⁶⁸ Οπ.π. Τσίγκανου Ι, 2004, σελ 88-96

⁶⁹ Παπαθεοδώρου Θ, Σχολικός εκφοβισμός, στο "Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο", Λέκτωρ 2008, σελ 138

ξυλοδαρμούς κατά των εκπαιδευτικών και κατά των μαθητών. Αντίθετα **οι βρισιές και οι χυδαιότητες** κατά μαθητών αναφέρονται πολύ συχνά από το 30,2%, πολύ συχνά από το 28,3% και σπάνια από το 22,7%. Σημαντική θέση φαίνεται να έχουν και οι καυγάδες καθώς 19,5% των μαθητών απαντούν ότι γίνονται συχνά και 35,3% ότι γίνονται πολύ συχνά.

Συσχετίζοντας τις έρευνες που έγιναν σχετικά με τη βία στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο, διαπιστώνεται μια σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στις δύο εκπαιδευτικές βαθμίδες. Οι μαθητές του Γυμνασίου εμφανίζονται πιο επιθετικοί τόσο εναντίον των καθηγητών τους όσο και εναντίον των συμμαθητών τους σε σχέση με τους μαθητές του Λυκείου. Παράλληλα οι δράστες μπορεί να είναι είτε μαθητές του σχολείου είτε εξωσχολικοί με τη δράση των τελευταίων να επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά σε περιστατικά καταστροφικής βίας κατά του σχολείου. Αντίθετα οι δράση των μαθητών ενός σχολείου στρέφεται κατά συμμαθητών τους πρωτίστως, κατά δεύτερο λόγο κατά του σχολείου και κατά τρίτο λόγο κατά των εκπαιδευτικών.

Φαίνεται ότι το φαινόμενο της βίας στο σχολικό χώρο, χωρίς να είναι ανησυχητικό είναι ιδιαίτερα αισθητό παρουσιάζοντας κάποια έξαρση τα τελευταία χρόνια.⁷⁰

Γ) Μορφές σχολικής βίας στην Ευρώπη

1) Ηνωμένο Βασίλειο

Ο όρος του σχολικού εκφοβισμού καθιερώθηκε από τους Βρετανούς. Από την έρευνα πάνω στην έκταση, στις μορφές και στη συχνότητα σχολικού εκφοβισμού στα σχολεία που ξεκίνησε το 1990, με δείγμα 6.748 μαθητών στην περιοχή του Sheffield

⁷⁰ Οπ.π, Τσίγκανου Ι, 2004, σελ132επ.

της Αγγλίας φάνηκαν υψηλά ποσοστά εκφοβισμού ιδιαίτερα στα πρωτοβάθμια και μέσης εκπαίδευσης σχολεία όπου πάνω από το ¼ των μαθητών (27%) δήλωσε ότι έχει απαιληθεί <<αρκετές φορές σε αυτό το τρίμηνο>> και το 10% δήλωσε ότι είχε δεχτεί απειλή τουλάχιστον μία φορά αυτή την εβδομάδα. Η πιο κοινή μορφή εκφοβισμού ήταν <<να αποκαλείσαι με πρόστυχα ονόματα>> κάτι που αναφέρθηκε από τα 2/3 του δείγματος. Η σωματική κακοποίηση, η διάδοση φημών και οι απειλές ήταν οι μορφές που εμφανίζονταν πιο συχνά. Από την έρευνα φάνηκε ότι τα κορίτσια ήταν εξίσου πιθανό να απειληθούν και μάλιστα τόσο από αγόρια όσο και από κορίτσια ενώ τα αγόρια απειλούνταν σχεδόν αποκλειστικά από αγόρια και αναμειγνύονταν περισσότερο σε πράξεις σωματικών μορφών εκφοβισμού, ενώ τα κορίτσια περιορίζονταν κυρίως σε προφορικούς και έμμεσους τρόπους. Περίπου το 50% από τα γεγονότα του εκφοβισμού εμφανίστηκε δυαδικό (ένα παιδί απειλούσε ένα άλλο) και το άλλο μισό περιλάμβανε πολλά παιδιά. Το γήπεδο του σχολείου φάνηκε να είναι η πιο συχνή τοποθεσία για πράξεις εκφοβισμού, και ακολούθησαν οι τάξεις, οι διάδρομοι με μια μικρή αναλογία <<στους δρόμους από και προς το σχολείο>>.

Η σημαντικότερη ίσως πολιτική που υιοθετήθηκε κατά του εκφοβισμού είναι το πληροφοριακό πακέτο <<Μην υποφέρεις σιωπηρά>>. Τα πακέτα ήταν διαθέσιμα μετά από αίτηση και δωρεάν σε όλα τα κρατικά σχολεία της Αγγλίας και το βασικό μήνυμά τους είναι η πλήρης σχολική πολιτική κατά του εκφοβισμού με την ανάμειξη των μαθητών, γονέων και προσωπικού.⁷¹

⁷¹ Όπ.π. Αρτινοπούλου Β, 2001, σελ 76-78

2) Γερμανία

Το εκπαιδευτικό σύστημα στην Γερμανία υπόκειται στον έλεγχο του κράτους. Τα σχολεία είναι κυρίως τοπικά κυβερνητικά ιδρύματα και τα ιδιωτικά υπόκεινται στον έλεγχο του κράτους. Στην Γερμανία το πρόβλημα της σχολικής βίας είναι κάτι που έχει αποτελέσει μείζον θέμα συζήτησης. Οι σχετικές έρευνες για τη σχολική βία έχουν αναδείξει μια σημαντική αύξηση της επιθετικότητας στην επικοινωνία και στις διαπροσωπικές σχέσεις ενώ αύξηση έχει παρατηρηθεί και στην εμπλοκή των μαθητών μικρής ηλικίας και των κοριτσιών σε βίαιες πράξεις.

Σε μια έρευνα για τη βία στα σχολεία που διεξήχθη το 1994 στην Νυρεμβέργη διαπιστώθηκε ότι η πιο συχνή μορφή βίας είναι η λεκτική βία με ποσοστό 82,9% για τα αγόρια και 74,1% για τα κορίτσια, ακολουθούν οι καυγάδες με ποσοστό 48,4% για αγόρια και 15,8% για κορίτσια, ο βανδαλισμός με ποσοστό 40,1% για τα αγόρια και 15,8% για τα κορίτσια και οι απειλές με όπλο ή σεξουαλική παρενόχληση που σημειώνονται σε μικρά ποσοστά. Η βία προς τους δασκάλους φαίνεται να είναι μια σπάνια συμπεριφορά σε αντίθεση με την έλλειψη σεβασμού που είναι συνήθης. Πάντως γενικότερα από τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί στα κρατίδια της Γερμανίας σχετικά με τη βία στα σχολεία έχουν διαπιστωθεί ότι τα αγόρια είναι πιο επιθετικά από τα κορίτσια και οι μαθητές που εκδηλώνουν βίαιη συμπεριφορά στο περιβάλλον του σχολείου όμοια συμπεριφέρονται και εκτός σχολείου.

Ως μέτρα και προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας έχουν προταθεί α) δίκτυα ενάντια στη βία (όπως συμβούλια πρόληψης εγκληματικότητας, υπηρεσίες υποστήριξης νέων, παροχή βοήθειας σε αλλοδαπά

παιδιά), β) ανοικτά σχολεία στην κοινότητα (opening schools up) γ) ειδική επιμόρφωση δασκάλων και δ) διαπολιτισμική εκπαίδευση.⁷²

3) Σουηδία

Η Υπουργός Παιδείας στη Σουηδία Ingegerd Warnersson είχε δηλώσει ότι ακόμη και αν υπάρχει μόνο ένα παιδί που έχει κακοποιηθεί στο σχολείο, είτε ως αποτέλεσμα εκφοβισμού είτε ως αποτέλεσμα άλλης μορφής βίας τότε το σχολείο έχει αποτύχει.

Έρευνες που έχουν γίνει στη Σουηδία σχετικά με το σχολικό εκφοβισμό δείχνουν ότι οι μαθητές των σχολείων στα μεγάλα αστικά κέντρα θυματοποιούνται περισσότερο από τους μαθητές των ημιαστικών περιοχών και της υπαίθρου. Παράλληλα διαπιστώθηκε ότι οι δράστες περιστατικών βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο έχουν εμπλακεί και σε αντίστοιχα περιστατικά εκτός σχολείου. Περίπου οι μισοί από αυτούς έχουν χτυπήσει κάποιο συμμαθητή τους στο σχολείο ή έχουν διαπράξει μικροκλοπές σε καταστήματα. Το κάπνισμα, το ποτό και η χρήση ναρκωτικών ουσιών ήταν τα πιο συνήθη φαινόμενα μεταξύ των δραστών σε σχέση με τους άλλους μαθητές.

Στην Σουηδία υπάρχει ένα επαρκές θεσμικό πλαίσιο για την ασφάλεια στον χώρο του σχολείου και την προαγωγή της ψυχικής και σωματικής υγείας των ανηλίκων καθώς και για την πρόληψη της βίας και του εκφοβισμού.

⁷² Οπ.π. Αρτινοπούλου Β, 2001, σελ 55-58

Α) Σχολικός Εκφοβισμός (Bullying)

Ο σχολικός εκφοβισμός μπορεί να προσδιοριστεί ως τη συστηματική κατάχρηση δύναμης. Στην καθημερινή ζωή υπάρχουν θέσεις ισχύος που καθορίζονται από τη δύναμη, το μέγεθος ή την ικανότητα κάποιου ατόμου. Όταν η κατάχρηση της θέσης ισχύος είναι συστηματική, επαναλαμβανόμενη και προμελετημένη, τότε θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για σχολικό εκφοβισμό.⁷³ Ο Farrington, Άγγλος Εγκληματολόγος ορίζει τον σχολικό εκφοβισμό ως << μία επαναλαμβανόμενη καταπίεση, ψυχολογική ή σωματική, που ασκείται εις βάρος ενός λιγότερου δυνατού ατόμου από ένα πιο δυνατό>>⁷⁴. Η έννοια του σχολικού εκφοβισμού απασχόλησε πρωτίστως την Αγγλία και την Ουαλία από το 1989. Αποτελέσματα ερευνών έδειξαν ότι ο σχολικός εκφοβισμός ήταν πολύ διαδεδομένος με περίπου ένα στα πέντε παιδιά να έχει εμπλακεί σε αυτόν στη διάρκεια μια σχολικής περιόδου.⁷⁵

Λέμε ότι ένας μαθητής είναι θύμα σχολικού εκφοβισμού όταν ένας άλλος μαθητής ή ομάδα μαθητών α) τον μειώνουν, τον κοροϊδεύουν, τον γελοιοποιούν, ή του βγάζουν παρατσούκλια προσβλητικά, β) τον αγνοούν τελείως, τον αμελούν ή τον αποκλείουν από την παρέα τους ή τον αφήνουν σκόπιμα έξω από διάφορα γεγονότα γ) τον χτυπούν, τον κλωτσούν, τον σπρώχνουν ή τον απειλούν δ) λένε ψέματα ή διαδίδουν συκοφαντικές φήμες για αυτόν και διαδίδοντας αναληθείς πληροφορίες προσπαθούν να κάνουν τους συμμαθητές του/της να τον αντιπαθήσουν και αποκλείσουν από την ομάδα τους. Τα ανωτέρω μπορεί να λαμβάνουν χώρα συχνά και είναι δύσκολο για το θύμα να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Μιλάμε επίσης για θύμα σχολικού εκφοβισμού στην περίπτωση που ένας μαθητής δέχεται πειράγματα

⁷³ P.Smith and Sonia Sharp, School Bullying, Insights and Perspectives, Routledge London and New York 1994, Σελ 2

⁷⁴ Rigby, Bullying in Schools: and what to do about it, Jessica Kingsley Publishers, 1996, σελ 15

⁷⁵ Smith, Morita, Junger-Tas, Olwes, Catalano and Sleec, The Nature of School Bullying, Across-national perspective, Routledge London and New York 1999, σελ 68

επαναλαμβανόμενα με ένα αρνητικό και βλαβερό τρόπο. Αντίθετα δεν μιλάμε για σχολικό εκφοβισμό όταν το πείραγμα γίνεται με φιλικό και παιχνιδιάρικο τρόπο ή όταν δύο μαθητές με περίπου την ίδια δύναμη διαφωνούν ή τσακώνονται. Για να μιλάμε για σχολικό εκφοβισμό πρέπει το ένα από τα δύο μέρη να βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση, να υπάρχει δηλαδή μια ανομοιομορφία στη δύναμη.⁷⁶ Μια τέτοια διαφορά δύναμης είναι ευδιάκριτη όταν ένα άτομο κακομεταχειρίζεται ένα πολύ μικρότερο του ή όταν μια ομάδα στρέφεται κατά ενός ατόμου, αλλά είναι λιγότερο εμφανής όταν η διαφορά στη δύναμη είναι ψυχολογική. Έτσι παραμένει κάποιες φορές μυστήριο γιατί κάποια άτομα δεν αντιστέκονται, δεν αντιδρούν αλλά υποκύπτουν εύκολα, "καταθέτουν γρήγορα τα όπλα". Την αδυναμία αυτή αρπάζει ο δράστης και δέχεται το θύμα.

1.Είδη σχολικού εκφοβισμού

Μπορούμε να διακρίνουμε δύο είδη σχολικού εκφοβισμού Α) τον κακόβουλο και Β) τον "άκακο"

Α) Κακόβουλος-κακεντρεχής

Αυτός είναι ο εκφοβισμός που συνειδητά προκαλεί βλάβη σε κάποιον, είναι μια εσκεμμένη, προμελετημένη εκμετάλλευση της δύναμης που έχει κάποιος εις βάρος του ασθενέστερου ατόμου. Αυτό το είδος του σχολικού εκφοβισμού έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

α) Αρχική επιθυμία για βλάβη. Έτσι αρχίζει. Ο δράστης επιθυμεί να προξενήσει πόνο στο θύμα. Μία δυνατή και ψυχαναγκαστική επιθυμία για πρόκληση βλάβης χαρακτηρίζει πολλούς δράστες.

⁷⁶ Smith, 1994, Σελ 31

β) Η επιθυμία εκφράζεται σε πράξη: Η πραγματοποίηση της επιθυμίας εξαρτάται και από ένα αριθμό παραγόντων την καθαρή επιθυμία, την επιμονή του να προκαλέσει κακό, την επιθετικότητα των ατόμων στην οικογένεια και στην παρέα, την ενθάρρυνση από άλλους και την ευκαιρία να βλάψεις κάποιον παραμένοντας ατιμώρητος.

γ) Κάποιος είναι πληγωμένος : Το πότε μια επιθετική πράξη προκαλεί βλάβη στον θύμα εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από το πόσο ευάλωτο είναι αυτό. Έτσι ο σχολικός εκφοβισμός ορίζεται λαμβανομένης υπόψη της ανικανότητας του θύματος να υπερασπιστεί τον εαυτό του σε μία συγκεκριμένη στιγμή.

δ) Κατευθύνεται από ένα πιο δυνατό άτομο ή ομάδα κατά κάποιου λιγότερο δυνατού. Είναι η ανισότητα στη δύναμη που κάνει το σχολικό εκφοβισμό να συμβαίνει. Ανάμεσα στα παιδιά αυτή η διαφορά δύναμης οφείλεται συχνά δε ανομοιότητες ως προς τη φυσική ή ψυχολογική δύναμη.

ε) Δεν υπάρχει δικαιολογία

στ) Επαναλαμβανόμενο: Συνήθως ο δράστης όταν βρει κάποιο θύμα που δεν αντιδρά επαναλαμβάνει την επιβλαβή συμπεριφορά. Είναι αυτή η επανάληψη και η προσδοκία που κάνει την κακοποίηση να συνεχίζεται και το δράστη τυραννικό και τρομακτικό.

ζ) Εμφανής ευχαρίστηση: Στον σχολικό εκφοβισμό η υποταγή του αδύναμου είναι κάτι που διασκεδάζει το δράστη.

Β) Όχι κακοπροαίρετος

Δεν είναι ο σχολικός εκφοβισμός πάντα κακοπροαίρετος με σκοπό να προκαλέσει βλάβη. Από την πλευρά του θύματος βέβαια αυτό δεν έχει σημασία, αφού ο πόνος που βιώνει μπορεί να είναι το ίδιο δυνατός. Μπορούμε να διακρίνουμε δύο είδη μη κακοπροαίρετου σχολικού εκφοβισμού. Τον ασυλλόγιστο και τον διδακτικό.

Και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει έλλειψη επίγνωσης από την πλευρά του αυτουργού.

1. Ασυλλόγιστος σχολικός εκφοβισμός.

Στην περίπτωση αυτή οι δράστες δεν είναι γεμάτοι από κακία. Ίσως να μην μοιάζουν καθόλου εχθρικοί και να μην έχουν κανένα ιστορικό φυσικής ή ψυχολογικής βίας στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Παραπάνω περιγράψαμε το δράστη ως ένα άτομο κακοπροαίρετο με εχθρικές διαθέσεις που σκοπό έχει να προκαλέσει πόνο. Υπάρχουν όμως και δράστες του σχολικού εκφοβισμού που είναι καλύτερα να χαρακτηριστούν ως κομφορμιστές που σπάνια συνειδητοποιούν και έχουν γνώση του τι ακριβώς κάνουν. Για αυτούς ο σχολικός εκφοβισμός-το πείραγμα όπως μπορεί να το αποκαλούν- είναι ένα παιχνίδι, μια φαινομενικά αβλαβής πρακτική από την οποία κερδίζουν ευχαρίστηση, κυρίως όταν ανήκουν σε μια ομάδα που εγκρίνει αυτό το είδος πειράγματος. Συνήθως αυτός ο δράστης δεν γνωρίζει το κακό που προκαλεί.

2. Διδακτικός εκφοβισμός

Υπάρχει ένα άλλο είδος εκφοβισμού στον οποίο δεν υπάρχει ίχνος κακίας και δεν έχει σκοπό να προκαλέσει τον πόνο. Στην πραγματικότητα οι αυτουργοί αυτού του είδους αντιλαμβάνονται αυτό σαν κάτι καλό και ωφέλιμο για το θύμα.⁷⁷

2. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

Ο σχολικός εκφοβισμός μπορεί να έχει διάφορες μορφές κάποιες είναι άμεσες και σωματικές-το χτύπημα, το σπρώξιμο, η αφαίρεση αντικειμένων που ανήκουν στα

⁷⁷ Όπ.π., Rigby, 1996, σελ 14 -18

θύματα, άλλες είναι άμεσες και λεκτικές-ο χλευασμός πιθανό για την εθνικότητα ή την ανικανότητα κάπου, η ειρωνεία, και κάποιες είναι έμμεσες- η διάδοση ψεύτικων δυσφημιστικών σχολίων για κάποιον πίσω από την πλάτη του ή ο αποκλεισμός του από κοινωνικές ομάδες.

Υπάρχουν διαφοροποιήσεις στο είδος του σχολικού εκφοβισμού και στην επιθετική συμπεριφορά γενικότερα ανάλογα με το φύλο του δράστη. Συχνά αυτός εμφανίζεται ως σωματικός (κυρίως στα αγόρια) και λεκτικός (κυρίως στα κορίτσια).

Αλλά αυτή η γενίκευση φαίνεται απλή. Έρευνα που διεξήχθη από τους Bjorkqvist, Lagerspetz και Kaukainen (1992) διευκρίνισε ότι οι φυλετικές διαφορές στην εκδήλωση της επιθετικότητας δεν είναι τόσο φυσικές/λεκτικές αλλά άμεσες/έμμεσες, τα αγόρια συνηθίζουν να χρησιμοποιούν πιο άμεσες μορφές σε σχέση με τα κορίτσια που χρησιμοποιούν πιο έμμεσες. Εφόσον λοιπόν ο άμεσος εκφοβισμός είναι πιο εμφανής να παρατηρηθεί σε σχέση με τον έμμεσο, είναι πιθανό τα ποσοστά των κοριτσιών που είναι δράστες να μην εκτιμηθεί σωστά.

Ο ρατσιστικός σχολικός εκφοβισμός είχε πάρει ανησυχητικές διαστάσεις σε κάποια σχολεία. Σε δύο έρευνες φάνηκε ότι τα παιδιά Ασιατικής καταγωγής υπήρξαν θύματα σχολικού εκφοβισμού κυρίως ως προς το ότι τα αποκαλούσαν με ρατσιστικές ονομασίες σε σχέση με τα λευκά παιδιά της ίδιας ηλικίας και του ίδιου φύλου.⁷⁸

3. Συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού

Έχει αποδειχθεί ότι ο επαναλαμβανόμενος ή σοβαρός εκφοβισμός μπορεί να συμβάλει σε προβλήματα που θα δημιουργηθούν μακροπρόθεσμα όπως στην άμεση

⁷⁸ Οπ.π., Smith, 1994, σελ 6

δυστυχία. Τα παιδιά που είναι θύματα σχολικού εκφοβισμού είναι πιθανό να νιώθουν δυστυχισμένα και να χάσουν την αυτοπεποίθησή τους, με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα, ενώ οι δράστες μαθαίνουν ότι μπορούν να αποκτούν αυτό που κάθε φορά επιθυμούν με την χρήση δύναμης εις βάρος των άλλων ανθρώπων.

Οι Boulton και Smith (1994) διαπίστωσαν ότι στο σχολείο μέσης εκπαίδευσης, τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού είχαν πολύ χαμηλότερη αυτοεκτίμηση. Ο Olwes (1993) έδειξε ότι τα αγόρια που ήταν θύματα στο σχολείο μεταξύ 13-16 ετών στην ηλικία των 23 είχαν πιο καταθλιπτικές τάσεις και συνέχιζαν να έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση. Έρευνα σχετικά με τις επιπτώσεις στην μάθηση, έδειξε ότι τα ανήσυχα και αναστατωμένα παιδιά παρουσίαζαν δυσκολία στην συγκέντρωση και στην επίλυση προβλημάτων.

Υπάρχουν στοιχεία επίσης ότι η διαρκώς χαμηλή αυτοεκτίμηση και η αίσθηση έλλειψης αξίας δυσχεραίνουν αργότερα τις σχέσεις οικειότητας και εμπιστοσύνης, για παράδειγμα στις στενές σχέσεις με το αντίθετο φύλο. Η χειρότερη συνέπεια που είναι πιθανό να προκληθεί σε ένα σοβαρά κακοποιημένο παιδί είναι η αυτοκτονία. Υπάρχουν πολλές τέτοιες περιπτώσεις κάθε χρόνο στο Ηνωμένο Βασίλειο. Σε αυτές τις περιπτώσεις φαίνεται ότι ο σοβαρός σχολικός εκφοβισμός συντελεί ή επισπεύδει την αυτοκτονία, ακόμη και αν δεν ήταν η μοναδική αιτία.

Τα παιδιά που είναι δράστες ίσως χρειάζονται κάποια βοήθεια για να αλλάξουν. Πολλές φορές παιδιά εμπλεκόμενα σε συμμορίες ασκού το σχολικό εκφοβισμό λόγω της πίεσης που δέχονται από την ομάδα ή γιατί το θεωρούν απαραίτητο για τις σχέσεις τους. Αυτά τα παιδιά συνήθως αντιμετωπίζουν τον κόσμο σαν ένα πολύ σκληρό μέρος και ίσως να δικαιολογούν τη δράση τους θεωρώντας προκλητική τη στάση του θύματος. Τα παιδιά αυτά συχνά φανερώνουν μια ανάγκη να δείχνουν σκληρά και έχουν μικρή ανησυχία για τα αισθήματα του θύματος. Έχει

διαπιστωθεί ότι τα παιδιά αυτά είναι πολύ πιθανό να επιδείξουν μια επαναλαμβανόμενα αντικοινωνική συμπεριφορά και να κάνουν χρήση βίας από τα είκοσί τους.⁷⁹

4. Παιδιά δράστες σχολικού εκφοβισμού

Οποιαδήποτε πράξη συμβαίνει επαναλαμβανόμενα με σκοπό να προκληθεί κακό από ένα πιο δυνατό παιδί εις βάρος ενός ασθενέστερου συνιστά μορφή σχολικού εκφοβισμού. Πρέπει να σημειώσουμε ωστόσο ότι δυνατότερο δεν σημαίνει απαραίτητα σωματικά.

Μερικά παιδιά επιβάλλονται σε κάποια άλλα γιατί είναι πιο δυνατές προσωπικότητες. Είναι πιο σκληρά, πιο αποφασιστικά, και λιγότερο ευαίσθητα. Ίσως έχουν κάποιες ικανότητες που καθιστούν αυτά ικανά να πληγώνουν άλλους χωρίς όμως να πληγώνονται τα ίδια, όπως σωματικές ή πνευματικές δυνατότητες που τα βοηθούν στον να "αποδυναμώσουν" και ταπεινώσουν το άλλο. Μπορεί επίσης στη συμπεριφορά τους αυτή να τους βοηθάει το γεγονός ότι έχουν κάποιο status λόγω για παράδειγμα της ιδιότητάς τους να είναι αρχηγοί σε κάποια ομάδα και έχουν την υποστήριξη των άλλων.⁸⁰

5. Παιδιά θύματα σχολικού εκφοβισμού

Κάθε παιδί μπορεί να είναι ένα πιθανό θύμα. Δυστυχώς το παιδί που θυματοποιείται συχνά πιστεύει ότι κάνει κάτι λάθος ή συμπεριφέρεται μη αποδεκτά.

⁷⁹ Οπ.π. Smith, 1994, σελ 7-8.

⁸⁰ Οπ.π. Rigby, 1994, σελ 19-20

Είναι αλήθεια ότι κάποια παιδιά μπορεί να είναι θύματα σχολικού εκφοβισμού συχνότερα από κάποια άλλα. Πρόκειται συνήθως για ήσυχα, ευαίσθητα παιδιά που δυσκολεύονται να υπερασπιστούν τον εαυτό τους. Μερικές φορές ανήκουν σε μια ομάδα για την οποία υπάρχει προκατάληψη για παράδειγμα μια μειονότητα ή μπορεί να είναι διαφορετικά στην εμφάνιση ή να έχουν διαφορετικά ενδιαφέροντα. Συχνά τα παιδιά-θύματα είναι παιδιά με ειδικές ανάγκες, με φυσική αναπηρία ή μαθησιακά προβλήματα.⁸¹

Ο Olweus υποστήριξε ότι η υπερπροστασία από τους γονείς είναι ένας παράγοντας που βοηθάει στην θυματοποίηση του παιδιού λόγω του ότι αυτό μέσα σένα υπερπροστατευμένο περιβάλλον δεν μπορεί να αναπτύξει την ανεξαρτησία του και γίνεται περισσότερο ευάλωτο στην έκθεση στους εν δυνάμει δράστες.⁸²

6. Η έμμεση μορφή εκδήλωσης του σχολικού εκφοβισμού από τα κορίτσια.

Τα αγόρια χρησιμοποιούν κυρίως άμεσους φυσικούς τρόπους κακοποίησης σε αντίθεση με τα κορίτσια που χρησιμοποιούν μια πιο έμμεση μορφή κακοποίησης. Τα δύο φύλα δεν φαίνεται να διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους ως προς την χρήση της λεκτικής βίας. Η έμμεση κακοποίηση είναι κυρίως η διάδοση φημών εις βάρος κάποιου ατόμου ή μιας ομάδας και ο χειρισμός κάποιων ατόμων ώστε να στραφούν εναντίον κάποιων άλλων και να τους αποκλείσουν. Υπάρχει μια ποικιλία από είδη έμμεσης κακοποίησης όπως το να αφήνουν μηνύματα απειλητικά πάνω στα θρανία και να γράφουν γράμματα και σημειώματα με υβριστικό και προσβλητικό περιεχόμενο, να "στήνουν πηγαδάκια" αποκλείοντας κάποια άλλα άτομα και να

⁸¹Κ. Rigby, *Bullying among young children, A guide for parents*, 2003, σελ 7

⁸²Οπ.π.,Smith, 1994, σελ 9

“χαζογελούν” εις βάρος τους. Άλλος τρόπος έμμεσης κακοποίησης είναι τα απειλητικά βλέμματα με τα οποία τα κορίτσια κοιτάζουν τα άλλα παιδιά με σκοπό να τα εκφοβίσουν.

Οι δάσκαλοι συνήθως δεν αντιλαμβάνονται εγκαίρως τα επεισόδια του αποκλεισμού κάποιων ατόμων και όταν το καταλαβαίνουν αυτά έχουν φτάσει σε ένα προχωρημένο στάδιο. Κάποιες φορές η κακοποίησή μπορεί να έχει φτάσει σε τέτοιο σημείο ώστε τα θύματα να έχουν απογοητευτεί τόσο πολύ που να σκέφτονται ακόμη και την αυτοκτονία. Η συνεχιζόμενη μορφή έμμεση κακοποίησης είναι πολύ σοβαρή και μπορεί να οδηγήσει κάποιο κορίτσι και εκτός σχολείου. Η έμμεση κακοποίηση μπορεί να είναι το ίδιο σοβαρή με την άμεση, την φυσική.

Εκτός από τη διαφορετική φύση της κακοποίησης που παρατηρείται μεταξύ των δύο φύλων ακόμα μία διαφορά υπάρχει και ως προς την υπεράσπιση των θυμάτων. Τα κορίτσια γίνονται συχνότερα υπερασπιστές των θυμάτων του σχολικού εκφοβισμού και έχουν ένα πιο βοηθητικό και προστατευτικό ρόλο. Σε αντίθεση τα αγόρια φαίνεται να απολαμβάνουν συχνά το άγριο, βίαιο παιχνίδι και υποστηρίζουν περισσότερο από τα κορίτσια τους δράστες του σχολικού εκφοβισμού.

Η έμμεση μορφή σχολικού εκφοβισμού, όπως η διάδοση φημών και ο αποκλεισμός ενός παιδιού από την ομάδα, δύσκολα μπορεί να γίνει αντιληπτή όπως προαναφέρθηκε και ίσως αυτό να αποτελεί ένα λόγο για το ότι τα κορίτσια δράστες είναι λιγότερα από τα αγόρια.⁸³

Τέλος πρέπει να επισημανθεί η συσχέτιση του σχολικού εκφοβισμού με τα μεγάλα αστικά κέντρα δεδομένου του ότι σε αυτά παρατηρείται πολύ μεγαλύτερη πληθυσμιακή ετερογένεια και λόγω αυτής εμφανίζονται πιο έντονες διαφοροποιήσεις στην προσωπικότητα των μαθητών

⁸³ Owens L, Slee P, Shuter R, “Victimization among Teenage Girls: What can be done about Indirect Harassment” στο Peer Harassment in School: The Plight of the Vulnerable and Victimized, Guilford Press, New York 2001, σελ 221-409

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΙΑ ΣΤΟ ΓΗΠΕΔΟ

Η βία στο γήπεδο είναι γνωστή και σαν " Αγγλική νόσος" και αποτελεί για πολλά χρόνια ένα θέμα που απασχολεί πολύ την Ευρώπη, κυρίως την Γερμανία, Ολλανδία, Ιταλία, Βέλγιο και Αγγλία. Σοβαρές ταραχές μαρτυρούνται επίσης και στην Ελλάδα.⁸⁴ Η γενική εικόνα ενός χούλιγκαν που καταστρέφει χωρίς τίποτα να ζητάει ή να διεκδικεί οδηγεί σε μια αδυναμία κατανόησης του φαινομένου. Ο ανταγωνισμός ως κύριο χαρακτηριστικό της κοινωνικοοικονομικής δραστηριότητας φαίνεται να βρίσκει και στον αθλητικό χώρο δυνατότητες εφαρμογής και εξάπλωσής του.⁸⁵

Με τον όρο <<Hooligans>> χαρακτηρίζουμε τους θεατές- φιλάθλους ενός αγώνα που πηγαίνουν κατά ομάδες στο γήπεδο και παρακολουθούν από κοινού τον αγώνα, είτε είναι οργανωμένοι είτε δημιουργούν μια ευκαιριακή ομάδα και ενεργώντας συλλογικά δημιουργούν επεισόδια εντός του γηπέδου ή σε χώρους γύρω από αυτό.

Σαν επεισόδια (βία) στο γήπεδο ή στους γύρω από αυτό χώρους θεωρούμε:

- α. Την ρίψη στον αγωνιστικό χώρο κατά οποιουδήποτε ατόμου που βρίσκεται μέσα σε αυτό οποιουδήποτε αντικειμένου.
- β. Τις συμπλοκές με αντιπάλους
- γ. Τις εξυβρίσεις κατά αντιπάλων οπαδών και διαιτητών

⁸⁴ Football violence in Europe, A report to the Amsterdam Group, prepared by Giovanni Crnibella, Anne Fox, Kate Fox, Joe McCann, James Marsh, Peter Marsh, Ιούλιος 1996, The Social Issues Research Centre.

⁸⁵ Γ. Πανούσης, Αντιλήψεις για τη βία στον αθλητισμό, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ 7

δ. Την χρήση καπνογόνων, κροτίδων και βεγγαλικών.⁸⁶

Με βάση κάποια ατομικά και συμπεριφορικά χαρακτηριστικά των χούλιγκαν όπως είναι ο τρόπος ένδυσης, η αργκό και η ιεραρχική δομή των ομάδων που διαμορφώνουν θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως οι εν λόγω ομάδες αποτελούν ένα είδος υποκουλτούρας.

Απαραίτητες προϋποθέσεις για να γίνει κάποιος χούλιγκαν είναι οι αγενείς χειρονομίες, οι πράξεις βίας και η έντονη εκδήλωση της αγανάκτησης. Το γήπεδο αποτελεί το κεντρικό σημείο του ελεύθερου χρόνου, του ενδιαφέροντος του πάθους και μια ευκαιρία για επίδειξη του ανδρισμού χιλιάδων ανδρών. Στο χώρο του γηπέδου οι άνδρες εκφράζονται έντονα και θορυβώδη.

Έχοντας την πεποίθηση ότι οποιαδήποτε ενέργειά του λειτουργεί προς όφελος της ομάδας του και αξιολογώντας την ως ηθικά σωστή ο χούλιγκαν αποτελεί μέρος του πλήθους και συνήθως είναι μη αναγνωρίσιμος μέχρι που συγκεκριμένες πράξεις τον κατηγοριοποιούν ως χούλιγκαν. Πρόκειται λοιπόν για ποδοσφαιρικούς οπαδούς που εμπλέκονται σε ξυλοδαρμούς και βανδαλισμούς λόγω τοπικιστικών κυρίως πεποιθήσεων. (Αυτό το βλέπουμε έντονα στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες αντίθετα στην Ελλάδα δεν υπάρχει έντονα η σύνδεση μεταξύ της ομάδας και του συγκεκριμένου τόπου).⁸⁷

Α. Προϋποθέσεις για τη δημιουργία επεισοδίων

Έξι παράγοντες επηρεάζουν την τέλεση πράξεων βίας σένα αγώνα.

1. Ο φανατισμός που αποδίδεται

α. σε λόγους γοήτρου

⁸⁶ Χ. Τσουραμάνης, Η Συμπεριφορά των Hooligans , Διερεύνηση των παραγόντων που την καθορίζουν βασισμένη σε στοιχεία εμπειρικής έρευνας, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 1988, σελ3-4.

⁸⁷ Gary Armstrong, Football Hooligans Knowing the score, Oxford N. York 1998, σελ 12-14

- β. σε τάσεις αντεκδίκησης, λόγω βιαιοτήτων σε πρόσφατο αγώνα
- γ. σε δηλώσεις προπονητών και παικτών που έγιναν πριν τον αγώνα
- δ. σε τοπικιστικές διαφορές, αθλητικές και μη, μεταξύ των οπαδών των δ'θο ομάδων
- ε. σε μεταγραφές που έγιναν τα τελευταία χρόνια από την α'ομάδα στη β'και το αντίστροφο.
- στ. στην αρθρογραφία του τύπου.

2. Η βαθμολογική κρισιμότητα

Η βαθμολογική κρισιμότητα του αγώνα δημιουργεί άγχος και ένταση στους οπαδούς.

3. Φήμες

Εάν έχουν διαδοθεί και έχουν γίνει πιστευτές φήμες που λένε ότι:

- α. Ο διαιτητής θα αδικήσει τη μία ομάδα γιατί τον πλήρωσαν οι αντίπαλοι
- β. ο διαιτητής θα τους αδικήσει πάλι γιατί τους είχε αδικήσει σε προηγούμενο παιχνίδι
- γ. η αντίπαλη ομάδα ευνοείται πάντα από τους διαιτητές
- δ. οι αντίπαλοι παίκτες θα τραυματίσουν σκόπιμα τους δικούς τους.

4. Αφορμή

Την αφορμή για την <<έκρηξη των παθών>> συνιστούν γεγονότα που σχετίζονται με:

- α. την λανθασμένη-σύμφωνα με την άποψη των οπαδών- απόφαση του διαιτητή σε κάποια αμφισβητούμενη φάση
- β. την νίκη ή την ήττα της ομάδας
- γ. τις αθλητικές ενέργειες μεταξύ των παικτών

5.Κινητοποίηση για δράση από κάποιους αρχηγούς

Στην περίπτωση αυτή ο αρχηγός των ταραξιών τους προτρέπει για δράση.

6.Ανεπαρκής κοινωνικός έλεγχος (ανεπαρκής αστυνόμευση)

Όταν η αστυνόμευση είναι ανεπαρκής δεν λαμβάνονται τα κατάλληλα προληπτικά μέτρα για την αποτροπή βιαιοπραγιών από τους ταραξίες.⁸⁸

Επομένως η τέλεση επεισοδίων είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων μαζί, ένας κατάλληλος συνδυασμός που την δημιουργεί.

B.Μορφές βίας στα γήπεδα

Μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε την επιθετική συμπεριφορά των οπαδών ανάλογα με τον χώρο στον οποίο εκδηλώνεται και τον αριθμό των ατόμων.

1.Με κριτήριο τον χώρο λοιπόν μπορούμε να κάνουμε τις παρακάτω διακρίσεις

α) Εντός γηπέδου

αα) Προς την εξέδρα των αντιπάλων οπαδών.

-Λεκτική: Συνθήματα/απειλές/ύβρεις

-Μη λεκτική: Χειρονομίες/ βομβαρδισμός με αντικείμενα/ έφοδος προς την

κερκίδα των αντιπάλων οπαδών/συμπλοκές

αβ) Προς τον αγωνιστικό χώρο

-Λεκτική: Συνθήματα/απειλές/ύβρεις

-Μη λεκτική: Χειρονομίες/ρίψη αντικειμένων/ εισβολή στον αγωνιστικό χώρο

⁸⁸ Οπ.π.,Τσουραμάνης, 1988,σελ 37-38.

αγ) Προς την αστυνομία

-Λεκτική: Συνθήματα/ύβρεις

-Μη λεκτική: Χειρονομίες/ ρίψη αντικειμένων/ συμπλοκές

β) Εκτός γηπέδου

βα) Προς τους αντιπάλους οπαδούς

Κυνηγητό/πετροπόλεμος/επίθεση σε μέσα μαζικής μεταφοράς/

συμπλοκές/μαχαιρώματα

ββ) Προς την αστυνομία

Πετροπόλεμος/οδοφράγματα/συμπλοκές

γγ) Προς ξένα περιουσιακά στοιχεία

βανδαλισμοί

2.Με κριτήριο τον αριθμό των ατόμων που εμπλέκονται σε συγκρούσεις, μπορούμε

να διακρίνουμε τις συγκρούσεις αυτές σε :

α) Συλλογικές ή γενικευμένες

β) Διομαδικές ή ομαδικές

γ) Διατομικές

Οι συγκρούσεις που παρουσιάζουν την μεγαλύτερη συχνότητα είναι εκείνες που λαμβάνουν χώρα εκτός του γηπέδου ανάμεσα σε μικρές ομάδες οπαδών. Οι οπαδοί χρησιμοποιούν στρατηγικές παραπλάνησης των αστυνομικών δυνάμεων όπως είναι η συνεννόηση των αντιπάλων οπαδών για συνάντηση σε ένα συγκεκριμένο σημείο εν αγνοία της αστυνομίας.⁸⁹

Με κριτήριο τον αριθμό των ατόμων που εμπλέκονται

α) Γενικευμένη σύγκρουση:

⁸⁹ Ασρινάκης- Στυλιανούδη, Χέβυ Μέταλ, Ροκαμπίλι και Φανατικοί Οπαδοί, Νεανικοί Πολιτισμοί και Υποπολιτισμοί στη Δυτική Αττική, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996, σελ 424επ

Ένα παράδειγμα γενικευμένης σύγκρουσης αποτελεί η συνάντηση οπαδών σε ένα σημείο από το οποίο θα επιβιβάζονταν στα μέσα μαζικής μεταφοράς το οποίο μετατρέπουν σε πεδίο μάχης. Εδώ είναι δυνατό να παρατηρηθούν εκτεταμένες συμπλοκές και βανδαλισμοί σε μέσα μαζικής μεταφοράς.

β) Ομαδική σύγκρουση:

Η πρόσκληση από οπαδούς για συγκρότηση μαχητικής ομάδας, χρησιμοποιώντας ύβρεις κατά των αντιπάλων η οποία στρεφόμενη κατά των αντιπάλων καταλήγει σε συμπλοκή. Εδώ η μαχητική ομάδα συγκροτείται από άγνωστους μεταξύ τους νεαρούς. Τα στοιχεία που επαρκούν για τη συγκρότηση μιας τέτοιας ομάδας είναι: 1. η υποστήριξη της ίδιας ομάδας, 2. το μίσος για τον αντίπαλο και 3.η ετοιμότητα για σύγκρουση.

γ) Διατομική σύγκρουση:

Η συνάντηση, τυχαία ή όχι οπαδών της μιας ομάδας με οπαδούς της άλλης που καταλήγει σε συμπλοκή.⁹⁰

Γ.Χαρακτηριστικά οπαδών που ενεργούν βίαιες πράξεις.

Τα στοιχεία εκείνα που ωθούν στην ενέργεια βίαιων πράξεων κατά των αντιπάλων είναι :1.η υποστήριξη της ίδιας ομάδας, 2. το μίσος για τον αντίπαλο και 3.η ετοιμότητα για σύγκρουση. Αυτό το τελευταίο στοιχείο είναι πολύ σημαντικό καθώς φανερώνει ότι υπάρχουν οπαδοί που πάνε στο γήπεδο είτε με σκοπό να συγκρουστούν είτε αποδεχόμενοι το ενδεχόμενο να συγκρουστούν. Σύμφωνα με μια σχετική έρευνα του Leicester αποδείχτηκε ότι υπάρχουν οπαδοί που έχουν μια τάση στη βία και αναπτύσσουν σχέσεις κυριαρχίας με βάση τη δύναμη και σωματική τους

⁹⁰Οπ.π. Αστρινάκης, 1996, σελ 428.

ικανότητα. Η δύναμη, η σωματική ακεραιότητα μαζί με την ετοιμότητα και την αποφασιστικότητα για συγκρούσεις αποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά των βασικών μελών μιας ομάδας οπαδών και τους δίνουν δυνατότητες να ανέβουν πολύ ψηλά στην ιεραρχία ενώ σκοπός τους είναι η ταπείνωση των αντιπάλων.

Μέσα από έρευνες σχετικά με τη βία στα ελληνικά γήπεδα διαπιστώθηκε ότι οι χούλιγκαν είναι κατά πλειονότητα νεαρά άτομα, συνήθως γεννημένα και μεγαλωμένα σε μεγαλουπόλεις με ένα συνήθως προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον. Οι έρευνες έδειξαν ότι τα παιδιά αυτά συχνά έμεναν στην ίδια τάξη από απουσίες και γενικότερα οι σχέσεις τους με τους συμμαθητές και δασκάλους δεν ήταν καλές. Αντιμετωπίζουν στο περιβάλλον τους αρκετές δυσχέρειες προσαρμογής και έλλειψης κατανόησης, κάτι που εντείνει την ανία και την μοναξιά που νιώθουν και εξωθούνται σε αναζήτηση νέων τρόπων ένταξης και ομαδικής έκφρασης. Παρίστανται στα γήπεδα όχι τόσο για να παρακολουθήσουν την πλοκή του παιχνιδιού αλλά κυρίως για να υποστηρίξουν την ομάδα τους και να εκτονωθούν και αντιμετωπίζουν την νίκη της ομάδας τους σαν μια δική τους νίκη. Αυτό που τους γοητεύει στα γήπεδα είναι η συμμετοχή Σε ένα ξεχωριστό τρόπο διασκέδασης και η χαλάρωση των αναστολών μέσα στην ασφάλεια που τους παρέχει ένα πλήθος ομοϊδεατών.

Εν όψει αυτών των τάσεων επιθετικότητας μια έστω και φαινομενικά άδικη απάντηση του διαιτητή κατά την διάρκεια ενός κρίσιμου αγώνα πυροδοτεί την έκρηξη των επεισοδίων χωρίς βέβαια να αποτελεί και την βαθύτερη αιτία αυτής. Συχνά πέρα από τα λάθη της διαιτησίας την αφορμή επεισοδίων αποτελούν "η πρόκληση" των αντιπάλων και η επιθυμία για εκδίκηση και εκκαθάριση λογαριασμών

ως προς παλαιότερες αδικίες που είχαν διαπραχθεί εις βάρος των οπαδών της μιας ομάδας.⁹¹

4. Κανόνες που διέπουν τις ομάδες των οπαδών. Το παιχνίδι των χούλιγκαν

1. Κανονισμοί που διέπουν τις ομάδες

Οι ομάδες των οπαδών διέπονται από κανόνες αυτοί είναι. 1. δεν έρχονται σε σύγκρουση με τους αντιπάλους όταν ο αριθμός τους είναι συγκριτικά πολύ μικρότερος οπότε η αντιπαράθεση είναι άνιση. 2. οι οπαδοί σέβονται τον αρχηγό της αντίπαλης ομάδας και σε καμία περίπτωση δεν έρχονται σε αντιπαράθεση μαζί του 3. θεωρούν την αστυνομία κοινό εχθρό και ποτέ δεν καταφεύγουν σε αυτήν. Εφαρμόζουν τον "κώδικα της σιωπής" σε καμία περίπτωση δηλαδή δεν την βοηθούν να βρει τους αντιπάλους. Αν θέλουν να τους εκδικηθούν είναι κάτι που μόνοι τους θα το κάνουν. 4. Ο τρόπος με τον οποίο γίνονται οι συμμαχίες βασίζεται στην αρχή ότι ο εχθρός του εχθρού είναι φίλος και ο φίλος του εχθρού είναι εχθρός.⁹²

Όπως σε όλες τις αντιπαραθέσεις έτσι και ο χουλιγκανισμός ικανοποιεί κάποιες προσωπικές επιθυμίες. Και οι δύο πλευρές όπως προαναφέραμε τηρούν κάποιους κανόνες συμπεριφοράς και έχουν και οι δύο ίδιες πιθανότητες να κερδίσουν, η συμπεριφορά όμως κάποιας ομάδας που κάνει το "παιχνίδι" αδύνατο απαγορεύεται. Κάποιοι χρησιμοποιούν αυτό που οι αντίπαλοι αποκαλούν άδικες και "βρώμικες" τακτικές (όπως η χρήση όπλων). Αυτά τα παραπτώματα είναι σπάνια και

⁹¹ XIII Ατυπη Διάσκεψη Υπουργών Αθλητισμού των Χωρών του Συμβουλίου της Ευρώπης, Έκθεση για τη Βία στα Ελληνικά Γήπεδα, Πορίσματα από επτά ειδικότερες έρευνες και Γενικά Συμπεράσματα. Αθήνα 1988.

⁹² όπ.π. Αστρινάκης, 1994, σελ 429επ.

αν ποτέ γίνουν τα παραδέχονται οι δράστες με το να υπονομεύουν τους ισχυρισμούς για μια επιτυχημένη εμφάνισή τους κατά των εχθρών. Δεν υπάρχει όμως επιστροφή μέχρι την επόμενη συνάντηση.

Ανεξάρτητα με την φύση της σύγκρουσης, για τη νίκη είναι απαραίτητη η εφευρετικότητα και η εφαρμογή καινούριων στρατηγικών. Αυτό μπορεί να προϋποθέτει μια παρέκκλιση από τους κανόνες και είναι πιθανό να προκύψει όταν οι εφαρμοσμένες στρατηγικές δεν έχουν το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Στην περίπτωση αυτή είτε καθιερώνονται νέοι κανόνες είτε αποκαθίστανται οι έως τότε καθιερωμένοι και αποδεκτοί.⁹³

2. Χούλιγκαν στην Ευρώπη

Τουρκία: Στην Τουρκία υπάρχουν δύο μεγάλες ομάδες ποδοσφαίρου οι Fenerbache και οι Galatasaray μεταξύ των οποίων υπάρχει μεγάλη έχθρα. Οι οπαδοί των δύο ομάδων συγκρούονται μεταξύ τους σχεδόν σε κάθε αγώνα που έρχονται αντιμέτωπες οι δύο ομάδες. Οι οπαδοί της Fenerbache δεν κρύβουν το βίαιο χαρακτήρα τους και τις εχθρικές τους διαθέσεις αφού είναι γνωστοί και ως K.F.Y. (kill for you που σημαίνει σκοτώνω για σένα). Χαρακτηριστικό των χούλιγκαν στην Τουρκία είναι η χρήση μαχαιριών που σχετίζεται με την τούρκικη κουλτούρα. Οι χούλιγκαν όταν πάνε στο γήπεδο φέρουν σχεδόν πάντα μαζί τους μαχαίρι και κάποιες φορές κάνουν χρήση και όπλων.

Ρωσία: Στη Ρωσία κατά την περίοδο του κομμουνισμού υπήρχε καταπίεση στα γήπεδα. Ακόμα και αν κάποιος φώναζε στο γήπεδο θα του επιβαλλόταν ποινή φυλάκισης για 15 ημέρες. Οι οπαδοί δεν είχαν τη δυνατότητα να ταξιδεύουν

⁹³ Gary Armstrong, Football Hooligans Knowing the score, Oxford N. York 1998, σελ 234-235

προκειμένου να ακολουθήσουν την ομάδα τους σε παιχνίδι στο εξωτερικό. Μετά όμως την πτώση του κομμουνισμού οι Ρώσοι απέκτησαν μια πρωτόγνωρη για τα δικά τους δεδομένα ελευθερία και είχαν τη δυνατότητα να εκφράζονται ελεύθερα μέσα στα γήπεδα. Τότε εμφανίστηκε ο χούλιγκανισμός ο οποίος εξαπλώθηκε τη δεκαετία του 90. Σήμερα στη Ρωσία υπάρχουν δύο ομάδες που έχουν μεγάλο μίσος μεταξύ τους οι Σπαρτάκ (η πιο επιτυχημένη ομάδα) και οι ΤΣΣΚΑ. Το σύνθημα της Σπαρτάκ είναι "νίκη ή θάνατος" και όπως και οι ΤΣΣΚΑ λατρεύουν το "μακελειό". Η βία είναι ανεξέλεγκτη μεταξύ των δύο ομάδων. Οι Γιουροσλάφκα είναι μαχητικοί οπαδοί που προπονούνται και τελειοποιούν τις τεχνικές τους με σκοπό να επιτεθούν στους αντίπαλους οπαδούς. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη Ρωσία υπάρχουν αρκετές γυναίκες χούλιγκαν είναι οργανωμένες σε συμμορίες σχεδιάζουν καυγάδες, μπλέκονται σε συμπλοκές και παλεύουν μεταξύ τους όπως οι άντρες. Στη Ρωσία κατά τη διάρκεια μεγάλων αγώνων βρίσκεται εκτός από την αστυνομία και στρατός.

Ιταλία: Οι Ιταλοί είναι πολύ φανατισμένοι με το ποδόσφαιρο και για πολλούς ο φανατισμός και η ενασχόληση με αυτό αποτελεί τρόπο ζωής. Οι Ούλτρα (σημαίνει αυτός που ξεπερνά τα όρια) είναι οι σύγχρονοι Ιταλοί μονομάχοι που αρέσκονται σε επιθέσεις. Ακολουθούν την ομάδα τους και είναι τοπικιστές. Με το να υπερασπίζονται την ομάδα τους πιστεύουν ότι προστατεύουν την περιοχή τους. Έχουν συνδέσει δηλαδή την ομάδα με τον τόπο τους. Μια ομάδα χούλιγκαν αποτελούν οι Ντρουγκ που είναι οι Ούλτρα της Γιουβέντους. Είναι οι μαχητές δηλαδή μιας από τις μεγαλύτερες Ιταλικές ομάδες ποδοσφαίρου και το όνομα τους προέρχεται από τη βίαιη συμμορία στην ταινία "Το Κουρδιστό Πορτοκάλι". Οι Ντρουγκ είναι σκληροί, αδιάλλακτοι, δεν υπολογίζουν τίποτα, δεν φοβούνται κανένα και φαίνεται να τους αρέσει το ότι δεν είναι αρεστοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
ΒΙΑ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ . ΝΕΑΝΙΚΕΣ
ΥΠΟΚΟΥΛΟΥΡΕΣ.

Οι νέοι σε όλο τον κόσμο αναπτύσσουν δικές του μορφές κοινωνικής δραστηριότητας που δεν έχουν σχέση με την οικογένεια ή την εργασία. Με τη συμπεριφορά τους σε κάποιους τομείς μπορούν να θεωρηθούν μέλη ενός ρεύματος που συχνά αποκτά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα λεγόμενα χαρακτηριστικά μιας ομάδας. Μέσα από την προτίμηση κάποιου συγκεκριμένου είδους μουσικής, κόμμωσης ή ενδυμασίας δημιουργούν την εντύπωση μιας συνειδητής απόκλισης από αυτό που θεωρείται κοινωνικά αποδεκτό και ανάλογα με το πώς αυτό το στοιχείο προσλαμβάνεται από τους ανήλικους μπορεί να χαρακτηριστούν ως παράξενοι ή και επικίνδυνοι. Κάθε συνειδητή και συστηματική διαφοροποίηση νέων από τους άλλους συνομήλικους τους διαμορφώνει ιδιαίτερους πολιτισμούς που από τη φύση τους ενέχουν το στοιχείο της αντιπαράθεσης χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει και το στοιχείο της βίας.⁹⁴

Οι Shaw και McKay (1972) υποστήριξαν ότι το έγκλημα και η παραβατικότητα μεταδίδονται μέσα από τη συχνή επαφή με "εγκληματικές παραδόσεις" που αναπτύσσονται στον χρόνο σε όχι καλά οργανωμένες περιοχές μιας πόλης. Οι Cloward και Ohlin (1960) ισχυρίστηκαν ότι υπάρχουν δύο περιπτώσεις, η μία είναι να ακολουθήσεις την νόμιμη οδό (Merton, θεωρία ανομίας) και η άλλη είναι η μη νόμιμη (Sutherland θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού). Εξαιτίας της άνισης φύσης της κοινωνίας, οι άνθρωποι δεν έχουν τα ίδια μέσα για την πραγματοποίηση την επιτυχίας. Από την άλλη έχουν διαφορετικές ευκαιρίες στην πρόσβαση σε

⁹⁴ Τσιάκαλος, Βίαιη Συμπεριφορά στο "Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο" Λέκτωρ 2008, σελ 79

παρεκκλίνουσες ή εγκληματικές ευκαιρίες.: οι εγκληματικές υποκουλτούρες εμφανίζονται όταν μία παράνομη ευκαιρία είναι διαθέσιμη.⁹⁵

Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή σε νεανικές υποκουλτούρες και παίρνοντας ως παράδειγμα την Αγγλία στην οποία κατά καιρούς εμφανίστηκαν διάφοροι νεανικοί υποπολιτισμοί διαπιστώνουμε ότι αυτοί υιοθετούνται από νέους ανθρώπους και των δύο φύλων (κυρίως νέους της εργατικής τάξης) που έχουν ένα ξεχωριστό ντύσιμο, διαφορετικό τρόπο ζωής, διαφορετικά πρότυπα και διαφορετικές μουσικές προτιμήσεις. Παράδειγμα αποτελούν οι Teddy boys, οι Mods και οι Rockers και Skinheads .

Teddy boys: Εμφανίστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Υποστηρίχθηκε ότι υιοθέτησαν μία ιδιαίτερη πολιτιστική κουλτούρα σε μια προσπάθεια να υπερασπιστούν, συμβολικά, ένα διαρκώς απειλούμενο χώρο και ένα μειωμένο κοινωνικό status και έδιναν την δική τους απάντηση στις ανισότητες της κοινωνικής εξέλιξης την μεταπολεμική περίοδο στην Αγγλία. Αυτά τα νεαρά αγόρια είχαν ένα δικό τους ντύσιμο και μια δική τους εμφάνιση.

Mods: Εμφανίστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Ο Hebdige υποστήριξε ότι η βασικός σκοπός της ζωής του είναι η αναζήτηση του ελεύθερου χρόνου. Προσπαθούσαν να αντισταθμίσουν /αναπληρώσουν την χαμηλή κοινωνική του θέση, και τον χώρο της εργασίας με το να ζουν αποκλειστικά για τον βραδινό ελεύθερο χρόνο στα βραδινά κέντρα διασκέδασης (clubs).

Rockers: Την ίδια χρονική περίοδο εμφανίστηκαν οι Rockers που όπως και οι Mods ανήκαν στην εργατική τάξη και είχαν αφήσει από νωρίς το σχολείο. Πρόβαλλαν τον εαυτό τους ως επιθετικούς και αρρενωπούς. Οι νεαρές γυναίκες της ίδιας κουλτούρας ήταν το ίδιο επιθετικές και έμοιαζαν με άντρες. Η σκληρή ροκ

⁹⁵ Kayleen Hazlehurst, Cameron Hazlehurst, Gangs and Youth subcultures, Transaction Publishers New Brunswick (U.S. A) and New Jersey, 1998, σελ 35-36.

μουσική και η οδήγηση μηχανής ήταν συνδεδεμένα με τη βία, τη σεξουαλικότητα και την αρρενωπότητα.

Skinheads: Τους συναντάμε στα τέλη του 1960 όπως και οι Rockers προσπαθούσαν να περάσουν την εικόνα του σκληρού, του αρρενωπού, "του τσαμπουκά", ρατσιστή και του απρόθυμου να δεχτεί τις οποιεσδήποτε καινοτομίες. Ήταν εθισμένοι στο ποδόσφαιρο, έκαναν χρήση ναρκωτικών ουσιών τους απασχολούσαν θέματα εδαφικότητας και τα θύματα τους ήταν κυρίως Ασιάτες.

A.Νεανικές υποκουλτούρες στην Αγγλία

1. Football Hooligans

Αποτελούν ένα σημαντικό θέμα από την δεκαετία του 1970 όταν σχεδόν κάθε επαγγελματικό παιχνίδι ποδοσφαίρου καταστρεφόταν από αταξία και βία. Μετά από μια σειρά αυστηρότερων μέτρων που εφαρμόστηκαν ο χουλιγκανισμός παρουσίασε κάποια σημαντική μείωση. Σποραδικές πράξεις βίας συνεχίζονταν σε επαγγελματικά ποδοσφαιρικά παιχνίδια και περισσότερα επεισόδια σημειωνόντουσαν μακριά από τα γήπεδα όπου η αστυνόμευση ήταν πιο προβληματική.⁹⁶

3. New Age Travellers

Αυτή η ονομασία χρησιμοποιείται προκειμένου να περιγράψουμε ομάδες από ατημέλητους νέους που "ξέπεσαν" από την κοινωνία και επέλεξαν να συνοδεύουν

⁹⁶ Οπ.π. Hazlehurst, 1998, Σελ 56

σαραβαλιασμένα παλιά οχήματα. Πολλοί από αυτούς του νέους απορρίπτουν τον υλισμό. Η λύση στο πρόβλημά τους φαίνεται να είναι η καθιέρωση ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής έξω από την "κανονική" κοινωνία. Μερική από αυτούς χαρακτηρίζουν τους εαυτούς τους αναρχικούς και ανήκουν σε αντικαπιταλιστικές ομάδες όπως οι "Class War".⁹⁷

4. Gangsta Rap και Dancehall

Αυτή η νεανική υποκουλτούρα ήταν γνωστή στην Αγγλία ανάμεσα στους αποξενωμένους μαύρους νέους οι οποίοι αναγνώριζαν ως πρόβλημα την κυριαρχία των λευκών και έδιναν τη δική τους λύση διαμέσου της εγκληματικής δραστηριότητας που συμπεριελάμβανε ληστείες, κλοπές στους δρόμους, και εμπόριο ναρκωτικών. Υποστήριξη της συγκεκριμένης νεανικής υποκουλτούρας υπήρχε και από δυσαρεστημένους λευκούς και Ασιάτες.⁹⁸

5. Raves

Το rave είναι ένας παράνομος χορός που διαρκεί όλη τη νύχτα και όπου οι συμμετέχοντες χορεύουν μανιωδώς σε εξαιρετικά δυνατή μουσική και συνήθως υπό την επίδραση ναρκωτικών ουσιών. Υπάρχει σύνδεση μεταξύ μουσικής, χορού και χρήσης παράνομων ουσιών κάτι που δεν είναι καινούριο. Η συγκεκριμένη υποκουλτούρα παρουσιάζει ενδιαφέρον λόγω του ότι προσελκύει άτομα από διαφορετικές νεανικούς υποπολιτισμούς και εμφανίστηκε στις αρχές τις δεκαετίας

⁹⁷ Οπ.π. Hazlehurst, 1998, σελ58-59

⁹⁸ Οπ.π. Hazlehurst, 1998, σελ59

του 80. Η συνάντηση των διαφορετικών αυτών ομάδων γίνεται συνήθως υπό ειρηνικές συνθήκες με εξαίρεση τις κατά περιόδους εμπλοκές με την αστυνομία. Επιλέγουν ναρκωτικό που ενθαρρύνει τις δραστηριότητες με ταχύτητα όπως το LSD και δίνει μία λύση αχαλίνωτου ηδονισμού στο πρόβλημά τους που εστιάζεται στην χωρίς νόημα ύπαρξη.⁹⁹

B. Νεανικές υποκουλτούρες στην Γερμανία.

Από έρευνες σχετικές με τη νεανική βία στην Γερμανία διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι παραβάτες που διέπραξαν εγκλήματα ρατσιστικής φύσεως προέρχονται από μη περιθωριοποιημένο κοινωνικό περιβάλλον. Πηγαίνουν σχολείο ή εργάζονται και δεν προέρχονται από προβληματικές οικογένειες. Παράδειγμα αποτελούν οι **χούλιγκανς** του ποδοσφαίρου που τα σαββατοκύριακα παίρνουν μέρος στις συμπλοκές με άλλους οπαδούς αλλά κατά τα άλλα έχουν μια φυσιολογική καθημερινότητα στο εργασιακό τους περιβάλλον κατά την διάρκεια της εβδομάδας.

Οι Skinheads συνήθως προέρχονται από την χαμηλότερη εργατική τάξη. Οι πατέρες τους συνήθως είναι αυτοί που επηρεάστηκαν από την ανεργία. Οι **soccer fans** φοράνε τα χρώματα της ομάδας τους και η βία είναι λιγότερο προμελετημένη συγκριτικά με τους χούλιγκαν.

Σε μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης των περιθωριοποιημένων ομάδων νέων που αποτελούν υποκουλτούρες και τελούν εγκλήματα στην Γερμανία θα διακρίναμε 1. τους **punk, αλκοολικούς και άστεγους** που η δράση τους σε εγκληματικές ενέργειες είναι διαρκής με αδικήματα κατά της παρουσίας και συμμετέχουν και τα δύο φύλα 2. τους **χρήστες ναρκωτικών ουσιών** (ηρωίνης) που η εγκληματική τους

⁹⁹ Οπ.π. Hazlehurst, 1998, σελ60

δραστηριότητα επικεντρώνεται στα εγκλήματα του νόμου περί ναρκωτικών και σε αυτά που στρέφονται κατά της περιουσίας και συμμετέχουν τόσο αγόρια όσο και κορίτσια. 3. **συμμορίες της γειτονιάς**, ομαδοποιήσεις των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων με διαρκή εγκληματική δραστηριότητα και με αδικήματα κατά της περιουσίας και κατά προσώπων. Βασικό εχθρό τους αποτελούν άλλες συμμορίες και ομάδες. 4. **Οι ομάδες των μεταναστών** με επίσης διαρκή εγκληματική δραστηριότητα και τέλεση αξιόποινων πράξεων που στρέφονται κατά της περιουσίας και κατά προσώπων. Αντίπαλοί τους θεωρούνται άλλες συμμορίες και ομάδες με δεξιές πεποιθήσεις και 5. **ομάδες που δημιουργούνται στις πόλεις της ανατολικής Γερμανίας** που δεν έχουν απαραίτητα διαρκή δράση και στρέφονται τόσο κατά της περιουσίας όσο και κατά προσώπων με βασική εγκληματική δραστηριότητα την κλοπή οχημάτων.¹⁰⁰

Γ. Νεανικές υποκουλτούρες στην Ελλάδα

Η ετερογένεια και πολυμορφία της νεανικής έκφρασης που παρατηρήθηκε στα ελληνικά σχολεία δικαιολόγησε την ύπαρξη σημαντικών νεανικών υποπολιτισμικών ομάδων. Ο ανδρικός σωβινισμός, η έμφαση στη φυσική δύναμη, η βία σε συνδυασμό με στοιχεία της ευρέως διαδεδομένης μουσικής κουλτούρας διαμόρφωναν νεανικούς υποπολιτισμούς που οδηγούσαν στην παραβατικότητα. Παράλληλα στον ίδιο χώρο συγκροτείτο και η υποπολιτισμική ομάδα **χέβυ μέταλ**.

Μέσα στην κουλτούρα του σχολείου αναπτύσσονταν δίκτυα φιλίας που διαμορφώνουν τις διεξόδους διαφοροποίησής τους χωρίς όμως να έρχονται σε άμεση αντιπαράθεση με την σχολική αρχή. Ο κυρίαρχος στόχος τους είναι η

¹⁰⁰K. Hazlehurst, *Gangs and youth subcultures*, Σελ 72

αποστασιοποίηση από την εκπαιδευτική διαδικασία, η χαλάρωση και η διασκέδαση. Προσπαθούν να αντιμετωπίσουν την ανία, την πλήξη και την κούραση από τις δραστηριότητες που προκαθορισμένα εναλλάσσονταν στο καθημερινό σχολικό πρόγραμμα. Οι νέοι της εργατικής τάξης προσπαθούσαν να διαχωρίσουν τους εαυτούς τους από την εμπορευματοποιημένη νεανική κουλτούρα, που υπέκυπτε σε καταναλωτικές διαθέσεις και πρότυπα εμφάνισης. Οι ομαδοποιήσεις αυτές που εντοπισθήκαν στο σχολείο ως εστίες έντονα διαφοροποιημένης δράσης αξιοποιούσαν στοιχεία της κουλτούρας του χέβυ μέταλ. Οι ομάδες αυτές αποτελούνταν από βασικά 7 παιδιά και περιφερειακά από αυτά κινούνταν και άλλα 6-8. Η ομαδοποίηση δημιουργούνταν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας.¹⁰¹ Η γειτονιά, η πλατεία, ο δρόμος, η καφετέρια, το γήπεδο, το μπαρ ήταν τα εστιακά σημεία για την διαμόρφωση αυτής της διαφορετικής υποκουλτούρας η οποία συχνά έπαιρνε την μορφή αντιπαράθεσης με τη σχολική αρχή. Συλλογικές ενέργειες, όπως αποχή, συνθήματα στους τοίχους αλλά και παραβατικές μορφές δράσεις όπως διαρρήξεις στα γραφεία, άσκηση φυσικής βίας κατά των καθηγητών αποτελούσαν πρακτικές της διαφοροποιημένης αυτής κουλτούρας. Στις ομαδοποιήσεις αυτές υπήρχε συνεκτική δόμηση και κυριαρχούσαν στιλιστικά πρότυπα και συμβολικές πρακτικές που βασίζοντο σε παραδοσιακές μορφές έκφρασης της εργατικής τάξης, όπως η βία, ο ανδρισμός, ο σεξισμός. Οι ομαδοποιήσεις χέβυ μέταλ λειτουργούσαν στο περιθώριο της σχολικής νεανικής κουλτούρας με το να αποτελούν "νησίδες απόσυρσης" μέσα από τις οποίες παρήγοντο νοήματα και τρόποι δράσης που προσέδιδαν στην ομαδοποίηση την υποπολιτισμική της ταυτότητα.¹⁰²

Μέσα από την επιλογή διαφορετικών από τα καθιερωμένα στιλιστικών προτύπων οι νεαροί επιχειρούσαν να διαμορφώσουν μια προσωπική ταυτότητα που

¹⁰¹ Σελ 196επ.

¹⁰² Οπ.π., Αστρινάκης, 1996, σελ 214

έρχονταν σε αντίθεση με τις θεσμικές προδιαγραφές και αξίωναν ένα χώρο αυτονομίας μέσα στο σχολείο. Τα ρούχα και τα αξεσουάρ ήταν βασικά εκφραστικά τους στοιχεία. Σκούρα πουλόβερ, τζιν παντελόνια, τζάκετ στρατιωτικά, μάλλινα σκουφιά, αρβύλες, χακί σακίδια που είχαν χαραγμένα ονόματα χέβυ μέταλ συγκροτημάτων, δακτυλίδια με σχέδια νεκροκεφαλών, αποτελούσαν το βασικό στιλιστικό εξοπλισμό των αγοριών. Τα μακριά απεριποίητα μαλλιά μέχρι τους ώμους ήταν το διακριτικό τους στοιχείο και μια αντίδραση στα πρότυπα καλαισθησίας και ομορφιάς που προωθούσε η σχολική αρχή. Συγκεντρώνονταν σε χώρους με μουσική χέβυ μέταλ όπου εκτονώνονταν απελευθερώνοντας την συσσωρευμένη ένταση με διάφορους τρόπους ακόμα και με πράξεις βίας.¹⁰³

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ:

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΜΕ ΤΗ ΜΟΡΦΗ ΑΠΟΣΥΡΣΗΣ

Α.Ναρκωτικά

Υπάρχουν μορφές προβληματικής και δη επιθετικής συμπεριφοράς που αντί να εκδηλωθούν προς τα έξω και εναντίον άλλων προσλαμβάνουν κυρίως τον χαρακτήρα της "απόσυρσης" και του "αναχωρητισμού" (Merton), στρέφονται δηλαδή κατά του ίδιου του δράστη με την χρήση ναρκωτικών ουσιών. Τα προβλήματα που βιώνουν οι νέοι συχνά τα εκδηλώνουν με μια τάση αυτοεπιθετικότητας και

¹⁰³ Α. Ασρινάκης-Α. Στυλιανούδη, σελ 218 επ.

αυτοκαταστροφής (ναρκωτικά) παρά με εκδήλωση επιθετικότητας εναντίον άλλων (εγκλήματα βίας).¹⁰⁴

Πάντως θα μπορούσε να πει κανείς ότι δεν υπάρχει κάποια ιδιαιτερότητα στην παιδική ηλικία των τοξικομανών. Όμως θα μπορούμε να πούμε ότι την ιδιαιτερότητα αυτή τη συναντάμε σε γεγονότα και περιόδους ή καλύτερα σε εξελικτικές φάσεις της παιδικής ηλικίας του ανήλικου τοξικομανή. Με άλλα λόγια θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν πρόκειται αναγκαστικά για παιδιά εκτεθειμένα σε μεγάλους κινδύνους που μεγαλώνουν σε οικογένειες εξίσου εκτεθειμένες αλλά για κανονικά παιδιά τα οποία ίσως να υπήρξαν κάποτε αντικείμενο μιας συντριβής ή και περισσοτέρων.¹⁰⁵ Το εγγύτερο περιβάλλον (παρέες συνομιλήκων) και η προσωπικότητα του ανήλικου (αξίες, προσδοκίες) αλληλεπιδρούν και καθορίζουν την επικινδυνότητα του νέου και την ανάμειξή του σε παραβατικές πράξεις, όπως η χρήση ναρκωτικών.¹⁰⁶

Η σύγχρονη πραγματικότητα έχει επιφέρει γρήγορες αλλαγές στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική σφαίρα της καθημερινής ζωής και αυτό αιτιολογεί κατά ένα μεγάλο βαθμό την ευρεία χρήση και γρήγορη εξάπλωση της χρήσης των ναρκωτικών, ως αντίδραση των νέων σε όλες αυτές τις αλλαγές. Από κάποιους συγγραφείς (όπως τους Cohen και Taylor) η χρήση των ναρκωτικών είναι ένας τρόπος απόδρασης των νέων από την πραγματικότητα. Τα ναρκωτικά όπως υποστηρίζουν προσφέρουν ένα "ασυνήθιστο" τρόπο διαφυγής. Αλλά σήμερα τα ναρκωτικά με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και για πολλούς διαφορετικούς ανθρώπους είναι μέρος της καθημερινότητας τους και έχει για αυτούς ένα υψίστης σημασίας ρόλο ενώ και οι μη χρήστες βλέποντας την ευρεία χρήση των ναρκωτικών στις παρέες των νέων αντιμετωπίζουν αυτή ως "γεγονός της καθημερινής ζωής" και μοιάζει να

¹⁰⁴ Κουράκης, Το Δίκαιο των Παραβατικών Ανηλίκων, 2004, σελ 207.

¹⁰⁵ Α. Ρούσσης, Ναρκωτικά και Ανήλικοι-Ο ρόλος της Οικογένειας, Εκδόσεις Γρηγόρη 2007, σελ 24.

¹⁰⁶ R. Schilit, Edit Lisansky Gomberg, Drugs & Behavior, A Sourcebook for the Helping Professions Sege Publications, London, N. Delhi 1991, Σελ 225

εξοικειώνονται με τις εικόνες των ναρκωτικών και των χρηστών, των ασθενειών που προέρχονται από τα ναρκωτικά ακόμα και των θανάτων που προκαλούνται από αυτά αποδεχόμενοι αυτά σαν αποτέλεσμα των σύγχρονων τάσεων. Μια μεγάλη ποικιλία παράνομων ναρκωτικών ουσιών είναι διαθέσιμη και εξαιρετικά εύκολα προσβάσιμη στα νεαρά άτομα. Τα ναρκωτικά λοιπόν ολοένα και προσχωρούν στην ζωή των νέων και τείνουν να θεωρηθούν ένα "φυσιολογικό" τμήμα της καθημερινής ζωής. Πρέπει βέβαια εδώ να σημειώσουμε ότι τα ναρκωτικά δεν αποτελούν μέρος της ζωής όλων ή τουλάχιστον της πλειοψηφίας των νέων και η απαγόρευση της χρήσης τους καταλαμβάνει ακόμα μεγάλο έδαφος.¹⁰⁷

Κάνοντας λόγο για ναρκωτικά θα πρέπει να διαχωρίσουμε τα διάφορα είδη και την δημοσιότητα που αυτά έχουν. Συνήθως τα κατηγοριοποιούμε σε "μαλακά" ναρκωτικά με πιο διαδεδομένη την χρήση της κάνναβης και σε "σκληρά" όπως η ηρωίνη και κοκαΐνη. Τα "ναρκωτικά που σχετίζονται με τον χορό" όπως το Ecstasy και το LSD συχνά αντιμετωπίζονται από τους χρήστες ως μαλακά ναρκωτικά παρόλα αυτά κατατάσσονται στα "σκληρά".

Η πρόσβαση στις ναρκωτικές ουσίες για τους νέους είναι πλέον εύκολη και διαθεσιμότητα μεγάλη. Το αν θα αναμειχθούν ή όχι είναι πλέον μια απόφαση που βασίζεται καθαρά στη δική τους βούληση και στις επιλογές της παρέας. Τα ναρκωτικά προωθούνται στους χώρους διασκέδασής τους σαν ασφαλή και ελκυστικά και ενθαρρύνεται η κατανάλωσή τους με πολλούς τρόπους.

¹⁰⁷Nigel South, "Drugs Cultures Controls & Everyday life:", "Debating Drugs and Everyday Life : Normalization, Prohibition and Otherness:", Sage Publications, London-Thousands Oaks-N. Delhi, 1999, Σελ 2-5

Β.Ναρκωτικά και διασκέδαση.

Υπάρχει μια μεγάλη σύνδεση μεταξύ νεανικής κουλτούρας και χρήσης ναρκωτικών. Ιδέες, είδη μουσικής και τρόπος ντυσίματος διαμορφώνουν συγκεκριμένα στυλ νέων που μπορεί ενθαρρύνουν την χρήση των ναρκωτικών.¹⁰⁸

Η μουσική και ο χορός είναι βασικά συστατικά της νυχτερινής ζωής. Οι νέοι ενσωματωμένοι σε διάφορες ομάδες διαμορφώνουν την προσωπική και ομαδική τους ταυτότητα σε συσχετισμό με ένα συγκεκριμένο μουσικό στυλ. Βασικό χαρακτηριστικό αυτού του στυλ είναι η τεράστια δυνατότητα για μεταμόρφωση. Κάθε μουσικό στυλ είναι τμήμα ενός πολιτιστικού πλαισίου που συνδυάζει τις ενδυματολογικές επιλογές, την προσχώρηση σε ιδέες ακόμα και την χρήση ναρκωτικών που μπορεί να επιτρέπει την διασκέδαση με μεγαλύτερη ένταση.

Η "house" μουσική ίσως είναι από τα πρώτα είδη μουσικής που συνδέθηκε με την μαζική κατανάλωση έκσταση ενώ η "hardcore" μουσική που είναι διαδεδομένη κυρίως σε νέους στο δρόμο συνδέεται με την χρήση κυρίως αμφεταμίνης.¹⁰⁹

Στην Ελλάδα τα περισσότερα χορευτικά πάρτυ διοργανώνονται στο κέντρο της Αθήνας και κάποια στα προάστια της Αθήνας ή του Πειραιά. Κατά τους καλοκαιρινούς μήνες η διασκέδαση μεταφέρεται στα νότια προάστια της Αθήνας. Χορευτικά πάρτυ με house και rave μουσική διοργανώνονται σε ανοικτούς χώρους, στις παραλιακές περιοχές της πόλης ή σε νησιά κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών και είναι "ανοικτά" για όλους. Ωστόσο υπάρχουν και αυτά που είναι σε κλειστό κύκλο. Το πρόγραμμα ξεκινάει μετά τα μεσάνυχτα ή ακόμα αργότερα και διαρκεί μέχρι τις πρωινές ώρες κυρίως την Παρασκευή και το Σάββατο. Τα

¹⁰⁸ Όπ.π. σελ 6-7.

¹⁰⁹ Calafat A, Bohrn K, Kokkeri A, Juan M, Maalste N, Mendes F, Palmer A, Sherlock K, Simon J, Stocco P, Tossman P, Zavatti P, "Night Life in Europe and recreative drug use" IREFREA & European Commission 1999, σελ 27-28-29.

ναρκωτικά αποτελούν μέρος της διασκέδασης. Γίνεται χρήση κάνναβης και συνθετικών ναρκωτικών όπως έκσταση ή άλλων ναρκωτικών ουσιών με αμφεταμίνη. Μαγικά μανιτάρια με τη μορφή σταγόνων ή πούδρας καταναλώνονται με νερό ή χυμούς καθώς η παράλληλη κατανάλωση αλκοόλ είναι δυνατό να προκαλέσει φυσικά προβλήματα (η κοκαΐνη λιγότερο εξαιτίας του κόστους της) ενώ χρήση γίνεται και σε ηρεμιστικά χάπια όπως artan και hypnosedon. Η κατανάλωση των ναρκωτικών γίνεται σε πλατείες, ανοικτούς χώρους, στους δρόμους, αλλά και σε κλειστούς χώρους όπως στο σπίτι κάποιου ατόμου και συνήθως πριν την εισέλθουν στους χώρους διασκέδασης. Η χρήση των ουσιών αυτών είναι δυνατό να προκαλέσει επιθετικότητα στα νεαρά άτομα, και έτσι προκαλούνται συχνά συμπλοκές μεταξύ ομάδων νέων ή νεαρών ατόμων και εμπόρων. Ακόμη συχνά διαπράττονται κλοπές για την απόκτηση των ναρκωτικών ενώ βίαιη συμπεριφορά μπορεί να εμφανιστεί από την ταυτόχρονη κατανάλωση συνθετικών ουσιών με αλκοόλ.¹¹⁰

Γ. Η κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ευρώπη.

Το 2003 το ευρωπαϊκό πρόγραμμα ερευνών διεξήγαγε έρευνα σχετικά με την χρήση ναρκωτικών ουσιών σε μαθητές ηλικίας 15 και 16 ετών στα κράτη μέλη της ΕΕ και ορισμένα από τα κύρια πορίσματα ήταν τα εξής:

1. Η κάνναβη είναι με διαφορά η συνηθέστερα χρησιμοποιούμενη παράνομη ναρκωτική ουσία. Η υψηλότερη εκτίμηση για την επικράτηση της χρήσης κάνναβης σε όλη τη ζωή στους 15χρονους και 16χρονους μαθητές παρατηρείται στην Τσεχική Δημοκρατία (44%) . Οι χαμηλότερες εκτιμήσεις για την επικράτηση της χρήσης σε

¹¹⁰Calafat A, Bohrn K, Night Life in Europe and recreative drug use, 1999, σελ 34 επ.

όλη τη ζωή (κάτω του 10%) παρατηρούνται στην Ελλάδα, στην Κύπρο, στη Σουηδία, στη Νορβηγία, στη Ρουμανία και στην Τουρκία.

2. Η έκσταση είναι η δεύτερα συχνότερα χρησιμοποιούμενη παράνομη ουσία αλλά η δοκιμή της είναι σχετικά χαμηλή.

3. Η δοκιμή αμφεταμινών και LSD και άλλων παραισθησιογόνων είναι χαμηλή.

4. Μολονότι η επικράτηση χρήσης είναι σχετικά χαμηλή, τα μαγικάμανιτάρια είναι τα συχνότερα χρησιμοποιούμενα παραισθησιογόνα σε δώδεκα κράτη μέλη της ΕΕ.

5. Άλλες ουσίες που χρησιμοποιούνται από μαθητές είναι τα ηρεμιστικά και τα κατασταλτικά χωρίς ιατρική συνταγή.

6. Σε όλα τα κράτη-μέλη τα σχολεία θεωρούνται ο σημαντικότερος χώρος για την καθολική πρόληψη για το λόγο αυτό κρίνεται μείζονος σημασίας η ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης των ναρκωτικών για τα σχολεία καθώς και η βελτίωση κατάρτισης των εκπαιδευτικών. Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι ο αριθμός των προγραμμάτων πρόληψης στα σχολεία υπερδιπλασιάστηκε στην Ελλάδα το διάστημα από το 2000 έως το 2003 τα δε προγράμματα που βασίζονται στην οικογένεια τριπλασιάστηκαν στο ίδιο διάστημα.¹¹¹

¹¹¹ Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας, Ετήσια Έκθεση 2005, Η κατάσταση του Προβλήματος των Ναρκωτικών στην Ευρώπη.

**ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΣΥΓΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΒΙΑΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΣΥΜΜΟΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΥΜΜΟΡΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΥΝΟΥΟΝ ΤΗ
ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥΣ

Α.Οργανωμένες ομάδες ανηλίκων στον Ελληνικό σχολικό και εξωσχολικό χώρο.

Οι νεανικές συμμορίες σχετίζονται με ένα μεγάλο αριθμό σοβαρών εγκλημάτων σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες. Μπορούν να εμφανιστούν υπό διαφορετικές μορφές. Την ελληνική κοινωνία ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 90 άρχισε να την απασχολεί το ενδεχόμενο μετεξέλιξης των ατομικών αντικοινωνικών συμπεριφορών σε περισσότερο συλλογικές και οργανωμένες. Αν και η μετεξέλιξη αυτή παρέμενε σε χαμηλά επίπεδα, η εμφάνιση και η δράση οργανωμένων ομάδων ανηλίκων σε περιοχές της πρωτεύουσας και η καταγραφή συλλογικής παραβατικής συμπεριφοράς οδήγησε στον προβληματισμό σχετικά με την ύπαρξη συμμοριών ανηλίκων στην Ελλάδα. Θα πρέπει όμως να σημειώσουμε πως δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ύπαρξη συμμοριών ανηλίκων στην Ελλάδα σύμφωνα τουλάχιστον με τα χαρακτηριστικά των συμμοριών ανηλίκων που υπάρχουν στις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη. Πιο συγκεκριμένα δεν θεωρούμε πως υπάρχουν συμμορίες ανηλίκων που εντάσσονται σε ορισμένη εγκληματική υποκουλτούρα, ασκούν συστηματικά βίαιες πράξεις, διαθέτουν ισχυρή εσωτερική οργάνωση με ιεραρχική δομή, εφαρμόζουν τελετουργικά μύησης για την είσοδο νέων μελών και ακολουθούν εγκληματικές σταδιοδρομίες, χαρακτηριστικά που συναντάμε σε συμμορίες ανηλίκων σε Ευρώπη και Αμερική.¹¹²

¹¹² Παπαθεοδώρου Θ, Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική. Συγκριτική προσέγγιση. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002, σελ 198-199

Το γεγονός βέβαια ότι δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών κρατών δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν οργανωμένες ομάδες ανηλίκων με μια εντεινόμενη δράση σε σχολικούς και εξωσχολικούς χώρους. Υπάρχουν ομάδες ανηλίκων που λειτουργούν όμως περιστασιακά και όχι συστηματικά. Σύμφωνα με μια έρευνα που διεξήχθη από τους Α. Μαγγανά και Θ.Μανουδάκη το 1998 σε δείγμα 126 μαθητών (15-19 ετών) από πέντε λύκεια των Αθηνών, το 71% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι εντάσσονται σε οργανωμένες ομάδες που διαπράττουν βανδαλισμούς σε σχολεία, επιθέσεις κατά συνομήλικών τους με σκοπό την απόσπαση χρημάτων και αντικειμένων και για εκφοβισμό. Το 47% των ερωτηθέντων απάντησε θετικά στην ερώτηση αν έχουν πέσει ποτέ θύματα από <<συμμορίες>> ανηλίκων. Η πλειονότητα των συμμετεχόντων σε οργανωμένες ομάδες ήταν αγόρια, από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις και χωρίς απαραίτητα με χαμηλές σχολικές επιδόσεις.¹¹³

Παρά την διαπίστωση της ύπαρξης βίας στον σχολικό και εξωσχολικό χώρο δεν μπορούμε με τα ανωτέρω δεδομένα να μιλήσουμε για την ύπαρξη συστηματοποιημένης δράσης συμμοριών στην Ελλάδα σύμφωνα με τα πρότυπα άλλων χωρών. Η ύπαρξη βέβαια των οργανωμένων ομάδων ανηλίκων με μια εντεινόμενη εγκληματική δράση είναι δυνατόν να μας προβληματίσει για μια μελλοντική μετεξέλιξη των ομάδων αυτών σε μοντέλα συλλογικής βίας ανηλίκων.¹¹⁴

Β. Ορισμός συμμοριών

Σε μια προσπάθεια να ορίσουμε την έννοια της συμμορίας του δρόμου θα λέγαμε ότι αυτή είναι μια διαρκής, προσανατολισμένη στους δρόμους ομάδα νέων

¹¹³ Θ. Μανουδάκη, Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα σήμερα. Τα αποτελέσματα μιας έρευνας. Πoin.Δικ, 11/1998, σελ 1144.

¹¹⁴ Παπαθεοδώρου, Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική, σελ 200.

που το χαρακτηριστικό τους γνώρισμά είναι η ανάμειξη σε παράνομες δραστηριότητες.

Διαρκής: πολλές ομάδες συγκροτούνται και διαλύονται μέσα σε λίγους μήνες. Η διάρκεια αναφέρεται σε μια ομάδα που συνεχίζει τη δράση της ανεξάρτητα από την μεταβολή των μελών της.

Προσανατολισμένη στο δρόμο: Η ομάδα περνάει πολύ χρόνο εκτός του σπιτιού, της δουλειάς και του σχολείου- συχνά σε δρόμους, σε εμπορικά κέντρα, σε πάρκα και σε αυτοκίνητα.

Νέοι: Στις περισσότερες συμμορίες του δρόμου συμμετέχουν κυρίως έφηβοι παρά ενήλικες.

Παράνομη: αναφέρεται σε μια παραβατική, εγκληματική συμπεριφορά και όχι απλώς ενοχλητική.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα: αναφέρεται στην ομάδα και όχι στην εικόνα κάθε ατόμου ξεχωριστά.¹¹⁵

Ο ανωτέρω ορισμός προσεγγίζει τα ευρωπαϊκά δεδομένα και διακρίνει τις συμμορίες του δρόμου από άλλα είδη συμμοριών όπως αυτές των φυλακών, τις τρομοκρατικές οργανώσεις, και τις ομάδες των ενηλίκων.

Γ. Μορφές συμμοριών

Ο κυρίαρχος τύπος συμμοριών τόσο στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ είναι η συσπειρωμένη συμμορία. Είναι μια εφηβική ομάδα μικρής διάρκειας, μεγέθους 10 έως 50 ατόμων-μελών. Το εγκληματικό της σχέδιο είναι "ευέλικτο".

¹¹⁵Malcolm Klein, Frank Weerman, Terence Thornberry, Street Gang Violence in Europe, European Journal of Criminology, Sage Publications 2006, σελ 418,419

Το επόμενο πιο συνηθισμένο είδος συμμορίας είναι οι συμμορίες που υπογράφουν συμφωνητικό, μικρότερες στο μέγεθος αλλά με μεγαλύτερο μέσο όρο ηλικίας με ένα περιορισμένου εύρους εγκληματικό στόχο. Εδώ συμπεριλαμβάνονται οι skinheads (υποομάδα στην Αγγλία, όπως προαναφέρθηκε), και ομάδες που αναμειγνύονται σε ληστείες, επιθέσεις και εμπόριο ναρκωτικών.

Συνοψίζοντας τα γενικά χαρακτηριστικά θα λέγαμε ότι οι νεανικές Ευρωπαϊκές συμμορίες αποτελούνται ως επί το πλείστον από αγόρια πενήντα ή λιγότερα στον αριθμό, έχουν διάρκεια περισσότερο από 10-15 χρόνια, και πρόκειται κυρίως για εθνικές μειονότητες.¹¹⁶

Δ. Κίνητρα για την προσχώρηση σε συμμορίες

Οι Decker και Van Winkle (1996) υποστήριξαν ότι η συμμετοχή σε συμμορίες οφείλεται σε προκλήσεις και πιέσεις. Οι προκλήσεις αφορούν την ελκυστικότητα της συμμορίας.¹¹⁷ Η συμμετοχή σε αυτή είναι αποτέλεσμα μιας διαδικασίας μέσα στον χρόνο συνήθως λιγότερο από χρόνο. Το θέλγητρο για συμμετοχή σε μια συμμορία είναι η ευχαρίστηση που προσφέρει στα μέλη της η ευκαιρία να αποκτήσουν χρήματα διακινώντας ναρκωτικά ή να αυξήσουν το κύρος τους στον κοινωνικό τους περίγυρο ή και τα δύο (κυρίως για τα κορίτσια ως προς τα αγόρια και έτσι τους δίνεται η ευκαιρία να βρίσκονται πιο κοντά τους). Έτσι πολλοί νέοι θεωρούν ότι έχουν πάρει μια λογική απόφαση επιλέγοντας να γίνουν μέλη συμμοριών, αφού θα απολαμβάνουν "προνόμια" από τη συμμετοχή τους σε αυτές.¹¹⁸

¹¹⁶ Οπ.π. σελ 420-421

¹¹⁷ J Howell, Youth Gangs: An Overview, Juvenile Justice Bulletin, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Αύγουστος 1998, σελ 5.

¹¹⁸ Decker S, Winkle B, Life in the Gang: Family, Friends and Violence, Cambridge University Press, Cambridge 1996, σελ 64-65.

Υπάρχουν όμως και κοινωνικοί, οικονομικοί και πολιτιστικοί παράγοντες που εξαναγκάζουν τους νέους να συμμετέχουν σε μια συμμορία. Ο πρωταρχικός παράγοντας που ωθεί ένα ανήλικο να εμπλακεί σε συμμορία είναι η ανάγκη για προστασία. Αυτή η ανάγκη δημιουργείται από τις απειλές και τις πιέσεις που δέχεται από συμμορίες της γειτονιάς του. Για παράδειγμα μια μειονότητα με χαμηλό κοινωνικό επίπεδο εξωθείται στη συμμετοχή σε μια συμμορία που θα μπορεί να την προστατέψει. Νιώθοντας περιθωριοποιημένα, τα παιδιά απολαμβάνουν τη συμμετοχή τους σε συμμορίες καθώς νιώθουν πως έτσι αποκοτούν ταυτότητα. Για κάποιους η ένταξη σε συμμορίες τους παρέχει τρόπους επίλυσης των προβλημάτων με τη δικαιοσύνη. Σε ορισμένες κοινωνίες οι νέοι δέχονται πιέσεις και στρατολογούνται παρά τη θέλησή τους σε συμμορίες χωρίς να μοιάζει να έχουν άλλη επιλογή. Άλλο πάλι από την γέννησή τους ανήκουν σε συμμορίες σαν αποτέλεσμα των κατεστημένων της γειτονιάς τους ή της προγενέστερης συμμετοχής των γονιών τους ή της ανάμειξής αυτών σε εγκληματική δραστηριότητα.¹¹⁹

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω τέσσερα είναι τα κίνητρα συμμετοχής σε συμμορία 1. η προστασία από άλλες συμμορίες 2. η παρακίνηση από συγγενείς και φίλους, 3. η επιθυμία για απόκτηση κέρδους από την διακίνηση ναρκωτικών και 4. η κοινωνική "καταξίωση" και η απόκτηση κύρους.¹²⁰

¹¹⁹ J Howell, Youth Gangs: An Overview, Juvenile Justice Bulletin, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Αύγουστος 1998, σελ 5

¹²⁰ όπ.π. Decker, Winkle, Life in the Gang, 1996, σελ 65.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ ΣΥΜΜΟΡΙΩΝ

A. Διαδικασία ένταξης

Η διαδικασία ένταξης στη συμμορία είναι τις περισσότερες φορές σταδιακή παρά μια ξαφνική επιστράτευση. Τα περισσότερα μέλη προσχωρούν σε συμμορίες με φίλους από την γειτονιά που είναι ήδη μέλη της συμμορίας και δέχονται την ένταξη αυτή σαν συνέπεια της γειννίασης. Για αρκετά παιδιά η διαδικασία ένταξης στη συμμορία αρχίζει με την συμμετοχή τους σε καυγάδες. Σε αυτές τις περιπτώσεις διασκεδάζουν με το να επιτίθενται, μαζί με τους φίλους τους από την γειτονιά, σε αντίπαλες ομάδες από άλλες γειτονιές χωρίς ακόμα και τυπικά να έχουν δεχτεί την συμμετοχή τους στη συμμορία. Η βία είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα των συμμοριών που υπηρετεί μια σειρά από λανθάνουσες λειτουργίες και δυναμώνει τη συνοχή μεταξύ των μελών.¹²¹ Η ένταξη στη συμμορία περιορίζει την άσκηση κανονικών δραστηριοτήτων και επιβάλλει κάποιο τελετουργικό. Η μύηση στη συμμορία αυξάνει την ενότητα, την αλληλεγγύη και την επικοινωνία μεταξύ των μελών και τους επιβάλλει την συμμόρφωση σε κάποιους κανόνες.

B. Χαρακτηριστικά συμμοριών στα πλαίσια του σχολείου

Για κάποια άτομα το σχολείο είναι το μέρος που ευνοείται η ένταξη σε συμμορίες.

¹²¹ όπ.π. Decker, Life in the Gang, 1996, σελ 67-68.

1. Έχουν ονομασία
2. Έχουν αρχηγό
3. Έχουν το δικό τους χώρο
4. Σημαδεύουν τον χώρο τους με επιγραφές πάνω σε τοίχους (graffiti)
5. Διαπράττουν πράξεις βίας
6. Περνούν χρόνο με άλλα μέλη της συμμορίας
7. Φορούν ρούχα ή άλλα πράγματα που είναι χαρακτηριστικά της συμμετοχής τους στη συμμορία
8. Έχουν tattoos ¹²²

Γ. Χρήση βίας

Οι νέοι-μέλη συμμορίας διαπράττουν σοβαρά βίαια εγκλήματα σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από τους νέους-μη μέλη συμμοριών. Επίσης οι ανήλικοι προβαίνουν κατά πολύ περισσότερο σε βίαιες πράξεις όσο ανήκουν σε μια συμμορία σε σχέση με όταν εγκαταλείψουν αυτή. Παρόλα αυτά η επιρροή της συμμορίας διαρκεί αρκετά.¹²³ Τα κίνητρα για την χρήση βίας είναι 1. η εκδίκηση (κυρίως στην Γερμανία, Ιταλία) που συνδέεται συνήθως με την διατήρηση της τιμής μια εθνικότητας, 2. οι αντιπαλότητες μέσα στην ίδια τη συμμορία συνήθως ως εκδήλωση του ανταγωνισμού και της κυριαρχίας, 3. Η επίδειξη δύναμης, θάρρους, ανδρείας, 4. η απόκτηση μιας ταυτότητας. Τα μέλη συμμοριών αναζητούν μια ταυτότητα μέσα από την τέλεση βίαιων εγκληματικών πράξεων και έτσι νιώθουν ότι αποκτούν και μια αναγνώριση στην κοινωνία, η βία στην περίπτωση αυτή λειτουργεί με σκοπό να

¹²² James Howell, James Lynch, *Juvenile Justice Bulletin, Youth Gangs in Schools : An overview*, Αύγουστος 2000 σελ 2.

¹²³ οπ.π. J. Howell, *Juvenile Justice Bulletin, Youth Gangs: An overview*, Αύγουστος 1998, σελ 9

προσδώσει στα μέλη των συμμοριών φήμη, σεβασμό και να τα μύσει στις πρακτικές και αρχές της συμμορίας.¹²⁴

Η μεταφορά όπλων, οι απειλές εναντίον κάποιου ατόμου, η συμμετοχή σε συμπλοκές, οι ξυλοδαρμοί εις βάρος κάποιου μέλους της οικογένειας ή μη, ο τραυματισμός με όπλο, η χρήση και διακίνηση ναρκωτικών, η βία κατά της περιουσίας με τη μορφή βανδαλισμών, εμπρησμών και graffiti είναι κάποιες από τις συνήθεις μορφές βίαιων εγκληματικών πράξεων που τελούνται από συμμορίες. Άλλα είδη βίαιων εγκληματικών πράξεων είναι οι διαρρήξεις, οι ένοπλες ληστείες, η τρομοκρατία και ο εκφοβισμός σε γειτονίες. Συχνά η εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς από τα μέλη μιας συμμορίας είναι μια απάντηση στην απειλή που δέχονται από την παρουσία άλλων συμμοριών. Εξάλλου όταν μέλος μια συμμορίας πέσει θύμα άλλης αυτός είναι λόγος για εκδίκηση.¹²⁵

Η βία και το βίαιο έγκλημα παίζει βασικό ρόλο στη ζωή των ανηλίκων που συμμετέχουν σε μια συμμορία. Η έννοια της "βίας στην καθημερινή ζωή" είναι οικεία στις γειτονίες τους και στην οικογένειά τους. Τα μέλη πρέπει να είναι πάντα έτοιμα να διαπράξουν βίαιες πράξεις, και να συμμετέχουν σε βίαιες δραστηριότητες, κάτι στο οποίο εκπαιδεύονται κατά την διαδικασία της μύησής τους στην συμμορία.¹²⁶ Δεν είναι εύκολο ένα μέλος να εγκαταλείψει αυτόν τον κύκλο βίας ακόμα και μετά την αποχώρησή του από τη συμμορία.

Τρεις προσεγγίσεις προσπαθούν να εξηγήσουν τα υψηλά επίπεδα βίας που εκδηλώνονται στη συμμορία. Η μία υποστηρίζει ότι οι συμμορίες οργανώνονται με σκοπό τη βία. Όπως και στο στρατό παρέχουν εκπαίδευση, οπλισμό, κίνητρο, ενθαρρύνουν την πειθαρχία και την συμμετοχή σε βίαιες πράξεις. Από αυτή την οπτική η βία στη συμμορία μοιάζει να είναι το αποτέλεσμα μιας ομάδας που ο κύριος

¹²⁴ Όπ.π., European Journal of Criminology, Street gang violence in Europe, 2006, Σελ 430-431

¹²⁵ Όπ.π. Decker, Life in the Gang, 1996, Σελ 144

¹²⁶ Όπ.π. Decker, Life in tha Gang, 1996, Σελ 171-173

σκοπός της είναι να οργανώνει τη βία. Μια εναλλακτική οπτική είναι ότι οι συμμορίες ενισχύουν τη βία, αυτό επιτυγχάνεται μέσα από μια συλλογική διαδικασία που αδυνατίζει τους δεσμούς με τους κοινωνικούς θεσμούς και αυξάνει τις αλληλεπιδράσεις με άτομα που έχουν ήδη αναμειχθεί στο έγκλημα.

Τέλος μια Τρίτη εξήγηση για την αυξανόμενη βία στις συμμορίες είναι ότι το μέλος προσεγγίζεται για βία. Άτομα που έχουν τάση σε βίαιες συμπεριφορές, και που έχουν ιστορία προσελκύονται μεταξύ τους σαν "συμπατριώτες" και συνεχίζουν αυτή τη βίαιη συμπεριφορά ¹²⁷

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΒΙΑΙΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΣΥΜΜΟΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Α. Φυλετικές διαφορές στην εκδήλωση βίας και στη συμμετοχή σε συμμορίες

Οι περισσότερες έρευνες σχετικά με την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς και τη συμμετοχή των ανηλίκων σε συμμορίες έχουν επικεντρωθεί στα αγόρια. Πρόσφατες έρευνες έδειξαν όμως ότι η συμμετοχή των κοριτσιών σε πράξεις βίας δεν είναι αμελητέα. Βέβαια παραδοσιακά η συμμετοχή στη συμμορία αντιμετωπιζόταν σαν φαινόμενο που εκδηλωνόταν στα αγόρια.

Η πλειοψηφία των εγκληματολόγων υποστηρίζουν ότι τα κορίτσια διαπράττουν αδικήματα για ίδιους ή παρόμοιους λόγους με τα αγόρια. Σύμφωνα με την θεωρία του κοινωνικού ελέγχου, οι φυλετικές διαφοροποιήσεις στην

¹²⁷ Όπ.π., Decker, Life in the Gang, 1996, Σελ. 184-185

παραβατικότητα σχετίζονται και με την αδυναμία των κοινωνικών δεσμών. Ο χαμηλός βαθμός παραβατικότητας των κοριτσιών συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τη δυνατή προσκόλληση στην οικογένεια, στο σχολείο και τις σωστές παρέες καθώς και με τη συμμετοχή σε σχολικές δραστηριότητες. Πρέπει να σημειωθεί ότι καθώς οι νέοι μεγαλώνουν η επιρροή της οικογένειας μειώνεται πιο γρήγορα για τα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια.¹²⁸

Μια άποψη υποστηρίζει ότι τα επίπεδα επιθετικότητας στα αγόρια είναι "φυσιολογικά" πιο υψηλά και υπάρχει κοινωνική αποδοχή αυτής της διαφοροποίησης από τα κορίτσια (Maccoby και Jacklin 1974, Ember 1995). Σε κάποιες περιπτώσεις τα αγόρια ενθαρρύνονται στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς και στην συμμετοχή σε καυγάδες. Από την άλλη η επιθετικότητα των κοριτσιών συχνά αγνοείται και αντιμετωπίζεται σαν κάτι ασήμαντο και αμελητέο που συνήθως προκαλεί χλευασμό και ειρωνεία.¹²⁹

Άλλη άποψη που έχει υποστηριχθεί είναι ότι υπάρχει μεγαλύτερος κοινωνικός έλεγχος της συμπεριφοράς των κοριτσιών. Οι Chesney-Lind και Brown ισχυρίστηκαν ότι το να είσαι κορίτσι υπόκειται σε περιορισμούς που μειώνουν τις πιθανότητες εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς. Η ανάμειξη των κοριτσιών στη βίαιη εγκληματικότητα του δρόμου σχετίστηκε με την χρήση αλκοόλ ή μαριχουάνας και τις επαφές με παραβατικά άτομα.

Προβλήματα στην γειτονιά, αρνητικά γεγονότα, αρνητικές σχέσεις δημιουργούσαν πέσεις και κινδύνους στους οποίους τα αγόρια και τα κορίτσια αντιδρούσαν με διαφορετικό τρόπο. Gagne και Lavoie (1993), για παράδειγμα, ανέφεραν ότι τα αγόρια συμπεριφέρονται περισσότερο βίαια από τα κορίτσια εξαιτίας

¹²⁸ Elizabeth P. Deschenes & Finn-Aage Esbensen, Violence and Gangs: Gender Differences in Perceptions and Behavior, σελ 63-64-65

¹²⁹ Wendy L. Josephon, Jocelyn B. Proulx, Violence in Young Adolescents Behavior, Violence in Young Adolescents Relationships : A Path Model Σελ 203

μιας φυσικής και αναπόφευκτης τάσης σε ξεσπάσματα θυμού, ζήλιας, και προσπάθειας να ελέγξουν τα κορίτσια τους, ενώ από την άλλη τα κορίτσια χρησιμοποιούν βία προκειμένου να εκφράσουν τον θυμό ενάντια στα αγόρια ή για να προστατέψουν τον εαυτό τους.¹³⁰

Αναφορικά με τη συμμετοχή στις συμμορίες αυτή ήταν πολύ μικρότερη στα κορίτσια. Γενικά τα κορίτσια συμμετείχαν σε αδικήματα με λιγότερους συνεργούς από τα αγόρια, ιδιαίτερα για αδικήματα όπως η κλοπή αυτοκινήτων, και η χρήση αλκοόλ. Αντίθετα οι συνεργοί ήταν περισσότεροι στα εγκλήματα περί ναρκωτικών. Τα κορίτσια μοιάζει να είναι "όργανα" στις ανδρικές συμμορίες και οι δραστηριότητές τους σχετίζονται με την σεξουαλικότητα. Από την πλευρά τους αντιμετωπίζουν τις συμμορίες σαν μέσο προστασίας και ένα τρόπο να αντιμετωπίζουν το εχθρικό περιβάλλον ενώ συχνά στιγματίζονται και ως "αλήτες".¹³¹

B. Συμμορίες ανηλίκων και άστυ.

Το φαινόμενο των συμμοριών το συναντάμε κυρίως στις μεγάλες αστικές πόλεις. Ομάδες ατόμων-κυρίως αγοριών-όπως αναφέραμε ομαδοποιούνται με βασικό κριτήριο την γειτνίαση. Η έξαρση των συμμοριών στα μεγάλα αστικά κέντρα μπορεί να δικαιολογηθεί από την έντονη κινητικότητα και πληθυσμιακή ετερογένεια που υπάρχει στις περιοχές αυτές. Οι μεταβολές είναι έντονες και συχνές και ο ανήλικος φαίνεται να είναι αδύναμος να προσαρμοστεί στη σύγχρονη σκληρή πραγματικότητα και να ενσωματωθεί σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Οι γρήγοροι ρυθμοί της πόλης τον αποσυντονίζουν τον αγχώνουν και οι συγκρούσεις που είναι συχνές

¹³⁰ W. Josephon Jocelyn B. Proux, *Journal of Interpersonal Violence*, σελ 203.

¹³¹ Elizabeth P. Deschenes & Finn-Aage Esbensen, *Violence and Gangs: Gender Differences in Perceptions and Behavior*, σελ 67-70.

του δημιουργούν συγκεχυμένα συναισθήματα και διαμορφώνουν διχασμένες προσωπικότητες. Ακόμα και ο τύπος των κατοικιών πυκνοκατοικημένων περιοχών (ουρανοξύστες, μεγάλα οικιστικά σύνολα) επηρεάζει το φαινόμενο της βίας. Ο τρόπος ζωής σε αυτούς τους τύπους κατοικιών αυξάνει την ανασφάλεια των παιδιών και τους δημιουργεί αλληλοσυγκρουόμενα αισθήματα για τον κοινωνικό περίγυρο.¹³²

Γ. Συμμορίες στην Ευρώπη

Κάποια είδη νεανικών συμμοριών υπάρχουν για πολλά χρόνια σε διάφορες περιοχές αλλά μπορεί να παραμένουν άγνωστες σε εμάς εξαιτίας της έλλειψης της περιγραφής τους και αποδεκτών ορισμών για αυτές. Συμμορίες μοτοσυκλετών, χούλιγκαν, κλίκες στο σχολείο και άλλες ομαδοποιήσεις που επιδίδονται σε εγκληματικές δραστηριότητες εμφανίζονται σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες.

Στο Βερολίνο, στη Ρωσία και ίσως στο Βέλγιο οι συμμορίες φαίνεται να έχουν μια παραδοσιακή μορφή- μεγάλες υποομάδες, εγκληματικά ποικίλες, με χαρακτηριστικό την εδαφικότητα, με ανταγωνισμό μεταξύ τους.¹³³

Στην Αγγλία, και συγκεκριμένα στο Λονδίνο και στο Μάντσεστερ υπάρχουν συμμορίες του δρόμου, και συχνά απαρτίζονται από διαφορετικής εθνικότητας μέλη- Κινέζους, Πακιστανούς, Ινδούς και Τζαμαϊκανούς. Παρόλα αυτά αυτές οι συμμορίες συναντώνται συνήθως στις περισσότερο κεντρικές περιοχές που είναι εθνικά όμοιες και απαλλαγμένες από διαφορετικές εθνικότητες. Πιο διαφορετικές είναι οι συμμορίες ναρκωτικών. Στόχος τους είναι το εμπόριο ναρκωτικών και συχνά κάνουν

¹³² Χριστίνα Ζαραφώνιου, Εμπειρική Εγκληματολογία, Αθήνα 2004, σελ 146 επ.

¹³³ Malcolm W. Klein, Gangs in the United States and Europe, "European Journal of Criminal Policy and Research", 1996, σελ 71 επ.

χρήση βίας. Ίσως να αναμειγνύονται και άλλες Αγγλικές πόλεις όπως η Λίβερπουλ- αλλά η δράση επικεντρώνεται στο Λονδίνο και στο Μάντσεστερ.¹³⁴

Στην Στοκχόλμη οι περισσότερες νεανικές συμμορίες είναι μικρές-από 10 άτομα μέχρι 40. Τα επίπεδα βίας φαίνεται να είναι χαμηλά, ανεξάρτητα από τις αντιπαλότητες που προκύπτουν- με ελάχιστους φόνους και η χρήση όπλου είναι σπάνια.

Στην Γερμανία παρατηρείται μια αύξηση στην χρήση βίας από μικρές κλίκες των τεσσάρων μέχρι οκτώ ατόμων με κοινά εθνικά χαρακτηριστικά ή την γειτνίαση. Ο Kersten κατηγοριοποιεί τις νεανικές ομάδες σε κλίκες, χούλιγκαν και σκελετωμένους με τους πρώτους από αυτούς να δίνουν έμφαση σε μάχες για την υπεράσπιση του τόπου τους και σε αντιπαλότητες. Στην Φρανκφούρτη παρατηρείται η τάση τα μέλη των συμμοριών να εγκαταλείπουν τα ονόματά τους και να ξεχωρίζουν τα χαρακτηριστικά τους προκειμένου να αποφύγουν την προσοχή της αστυνομίας, αλλά αυτές οι συμμορίες εμφανίζουν υψηλή εγκληματική δραστηριότητα.¹³⁵

Στην Ολλανδία συμμορίες δρόμου με εγκληματική δραστηριότητα πολύπλευρη, με ιδιαίτερα στιλιστικά χαρακτηριστικά, χρώματα και σημάδια στα χέρια από τις συμμορίες του Λος Άντζελες αποκαλούν τους εαυτούς τους "Crips" ή "Bloods" σε μίμηση των συμμοριών του Λος Άντζελες. Έχουν χαρακτηριστικό την εδαφικότητα και κατηγοριοποιούν τα μέλη τους όπως οι συμμορίες στην Αμερική.¹³⁶

¹³⁴Οπ.π. Klein, 1996, σελ 65-66

¹³⁵Οπ.π. Klein, 1996, σελ 77-78

¹³⁶όπ.π. Klein, 1996, σελ76

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

“Το έγκλημα δεν είναι ένα ξαφνικό και απρόβλεπτο φαινόμενο αλλά η κατάληξη μιας σειράς δυσμενών επιδράσεων σε μια προσωπικότητα σταδιακά αλλοιούμενη, η οποία όμως θα μπορούσε να έχει αποσπαστεί από την απροσαρμοστικότητα με μια έγκαιρη παρέμβαση” γράφει ο G. Moene.¹³⁷

Πριν ο ανήλικος οδηγηθεί στην τέλεση εγκληματικών πράξεων έχει προηγηθεί μια διαδρομή στη ζωή του με πολλές στιγμές που θα έπρεπε να εξεταστούν. Όπως αναλύσαμε παραπάνω υπάρχουν μια σειρά από παράγοντες που είναι δυνατό να προκαλέσουν την εγκληματική παρεκτροπή του ανηλίκου. Η κακομεταχείριση του παιδιού, η βία στην οικογένεια, τα πρότυπα της κοινωνίας και η χρήση ναρκωτικών ουσιών,¹³⁸ είναι κάποιοι από τους παράγοντες που θα μπορούσαν να συνδράμουν στην παραβατικότητα του ανηλίκου. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε και τον σημαντικό ρόλο που το διαδίκτυο και τα video games διαδραματίζουν στην σύγχρονη εγκληματικότητα. Μέσα από την επαφή του με τα παιχνίδια βίντεο που γίνονται όλο και πιο ρεαλιστικά ο ανήλικος ταυτίζει τη βία με το στόχο και η πρώτη αποτελεί προϋπόθεση του παιχνιδιού αφού του είναι απαραίτητη προκειμένου να βγει από τη δύσκολη κατάσταση και να κερδίσει¹³⁹. Αφιερώνοντας πολλές ώρες προσπαθώντας να αντιμετωπίσει τους “εχθρούς” του το παιδί απομονώνεται και δυσχεραίνεται έτσι η ομαλή κοινωνικοποίησή του.

Οι νέοι που εγκληματούν έχουν συνήθως χαμηλή αυτοεκτίμηση και παρόλο που εμφανίζονται δυναμικοί και σκληροί τις περισσότερες φορές νιώθουν ανασφαλείς. Παράλληλα είναι αδύναμοι να καταπολεμήσουν τα άγρια αισθήματα

¹³⁷ Όπ.π. Μπεζέ, Ανήλικοι Παραβάτες: Μελέτη 20 περιπτώσεων, 1985, σελ 113-114

¹³⁸ Messner, ΗΒία στα παιχνίδια του υπολογιστή, Παλαζήση 2004,σελ 68,

¹³⁹ Γ. Πανούσης, Νέοι Βία και Ρατσισμός, Η Εικόνα από τα ΜΜΕ και τα Ηλεκτρονικά Παιχνίδια, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 2004, σελ 83-84.

θυμού και οργής, δύσκολα δείχνουν ανοχή και δεν έχουν ανεπτυγμένο το αίσθημα της αυτοσυγκράτησης, έτσι είναι πιο εύκολο γι αυτούς να οδηγηθούν σε αξιόποινες πράξεις.¹⁴⁰

Εγκληματολόγοι και κοινωνιολόγοι έχουν εξετάσει την έντονη εμφάνιση της βίας σε μεγάλα αστικά κέντρα και σε συνεχώς αυξανόμενες πληθυσμιακά περιοχές και την έχουν συνδέσει με το κέντρο της πόλης και της υψηλής πληθυσμιακής πυκνότητας γειτονίες που περιθωριοποιούνται και μειονεκτούν. Αυτό μπορεί να ερμηνευθεί από το γεγονός ότι στις περιοχές αυτές το μεγάλο μέγεθος, η ανωνυμία, η κοινωνική ετερογένεια και οι αδύναμοι κοινωνικοί δεσμοί παράγουν κοινωνικές συγκρούσεις, ευνοούν την αποδιοργάνωση και ως επακόλουθο αυτών δημιουργούν υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας και βίας.¹⁴¹

Παράλληλα η μεγάλη συγκέντρωση ατόμων από διαφορετικές περιοχές, με διαφορετικές συνήθειες και αξίες ευνοεί την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά εφόσον συμπεριφορές που στην περιοχή προέλευσής τους μπορεί να ήταν αποδεκτές στην πόλη προσέλευσης χαρακτηρίζονται αντικοινωνικές. Η προσαρμογή σε ένα νέο τρόπο ζωής και η εγκατάλειψη των συνηθειών τους δεν είναι πάντα εύκολη. Εκτός από κάποιες πράξεις που θεωρούνται πάντα εγκληματικές υπάρχουν και κάποιες συμπεριφορές που ενώ σε μια συγκεκριμένη περιοχή μια δεδομένη χρονική περίοδο μπορεί να είναι αποδεκτές σε μια άλλη περιοχή ποινικοποιούνται. Η διαφορετική προσέγγιση του κάθε ατόμου απέναντι σε μια συγκεκριμένη συμπεριφορά μπορεί να το οδηγήσει στην παράβαση. Λόγω λοιπόν του ότι στα μεγάλα αστικά κέντρα η

¹⁴⁰ Όπ.π. Heide, *Young Killers, The Challenge of Juvenile Homicide*, 1998, σελ 47.

¹⁴¹ Kerry Carrington, John Scott, *Masculinity, Rurality and Violence*, *British Journal of Criminology* 2008, σελ 641επ.

πληθυσμιακή ετερογένεια είναι μεγάλη και έντονη η πολιτισμική διαφοροποίηση εννοείται η εκδήλωση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.¹⁴²

Μια έγκαιρη παρέμβαση φαίνεται να αποτελεί επιτακτική ανάγκη για την αποτροπή του ανηλίκου από την εκδήλωση επιθετικότητας του που είναι δυνατό να οδηγήσει σε παράβατικές συμπεριφορές. Η ανάπλαση της προσωπικότητάς του όμως είναι δυνατό να επιτευχθεί μόνο με μια προσεκτική εξέταση του οικογενειακού του περιβάλλοντος, της σχολικής επίδοσής του, των καταστάσεων που βιώνει καθημερινά και του εγγύτερου κοινωνικού του περιβάλλοντος.

Η εκπαίδευση της οικογένειας φαίνεται να έχει πρωτεύοντα ρόλο. Οι γονείς χρειάζεται να μάθουν πώς να δείχνουν στοργή και αγάπη στα παιδιά τους, να επικοινωνούν με αυτά, να τους παρέχουν συνεχή φροντίδα και ψυχική στήριξη και να επιβάλλουν πειθαρχία χωρίς αδικαιολόγητη αυστηρότητα. Η οικογενειακή αρμονία είναι δυνατό να επιτευχθεί μέσω οργανισμών που θα εκπαιδεύουν τους γονείς για τη σωστή διαπαιδαγώγηση των παιδιών, θα τους επιδεικνύουν τρόπους επιβολής πειθαρχίας και θα τους παρέχουν ψυχολογική στήριξη όταν χρειάζεται.¹⁴³

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί και η σημασία της ψυχολογικής υποστήριξης που θα δοθεί στον έφηβο όχι μόνο από την οικογένειά του αλλά και από τους συνομήλικούς του. Ο έφηβος θέλει να αποδεσμευτεί από το σπίτι και την οικογένειά του, θέλει να ανεξαρτητοποιηθεί και να λειτουργεί αυτόβουλα. Για το λόγο αυτά έρχεται συχνά σε αντιπαράθεση με τους γονείς του και ψάχνει τρόπους διαφυγής. Συναισθηματικό καταφύγιο αποτελούν οι συνομήλικοί του που λειτουργούν ως υποκατάστατο της οικογένειας. Εάν τώρα οι γονείς προσεγγίσουν συναισθηματικά τον ανήλικο, συζητήσουν μαζί του και τον στηρίξουν ψυχολογικά υπάρχουν αρκετές πιθανότητες να εμφανίσει μια ήπια συμπεριφορά και να εξελιχθεί

¹⁴² Andrew Millie, *Anti-Social Behaviour, Behavioural Expectations and an Urban Aesthetic*, *British Journal of Criminology*, 2008 σελ 379-390.

¹⁴³ Οπ.π.Gullotta, *Delinquent Violent Youth*, 1998, σελ 85.

σε μια κοινωνικά προσαρμοσμένη προσωπικότητα. Εάν αντίθετα οι γονείς τον αντιμετωπίσουν με αδικαιολόγητη βιαιότητα και παραμείνουν αδιάφοροι στα προβλήματά του τότε ο κίνδυνος για ροπή στην παραβατικότητα είναι ιδιαίτερα αυξημένος. Θα προσπαθήσει να απευθυνθεί σε άτομα που βιώνουν παρόμοια προβλήματα με αυτόν, θα αναζητήσει συμπαράσταση και θα προσπαθήσει να νιώσει ασφάλεια μέσα στις παρέες του. Όταν όμως οι παρέες αποτελούνται από άτομα παραβατικά πιθανή εξέλιξη της προσκόλλησης του νέου σε αυτά είναι η παραβατική συμπεριφορά.¹⁴⁴ Θα προσπαθήσει να φανεί αντάξιος των προσδοκιών της παρέας του ενδεχομένως και χρήση ναρκωτικών ουσιών ή ακόμα και να γίνει μέλος συμμορίας.

Το σχολείο θα ήταν δυνατό να αποτελέσει ένα ακόμα παράγοντα μείωσης της εγκληματικότητας του ανηλίκου. Στα πλαίσια του μπορούν να πραγματώνονται συζητήσεις σχετικά με την επαγγελματική αποκατάσταση των νέων, να εφευρίσκονται καινούριοι τρόποι ενσωμάτωσης στην κοινωνία και να τους βοηθούν να αισθάνονται ικανοί και άξιοι. Στα πλαίσια του σχολείου δεν θα πρέπει να ενθαρρύνεται ένα τιμωρητικό και καταναγκαστικό πρότυπο προκειμένου να αλλάξει τις συμπεριφορές των παιδιών αλλά θα πρέπει να ενισχυθεί η συζήτηση και επικοινωνία.¹⁴⁵

Παράλληλα για την αποτροπή του ανηλίκου από πράξεις βίας, απαραίτητη είναι η εξέταση της σωματικής του και ψυχικής του υγείας και η προσεκτική παρατήρηση τυχόν υπάρχουσας διαταραχής. Επιπλέον η ψυχολογική και νοητική αξιολόγηση του ανηλίκου κρίνεται αναγκαία για τη σωστή επιλογή του κατάλληλου θεραπευτικού μέτρου που είναι πιθανό να χρειαστεί να εφαρμοστεί.¹⁴⁶ Φαίνεται λοιπόν πως πρέπει να δοθεί έμφαση στην πρόληψη της εγκληματικότητας του ανηλίκου.

¹⁴⁴ Οπ.π. Κουράκης Ν, Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία, 1999, σελ 23επ.

¹⁴⁵ Οπ.π. Gulloita, 1998, σελ 84επ.

¹⁴⁶ Οπ.π. Μπεζέ Α, 1985, σελ 103

Στην αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων όπως αυτή έγινε με το Νόμο 3189/2003 φαίνεται να προκύπτει μια προτίμηση στην εξωποινική αντιμετώπιση των ανηλικών παραβατών. Σύμφωνα με τον ανωτέρω Νόμο προτιμούνται τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα και αποφεύγεται ο ποινικός σωφρονισμός. Έτσι η αξιόποινη πράξη που τελέστηκε από ανήλικο οκτώ έως δεκατριών ετών δεν καταλογίζεται σε αυτόν και μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα είναι δυνατόν να του επιβληθούν. Η επίπληξη του ανηλίκου, η ανάθεση της επιμέλειας στους γονείς ή στους επιτρόπους του, η ανάθεση επιμέλειας ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες, σε ιδρύματα ή σε επιμελητές ανηλίκων, η παροχή κοινωφελούς εργασίας, η συνδιαλλαγή μεταξύ ανηλίκου δράστη και θύματος για έκφραση συγνώμης και εν γένει εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης, καθώς και η επιβολή υποχρεώσεων που αφορούν τον τρόπο ζωής του ή την διαπαιδαγώγησή του είναι μερικά από τα αναμορφωτικά μέτρα που επιβάλλονται στον ανήλικο προκειμένου να αποφευχθεί ο ποινικός σωφρονισμός όπου δεν κρίνεται απαραίτητος. Ο τελευταίος επιβάλλεται μόνο σε ανήλικους που έχουν συμπληρώσει το 13^ο έτος της ηλικίας τους και από την διερεύνηση των περιστάσεων υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη και της όλης προσωπικότητας του ανηλίκου κριθεί αναγκαίος προκειμένου ο ανήλικος να συγκρατηθεί από την τέλεση και άλλων αξιόποινων πράξεων.¹⁴⁷

Ο νέος είναι προϊόν και δημιουργός της κοινωνίας. Όμως όσο περισσότερο αισθάνεται προϊόν και λιγότερο δημιουργός, τόσο περισσότερο παίζει και προκαλεί την κοινωνία.¹⁴⁸ Ήδη ο Αριστοτέλης στην Ρητορική του είχε επισημάνει ότι οι νέοι έχουν ροπή προς την οργή παραφέρονται εύκολα και ακολουθούν εκείνο που αποφάσισαν πάνω στο θυμό τους, χωρίς να μπορούν να συγκρατηθούν. Αλήθεια

¹⁴⁷ Νόμος 3189/2003 περί αναμόρφωσης της Ποινικής Νομοθεσίας Ανηλίκων.

¹⁴⁸ Οπ.π., Πανούσης, Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο, 2008, σελ 12.

υπερβάλλουν σε όλα. Αγαπούν υπερβολικά, μισούν υπερβολικά, και το ίδιο συμβαίνει και για όλες τις άλλες πράξεις τους. Αν συμβεί να διαπράξουν κάποιο αδίκημα αυτό οφείλεται στην αυθάδεια και όχι σε κακία.

Εξάλλου και η επιστημονική έρευνα έχει δείξει ότι η συντριπτική πλειοψηφία των εφήβων με παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, εγκαταλείπουν αυτή μετά την ενηλικίωσή τους και όταν πια θα ενταχθούν στην παραγωγική διαδικασία. Αντίθετα όσοι είχαν εμπλακεί στο σύστημα της ποινικής καταστολής συχνά υιοθετούσαν μια "εγκληματική καριέρα" ως στάση ζωής.¹⁴⁹ Υπό την έννοια αυτή η σωστή μεταχείριση των ανηλίκων που τελούν αξιόποινες πράξεις και η εφαρμογή κατάλληλων θεραπευτικών μέτρων αποκτά κρίσιμη σημασία, καθώς η όποια δυσλειτουργία των προβλεπόμενων θεσμών επισύρει σοβαρό κοινωνικό κόστος.

¹⁴⁹ Καρύδης Β, Βίατη συμπεριφορά (Εγκληματολογική προσέγγιση),2008, Σελ 85

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α.ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Αρτινοπούλου Β, Βία στο Σχολείο: Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη, Μεταίχμιο Αθήνα, 2001.

Αρχιμανδρίτου Μ, Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1996.

Αστρινάκης Α.- Στυλιανούδη Α., Χέβν Μέταλ, Ροκαμπίλι και Φανατικοί Οπαδοί: Νεανικοί Πολιτισμοί και Ύποπολιτισμοί στη Δυτική Αττική, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996.

Δημόπουλος Χ, Ο Ανήλικος Ανθρωποκτόνος, Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 1997.

Ζαραφωνίτου Χ, Εμπειρική Εγκληματολογία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995

Κουράκης Ν, Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία: Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα, Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 1999.

Κουράκης Ν, Το Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων. Στο Μεταίχμιο Ποινικού Δικαίου και Εγκληματολογίας, Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 2004.

Μπεζέ Α, Βία στο Σχολείο-Βία του Σχολείου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.

Μπεζέ Α, Ανήλικοι Παραβάτες: Μελέτη 20 περιπτώσεων, Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 1985.

Μυλωνόπουλος Χ, Ποινικό Δίκαιο, Τα Εγκλήματα κατά της Ιδιοκτησίας και κατά της Περιουσίας, Σάκκουλας, Αθήνα 2001.

Πανούσης Γ, Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο, Λέκτωρ Αθήνα 2008.

Πανούσης Γ, Αντιλήψεις για τη Βία στον Αθλητισμό, Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 1990.

Παπαθεοδώρου, Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2002.

Πιτσελά Α, Η Ποινική Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2000.

Ρούσσης Α, Ναρκωτικά και Ανήλικοι: Ο ρόλος της οικογένειας, Γρηγόρη, Αθήνα 2007.

Συγκολλίτου Ε, Περιβαλλοντική Ψυχολογία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.

Τσίγκανου Ι, Δασκαλάκη Η, Τσαμπαρλή Δ, Εικόνες και Αναπαραστάσεις Βίας στο Ελληνικό Σχολείο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004.

Τσουραμάνης Χ, Η Συμπεριφορά των Hooligans, Διερεύνηση των παραγόντων που την καθορίζουν βασισμένη σε στοιχεία εμπειρικής έρευνας, Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή, 1998.

Φαρσεδάκης Ι, Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985.

Φαρσεδάκης Ι, Στοιχεία Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996.

B. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Armstrong G, Football Hooligans- Knowing thh score, Oxford, New York, 1998.

Calafat A, Bohrn K, Kokken A, Juan M, Maalste N, Mendes F, Palmer A, Sherlock K, Simon J, Stocco P, Tossman, Zavatii P, Night life in Europe and recreative drug use, IREFREA & European Commission, 1999.

Cusson M, (μετφρ Δασκαλάκη-Σαγκουνίδου Η) Σύγχρονη Εγκληματολογία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002.

Decker S, Winkle B, Life in the Gang : Family, Friends and Violence, Cambridge University Press, Cambridge 1996.

Gullota T, Gerald A, Montemayor R, Delinquent Violent Youth, Theory and Interventions, Sage Publications, 1998.

Hazlehurst K, Hazlehurst C, Gangs and Youth Subcultures, Transaction Publishers New Brunswich, 1998.

Heide Kathleen, Young Killers : The Challenge of Juvenile Homicide, Sage Publications, 1998.

Owens L, Slee P, Shute R, Victimization among Teenage Girls: What can be done about Indirect Harassment" στο Peer Harassment in School: The Plight of the Vulnerable and Victimized, Guilford Press, New York 2001, σελ 215-241.

Rigby k, Bullying in Schools and What to do about it,

Smith K, Morita Y, Junger-Tas J, Olweus, Catalano R, Slee P, The Nature of School Bullying, A cross-national perspective, Routledge, London-New York 1999.

Smith P, Sharp S, School Bullying, Routledge, London-New York, 1994.

Schilt R, Lisansky E, Drugs and Behavior, A Sourcebook for the Helping Professions, Sage Publications, London-New Delhi, 1991.

South Nigel, Drugs, Cultures, Controls & Everyday Life, Sage Publications, London-Thousand Oaks-N. Delhi 1999.

Γ.ΑΡΘΡΑ

Andrew Mille, Antisocial Behaviour, Behavioural Expectations and an Urban Aesthetic, British Journal of Criminology, Φεβρουάριος 2008.

Carnibella G, Fox A, Fox K, McCann J, Marsh J, Marsh P, Football Violence in Europe, A Report to the Amsterdam Group, The Social Issues Research Centre, Ιούλιος 1996.

Chris Allen, The Links Between Heroin, Crack Cocaine and Crime, British Journal of Criminology, Ιανουάριος 2005.

Carol Hauden, Tom Williamson & Richard Webber, Schools, Pupil Behaviour and Young Offenders, British Journal of Criminology, Ιούλιος 2006.

Deschenes E, Esbensen F, Violence and Gangs: Gender Differences in Perceptions and Behavior, Journal of Quantitative Criminology, Vol 15, No 1,1999.

Josephon W, Proulx J, Violence in Young Adolescents' Relationships : A Path Model, Journal of Interpersonal Violence, 2008.

Klein M, Gangs in the United States and Europe, European Journal of Criminal Policy and Research, 1996.

Klein M, Weerman F, Thornberry T, Street Gang Violence in Europe, European Journal of Criminology, 2006.

Kerry Carrington & John Scott, Masculinity, Rurality & Violence, British Journal of Criminology Ιούνιος 2008.

Howell J, Lynch J, Youth Gangs in Schools Juvenile Justice Bulletin, 2000.

Howell J, Youth Gangs an Overview Juvenile Justice Bulletin, 1998.

Δαρζέντας ΕΙ, Ανήλικοι Ανθρωποκτόνοι, Αρμενόπουλος, том 33, έτος 1979.

Μανουδάκη Θ, Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα σήμερα. Τα αποτελέσματα μιας έρευνας. Ποινική Δικαιοσύνη 11/1998.

Δ.ΠΗΓΕΣ

XIII Άτυπη Διάσκεψη Υπουργών Αθλητισμού και Χωρών του Συμβουλίου της Ευρώπης, Έκθεση για τη Βία στα Ελληνικά Γήπεδα, Πορίσματα από επτά ειδικότερες έρευνες και Γενικά Συμπεράσματα, Αθήνα 1998.

Η Κατάσταση του Προβλήματος των Ναρκωτικών στην Ευρώπη, Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας Ετήσια Έκθεση 2005.

Rigby K, Bullying among young children, A guide for parents, Australian Governments' National Crime Prevention Program, Δεκέμβριος, 2003.

Messner C, Η Βία στα παιχνίδια του υπολογιστή, Νέοι-Βία και Ρατσισμός, Η εικόνα από τα ΜΜΕ και τα Ηλεκτρονικά Παιχνίδια, Πρακτικά Συνεδρίου, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Πανούσης, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2004.

Νόμος 3189/2003: Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων.

